

MEIDÄN MESSU

Jumalanpalveluselämän suunnitelmallinen kehittäminen Leppävaaran seurakunnassa 2015-2020

Sisällys

1. Kirkko ja jumalanpalvelus	4
1.1. Miksi jumalanpalveluksia vietetään?	4
1.2. Messun ja jumalanpalveluksen teologiasta ja Raamatullisesta taustasta	4
1.3. Jumalanpalvelusta viettävä yhteisö	7
Mikä on yhteisö, miten se syntyy ja miksi?	7
Yhteisövalmennus (CABLE) osallisuuden lisäämisen ja yhteisön rakentamisen välineenä	10
Kasvava seurakuntayhteisö	11
1.4. Miksi kehittää messua?	16
2. Millaisessa joukossa messua rakennamme?	19
2.1. Toimintaympäristön kuvaus Leppävaaran seurakunnassa	19
2.2. Jumalanpalvelustilastot ja kävijämäärät	21
2.3. Jäsen360, kuvaus Leppävaaran alueesta ja alueella asuvista	22
3. Millainen Meidän messun pitäisi olla? Suuntaviivat kehittämiselle ja kehittämishankkeen tavoitteet	25
3.1. Kirkon strategia ja visio ja näiden pohjalta ponnistava Leppävaaran seurakunnan Tulevaisuusasiakirja	25
3.2. Tavoitteet ja aikataulutus	26
3.3. Miten muutos ja kehittyminen tapahtuu ja mikä sitä saattaa estää?	28
3.4. Ketkä ottavat vastuuta muutoksesta?	30
3.5. Kuka pitää ohjista? Jumalanpalveluselämän johtaminen ja jaetut kehittämisvastuut	30
Kirkkoherra	30
Missiotiimin lähiesihenkilö	30
Missiotiimi ja jumalanpalveluselämän kehittämisryhmä	31
4. Jumalanpalveluksen kehittäminen eri ammattiryhmien ja seurakuntalaisten näkökulmasta	32
4.1. Papisto - yhteiset koulutukset ja keskustelut	32
4.2. Kanttorit - musiikin monipuolistaminen, osallistaminen	33
4.3. Muut työntekijät - kaikki mukaan?	34
4.4. Seurakuntalaiset	34
4.5. Lapset, nuoret ja rippikoululaiset	37
5. Jumalanpalveluselämän yhteisen kehittämisen keinot	38
5.1. Koulutukset	38
5.2. Kaikki samalla sivulla: Kirjallisuus – yhteisesti luettu, yhteisesti omaksuttu	44
5.3. Miten meni, noin niin kuin omasta ja toisten mielestä? Palauteet, niiden kerääminen ja käsittely	44

6.	Jumalanpalveluksen kehittämisen konkreettisia tuotoksia	48
6.1.	Messun aloitusajankohta.....	48
6.2.	Messun käsiohjelma	49
6.3.	Jumalanpalveluselämän suunnittelukello kausisuunnittelun tueksi	50
6.4.	Jumalanpalvelusohje (kuorisääntö).....	50
6.5.	Ohje yksittäisen messun suunnitteluun	51
6.6.	Messuviestintään panostaminen	52
7.	Viimeisimmät käänneet ja se, mitä tulevaisuus tuo tullessaan	52
7.1.	Tulevaisuushautomo – visiointia tulevaisuudesta.....	52
7.2.	Leppävaaran kirkon remontti – messut evakossa	54
7.3.	Äkillisesti muuttuvaan toimintaympäristöön reagoiminen - korona	54
7.4.	Yhteisellä tiellä.....	56
8.	Mitä nyt? Mitä vielä? Mitä sitten? – Kehittämishankkeen arviointi ja johtopäätökset	59
9.	Kirjallisuus ja lähteet.....	64
9.1.	Kirjallisuus.....	64
9.2.	Lähteet.....	65
10.	Liitteet.....	66

1. Kirkko ja jumalanpalvelus

1.1. Miksi jumalanpalveluksia vietetään?

Jeesus sanoo:

Minulle on annettu kaikki valta taivaassa ja maan päällä. Menkää siis ja tehkää kaikki kansat minun opetuslapsikseni: kastakaa heitä Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen ja opettakaa heitä noudattamaan kaikkea, mitä minä olen käskennyt teidän noudattaa.

Ja katso, minä olen teidän kanssanne kaikki päivät maailman loppuun asti.

(Matt. 28:18-20)

Lisäksi kirkkolaissa todetaan: Suomen evankelis-luterilainen kirkko tunnustaa sitä Raamattuun perustuvaa kristillistä uskoa, joka on lausuttu kolmessa vanhan kirkon uskontunnustuksessa sekä luterilaisissa tunnustuskirjoissa. Kirkon tunnustus ilmaistaan lähemmin kirkkojärjestyksessä. (KL 1 luku 1§) Tunnustuksensa mukaisesti kirkko julistaa Jumalan sanaa ja jakaa sakramentteja sekä toimii muutenkin kristillisen sanoman levittämiseksi ja lähimmäisenrakkauden toteuttamiseksi. (KL 1 luku 2§)

Kirkkolaki jatkaa ja toteaa seurakunnan tehtävästä näin: Toteuttaakseen kirkon tehtävää seurakunta huolehtii jumalanpalvelusten pitämisestä, kasteen ja ehtoollisen toimittamisesta sekä muista kirkollisista toimituksista, kristillisestä kasvatuksesta ja opetuksesta, sielunhoidosta, diakoniasta ja lähetystyöstä sekä muista kristilliseen sanomaan perustuvista julistus- ja palvelutehtävistä. (KL 2 luku 1§)

Jumalanpalvelukset ja kirkolliset toimitukset ovat siis luovuttamaton ja lakisääteinen osa kirkon ja sitä myöten myös Leppävaaran seurakunnan työtä. Mutta miltä taustalta jumalanpalvelus ponnistaa? Millaiset ovat sen juuret? Seuraavassa avaan hieman messun ja jumalanpalveluksen raamatullista ja teologista taustaa.

1.2. Messun ja jumalanpalveluksen teologiasta ja Raamatullisesta taustasta

Seurakunta kuunteli ja noudatti uskollisesti apostolien opetusta. Uskovat elivät keskinäisessä yhteydessä, mursivat yhdessä leipää ja rukoilivat. (Ap.t. 2:42)

Kristinuskon alkuvaiheiden elämän ja opin rekonstruktioon tarjoavat aineistoa lähinnä Apostolien teot ja Paavalin kirjeet. Myös evankeliumien pohjalta voidaan tehdä aiheeseen liittyviä päätelmiä.¹ Näitä kirjoituksia tulkitessa on syytä pitää mielessä, että Uuden testamentin kirjat ovat syntyneet oman aikansa kontekstissa ja niiden painotuksiin ovat vaikuttaneet niiden syntyhistorian aikainen historiallinen tilanne, seurakunnan konteksti, sosiaalinen ympäristö sekä valtasuhteet. On myös hyvä tunnistaa se tosiasia, että muinaisten kristinyhteisöjen syntyä oli kompleksista, räjähdysmäistä ja osin myös sotkuista ja sen aikaiset kirjoitukset, (jotka alun perin kulkivat myös suullisena perimätietona), on luotu yhteisöjen itseyttä vahvistamiseksi ja erottautumiseksi muista. Osa moniäänisestä historiasta on kadonnut ulottuviltamme ja toiset äänet ovat saaneet osakseen liioitellun merkityksellisyys.² Ei siis voida piirtää yhtä ainoaa selkeää kristinuskon historiaa, vaan kristinuskon on saanut alkunsa kolmessa osittain päällekkäisissä ja yhtä aikaa vaikuttaneissa virtauksissa. Näissä varhaisen kristillisyyden kehittymisen kannalta oli olennaista muun muassa maantieteellinen sijainti

¹ Aejmelaesus, s. 57.

² Wimbush, s. 43.

sekä käytetty kieli. Nämä kolme olivat 1) arameankielinen alkuseurakunta, 2) Palestiinan ja Syyrian hellenistijuutalaiset kristilliset yhteisöt sekä 3) pakanakristilliset yhteisöt.³

Alkukirkon seurakunta eli voimakkaassa lopunajan odotuksessa.⁴ Elämää sävytti eskatologinen ilo, joka tuli ilmi etenkin yhteisillä aterioilla (Ap.t. 2:46). Taivaallista Herraansa palvova alkukirkko pyrki palauttamaan mieleen, säilyttämään muistissa ja välittämään myös eteenpäin muistoja siitä, mitä Jeesus oli tehnyt. Jatkumo maan päällä vaeltaneen Jeesuksen ja taivaaseen korotetun ylösnousseen Kristuksen välillä oli korostetun tärkeä, jottei uudesta uskonnollisesta liikkeestä olisi tullut erilaisten mysteeriuskontojen kaltaista historiatonta, pelkkiin tuonpuoleisiin myytteihin rakentuvaa hurmahenkistä uskontoa. Perimätieto Jeesuksesta oli luonteeltaan dynaamista ja haasteisiin kantaottavaa. Seurakunnallisen perimätiedon tarkoituksena oli alusta alkaen uskonnollinen rakentuminen, ei luotettavan historiallisen tiedon säilyttäminen Jeesuksesta. Aejmelaeus toteaa kirjassaan Kristinuskon synty, että tämän perimätiedon pohjalta syntyi varhaisin kristillinen teologia.⁵

Yhteinen jumalanpalvelus kuului alusta asti kristittyjen elämään. Jo alkukirkon ajoista kristityt tulivat yhteen yhteiselle aterialle, jonka päätteeksi vietettiin ehtoollista, mutta seurakuntien kasvaessa jäljelle jäi vain kultillinen ehtoollinen – viinin ja leivän nauttiminen.⁶ Ehtoollinen viittaa kahteen suuntaan: toisaalta menneeseen, Jeesuksen ristinkuolemaan ja siinä toteutuneeseen sovitukseen ja samalla tulevaisuuteen, täyttymykseen Jumalan valtakunnassa, jossa usko vaihtuu näkemiseksi. Varhaisin kristillinen ehtoollinen oli siis päämäärästään tietoisten matkalaisten ateria. He tiesivät jo omistavansa sen uuden valtakunnan kansalaisuuden, jonne olivat matkalla, ja ateria antoi voimaa kulkemiseen.⁷

***Liturgian teologia: Liturgia – kansan työ, teologia – tieto Jumalasta.*⁸**

Teologian tohtori, pastori Sini Hulmi toteaa kirjassaan Pyhän säikeitä avatessaan jumalanpalveluksen ja liturgian historiaa, että yhtä yhtenäistä alkuliturgiaa tai -muotoa ei ole olemassa. Sen sijaan jumalanpalveluselämän tai yhteisten kokoontumisten tavoissa vallitsi alusta pitäen moninaisuus. Jumalanpalvelus ei ole ollut kristillisen kirkon alussa, eikä missään vaiheessa historian kuluessa sen jälkeenkään, kaikkialla samanlainen. Myös jumalanpalveluksen keskeisessä kohdassa, kultillisen aterian eli ehtoollisen vietossa, oli variaatioita.⁹

Kristinuskon juutalainen tausta ja sen sanomaan kuuluva yhteisöllinen korostus selittävät sitä, miksi uskoa ilmentävä yhteisöllinen kultti muodostui kehittyvän kristinuskon tärkeäksi osaksi.

Jumalanpalveluksen kautta ihmiset ilmaisevat Jumalan merkityksen elämässään. Teologian tohtori ja professori Heikki Kotila toteaa kirjassaan Liturgian lähteillä, että varhaiskristillisessä kirkossa ei ollut olemassa erityisesti jumalanpalveluksen teologiaa, vaan jumalanpalvelus oli kokemuksellinen asia, jota ei analysoitu eikä teoretisoitu.¹⁰ Herää kysymys, tekeekö Kotilan toteamus erityisen jumalanpalveluksen teologian puuttumisesta oikeutta Raamatun ajan teologeille, kuten Paavalille ja hänen opetuksilleen. Kotila jatkaa kuitenkin selittämällä, että analysoinnin ja teoretisoinnin sijaan,

³ Aejmelaus s. 57, Wimbush, s. 44.

⁴ Aejmelaus, s. 59.

⁵ Aejmelaus, s. 69-70.

⁶ Aejmelaus, s. 176.

⁷ Aejmelaus, s. 180-181.

⁸ Senn, s. 3.

⁹ Hulmi, s. 42, lisätietoa ehtoollisen vieton eri variaatioista ja historiasta mm. Aejmelaus s. 174-181, Lathrop (Holy People) s. 183-201.

¹⁰ Kotila, s. 15.

kirkon liturgiseen elämään osallistuminen riitti. Varhaiskristillisen kirkon opettajat toki avasivat jumalanpalveluselämän merkitystä seurakuntalaisille erityisesti kasteopetuksen yhteydessä, ja tämä oli merkittävä osa sitä opetusta, jonka avulla uusia ihmisiä johdettiin sisälle kristinuskon salaisuuksiin.¹¹ Jumalanpalveluksen teoreettinen tarkastelu on Kotilan mukaan luonteenomaista nimenomaan modernille ajattelulle.¹² Liturgisen teologian tavoitteena on valaista jumalanpalveluksen merkitystä ja etsiä sanoja, jotka sopivat sanoittamaan Jumalan luontoa.¹³ Jumalanpalveluksen teologiassa erotetaan toisistaan jumalanpalveluksen muoto ja sisältö. Kristillisessä jumalanpalveluksessa sisältö määrää muotoa. Muoto siis mukautuu sisältöön ja voi aikojen kuluessa vaihdella suurestikin.¹⁴ Liturginen teologia käsittelee jumalallisen läsnäolon kohtaamista armon välineiden kautta ja etsii merkityksiä liturgiasta, ei anna niitä sille.¹⁵

Toisaalta teologiaa voi tarkastella myös sen todeksi elämisen kautta: primääri liturginen teologia ei tyhjenny sanoihin tai selityksiin vaan auttaa ymmärtämään jumalanpalveluksessa käytettyjä sanoja ja tekoja – siis elää sitä itse. Sekundääri liturginen teologia puolestaan pyrkii tulkitsemaan ja refleктоimaan kristittyjen kokoontumisen ja liturgian merkityksiä. Amerikkalainen luterilainen teologi ja pappi Gordon W. Lathrop toteaaakin, että liturgian teologiaa (tai tarkemmin hänen Holy things -kirjaansa sitä koskien) ei pidä vain lukea vaan lukemisen lisäksi mennä ja osallistua jumalanpalvelukseen ja olla itse teologi – ja yhdessä toisten kanssa sanoittaa Jumalan tarkoitusta maailmalle. Näin liturgisen teologian sekä primääri että sekundääri merkitys tulevat käytäntöön.¹⁶ Amerikkalainen luterilainen liturgikko ja pappi Frank C. Senn jatkaa vielä, että liturgia on se, mitä kirkko tekee, kun se kokoontuu Jumalan ja maailman edessä. Liturgian merkitys on siis kaikki, mitä kirkko haluaa ilmaista – sen näkökulma todellisuuteen.¹⁷

Jumalanpalvelusten kirjassa todetaan: ”Messu eli ehtoollisjumalanpalvelus on seurakunnan elämän keskus.” Muuttuvassa maailmassa kirkko on haastettu etsimään uusia muotoja jumalanpalveluksen toteuttamiseen, jotta tämä voisi toteutua. Jumalanpalveluksen uudistaminen perustuu jumalanpalveluksen sisällön selvittämiseen eli jumalanpalveluksen teologiaan, toteaa Kotila kirjassaan Liturgian lähteillä.¹⁸ Hulmi kuitenkin haastaa tätä ajattelua kirjassaan Pyhän säikeitä todetessaan, että vaikka yhteinen rituaali onkin uskonnolle keskeistä, opillisilla lausumilla ei silti tehdä jumalanpalvelusta merkitykselliseksi ihmisille. Suomalainen ei sunnuntaiaamuna mieti, käskeekö kirkko tulemaan messuun. Motiivi saapua kirkkoon on omakohtaisempi. Ihminen tulee kirkkoon, jos hän tarvitsee sitä ja kokee saavansa messusta jotakin.¹⁹ Senn tulkitsee kirjassaan New creation – a liturgical worldview, että ihmiset eivät kadu/tee parannusta, lahjoita kolehtiin tai vietä sakramentteja, koska niin kuuluu tehdä tai se tuntuu asiaankuuluvalta. Sennin mukaan he tekevät niin, koska Jumala on ne säättänyt ja niihin sisältyy siunauksen lupaus.²⁰

¹¹ Kotila, s. 15.

¹² Kotila, s. 16.

¹³ Lathrop, G.W, Holy things, s. 3. (Alaviitteissä merkitty: Lathrop, G.W.)

¹⁴ Kotila, s. 16.

¹⁵ Senn, s. 5.

¹⁶ Lathrop G.W., s. 5-10.

¹⁷ Senn, s. 7.

¹⁸ Kotila, s. 16.

¹⁹ Hulmi, s. 14.

²⁰ Senn, s. 5. Tässä toki otettava huomioon se, että Hulmin teos on julkaistu 19 vuotta Sennin teoksen jälkeen ja perustaa johtopäätöksensä suomalaiseen tutkimusdataan, joten lähtökohdat ovat erilaiset ja toimintaympäristö on

Hulmi kertoo, että messuun osallistuja odottaa tutkimusten perusteella saavansa/hakevansa messusta turvallisuutta ja vapautusta sekä paikkaa ja tilaa. Turvallisuus merkitsee oman perusturvallisuuden ja puhutelluksi tulemisen vahvistumista. Se saavutetaan, jos jumalanpalveluksessa on riittävästi tuttua, tunnistettavaa, toistuvaa ja traditiosta nousevaa. Vapautus puolestaan merkitsee sen oivaltamista, että oman elämän ongelmiin löytyy ratkaisu. Kokemus vapautuksesta tulee, kun jumalanpalveluksessa on jotakin uutta ja yllättävää, jotakin sellaista, joka auttaa löytämään uusia näköaloja myös oman elämän kysymyksiin. Hulmi toteaa, että ihmiset tarvitsevat siis sekä turvallisuuden että vapautuksen ulottuvuuksia: sekä traditiossa pysymistä että muuntuvuutta. Paikan löytäminen messussa puolestaan merkitsee sitä, että ihminen kokee kuuluvansa sinne kokoontuneeseen yhteisöön. Sen ei välttämättä tarvitse merkitä kiinteää ja jatkuvasti yhteyttä pitävää yhteisöä, vaan paikka voi löytyä myös satunnaisessa kokoontumisessa.²¹ Tällaista satunnaista yhteisöön kuulumisen kokemusta on nimitetty myös naulakkoyhteisöksi. Kaipuu sellaiseen kuulumiselle on ominaista nykyajalle ja tuntuu korostuvan erityisesti nuorten aikuisten keskuudessa.²² Tila puolestaan merkitsee, että henkilöllä on mahdollisuus olla mukana, vaikka ei jakaisikaan kaikkea muiden kanssa. Jakamiseen kuuluu Hulmin mukaan toisaalta ideologinen taso: jostakin uskonnollisesta asiasta voi ajatella eri tavoin kuin muut ja silti kokea, että kuuluu joukkoon. Toisaalta jakamiseen kuuluu myös fyysinen taso: messun yhteisöllisenkin toteuttamisen keskellä on hetkiä ja tilanteita, jolloin voi olla yksin omien ajatustensa kanssa tai yksin hiljaisuudessa lähestyä Jumalaa.²³

Yhteisöön kuuluminen ja oman paikan löytäminen vaikuttavat siis olevan merkityksellisiä puhuttaessa ihmisten jumalanpalveluskokemuksista. Seuraavassa tarkastelenkin sitä, mitä yhteisö on ja miten yhteisöllisyyden ja yhteisön käsitteet voivat olla merkityksellinen osa pohdittaessa jumalanpalveluksen kehittämistä.

1.3. Jumalanpalvelusta viettävä yhteisö

Mikä on yhteisö, miten se syntyy ja miksi?

Yhteisön tunnusomaisia piirteitä ovat yhteinen päämäärä ja mielenkiinnon kohde. Lisäksi yhteisöllä on yhteinen päätösvalta sekä yhdessä sovitut säännöt, joiden rajoissa toimitaan. Usein yhteisöihin liittyminen edellyttää hyväksyntää muilta kyseisen yhteisön jäseniltä. Yhteisön toiminta on usein kaksisuuntaista ja sisältää antamisen ja saamisen periaatteen. Hyvin toimiva yhteisö antaa jäsenilleen enemmän kuin, jos jokainen sen jäsen toimisi erikseen yhteisen päämäärän saavuttamiseksi.

Yhteisöjä voidaan luokitella niiden keston ja jäsenyyden kiinteyden perusteella. Institutionaalisten yhteisöjen jäsenyys, kuten perheen, kunnan ja valtion, kestää yleensä koko eliniän. Yksilö liittyy niihin syntyessään automaattisesti. Institutionaalisten yhteisöjen jäsenillä ei useinkaan ole samankaltaisia tavoitteita muiden jäsenten kanssa. Institutionaalisista yhteisöistä erotaan vain harvoin, vaikka tämä onkin teoriassa mahdollista.²⁴

myös muuttunut. Voi siis olla, että Senn päätyisi nyt, 20 vuotta kirjansa julkaisemisen jälkeen erilaisiin johtopäätöksiin.

²¹ Hulmi s. 91.

²² Naulakkoyhteisöt ovat tilapäisiä speaktaakkelimaisia ihmisten muodostamia yhteenliittymiä. Käsitteen otti käyttöön sosiologi Bauman kirjassaan *Liquid Modernity* (2000). Bauman pitää esimerkkeinä naulakkoyhteisöistä tunnepitoisia mediaspektaakkeleita, jotka luovat vahvaa yhteenkuuluvuuden tunnetta lyhyeksi aikaa. Polkuja yhteiskuntatieteisiin s. 169.

²³ Hulmi s. 91.

²⁴ [Yhteisö – Wikipedia](#)

Suomen evankelis-luterilainen kirkko näyttäytyy edellä esitetyn pohjalta institutionaalisena yhteisönä, mutta se ei kuitenkaan estä ihmisiä siitä eroamasta. Olen ymmärtänyt, että yhteisön kehityskaareen kuuluu, että yhteisön kasvaessa yli tietyn kokoluokan se alkaa väistämättä tarvita sekä rakenteita että sääntöjä. Näin siitä muodostuu organisaatio yhteisön sijaan. Näin ollen kirkkoa voitaneen pitää ennemmin organisaationa, vaikka jäsenilleen se voikin näyttäytyä erilaisia yhteisöjä sisältävänä kokonaisuutena. Tämän kehitystehtävän näkökulmasta olennaisempaa lienee pohtia jumalanpalvelusyhteisöä ja sen muodostumista, kuin kirkkoa organisaationa, vaikka ristiriita sanojen ja todellisuuden – yhteisö vs. organisaatio – välillä on totta ja vaikuttaa siihen, miten kirkko ja sen jäsenet itsensä ymmärtävät ja tulkitsevat.

Pohdittaessa jumalanpalvelusyhteisöä seuraava kuvaus yhteisöstä sopinee paremmin:

Toiminnalliset työ- tai harrastusyhteisöt eli niin kutsutut leirituliyhteisöt ovat kestoltaan keskipitkiä tai pitkäikäisiä ja luonteeltaan kiinteämpiä kuin institutionaaliset yhteisöt. Niihin liitytään omasta tahdosta ja usein konkreettisen toiminnan myötä. Leirituliyhteisöt kantavat ehkä eniten yhteisö-sanaan liittyviä myönteisiä merkityksiä. Niissä tavataan samanmielisiä, solmitaan ystävyssuhteita, saadaan tukea ja tarvittaessa myös turvaa. Leirituliyhteisöjen sijaan voidaan toisinaan puhua myös symbolisesta yhteisöllisyydestä, jos jäsenillä on esimerkiksi yhteinen uskonto tai maailmankatsomus.²⁵

Lyhytkestoisimmat yhteisöt saattavat kokoontua vain kerran, minkä jälkeen sen jäsenet häviävät omille teilleen. Näitä niin kutsuttuja narikkayhteisöjä (tai kuten Bauman edellä niitä nimittää: Naulakkoyhteisöjä) ovat esimerkiksi kulttuuri- ja urheilutapahtumat ja yritysten asiakastilaisuudet. Yhteisön jäsenet eivät ole tapahtuman aikana välttämättä vuorovaikutuksessa, vaan jakavat ainoastaan saman, ainutkertaisen kokemuksen ja kokevat sitä kautta yhteisyyttä. Narikkayhteisöjen merkitys on korostunut nykypäivänä, kun monet kaihtavat pitkäaikaisia sitoumuksia. Myös tämän kaltaiset yhteisöllisesti merkittävät kokemukset realisoituvat seurakunnan jumalanpalveluselämässä muun muassa silloin, kun messua toteutetaan erityisesti sitä kyseistä tilaisuutta varten koolle kutsutulla joukolla. Esimerkiksi pop up -kuoron voimin tai spontaanisti messuaamuna messukioskista tehtäviä valikoiden.²⁶

Saksalainen sosiologi Ferdinand Tönnies on vuonna 1887 julkaistussa teoksessaan *Gemeinschaft und Gesellschaft* jakanut yhteisöllisyyden kahtia teokseni nimeksikin valikoiduilla käsitteillä *Gemeinschaft* ja *Gesellschaft*. *Gemeinschaft* (yhdessäoloyhteisö) kuvaa perinteistä yhteisöä, jonka jäsenten välillä on läheisiä suhteita, ja joita pitävät koossa perinne ja sisäiset normit. *Gesellschaft* (asiayhteisö) on yhteisöllisyyden moderni muoto, joka perustuu niihin hyötyihin, joita yhteisön jäsenet toistensa kautta tavoittelevat.²⁷ Tässä kahtalaisessa määritelmässä jumalanpalvelusyhteisö on perinteisesti näyttäytynyt yhdessäoloyhteisönä. Vaikka toki ajatus siitä, että yhteisöön tultaisiin siitä saatavan hyödyn perusteella saattaa selittää sitä, miksi jumalanpalvelusyhteisöä ei välttämättä koeta nykyään vetovoimaisena. Kirjassaan *Kristinuskon sydän – Uudelleen löydetty usko*, amerikkalainen raamatuntutkija Marcus J. Borg sanoittaakin sitä, että ihmisen tulisi valita yhteisönsä (tai Borgilla: kirkkonsa) sen mukaan, että ihminen saa kirkostaan sen, mitä tarvitsee. Borg kehottaakin etsimään sellaisen kirkon ja seurakunnan, joka ruokkii ja syventää henkilön omaa elämää kristittynä.²⁸

²⁵ [Yhteisö – Wikipedia](#)

²⁶ Lisätietoja messukioskista myöhemmin tässä työssä.

²⁷ Tönnies (1887), *Sosiologian klassikot* s. 160-162, [Yhteisöllisyys – Wikipedia](#)

²⁸ Borg, s. 220.

Ruotsalaisen Helgeandin seurakunnan kirkkoherra ja jumalanpalveluselämän tutkija Fredrik Modéus puolestaan kuvaa neljä erilaista jumalanpalvelus yhteisön tyyppiä, jotka Sini Hulmi esittelee kirjassaan Pyhän säikeitä seuraavasti:

Tilapäinen jumalanpalvelusyhteisö muodostuu joukosta ihmisiä, jotka vain sillä kertaa ovat kokoontuneet yhteen. Kyse voi olla kasteeseen, konfirmaatioon, häihin tai hautajaisiin kokoontuneesta juhlaväestä, jonkin suuren turistikohteen messuun eri puolilta maailmaa sattumoisin samana päivänä kokoontuneiden ihmisten joukosta tai jonkin yhteisöllisen kriisin vuoksi kirkkoon saapuneista. Myös jouluna kirkkoon kokoontuneet saattavat olla tilapäinen yhteisö. Tilapäisessä yhteisössä osallistujat eivät kuulu yhtenäiseen ryhmään. Olennaista on senertainen yhdessä oleminen, jota jumalanpalveluksen vastuuhenkilöt voivat sopivalla tavalla tukea.

Vapaa yhteisö on satunnaisesti, mutta toistuvasti yhteen kokoontuvien ihmisten joukko. Se vastaa ihmisen tarpeeseen olla yhdessä muiden kanssa, mutta samalla ihmisen itsemääräämisoikeus ja vastauksen saaminen hänen omiin tarpeisiinsa on olennaista. Ihmiset tulevat yhteisöön saadakseen siltä jotakin, eivät niinkään antaakseen sille jotakin ja rakentaakseen sitä. Yhteisön jäsenten välillä saattaa olla yhteyttä myös jumalanpalveluksen ulkopuolella, mutta ei paljon. Mikäli yhteisö ei tunnu vastaavan yksilön tarpeisiin, hän hakeutuu helposti muualle, eikä häntä yleensä jäädä kaipaamaan.

Pysyvä yhteisö muodostuu ihmisistä, joiden ystävyysuhteet ovat kiinteämpiä kuin vapaassa yhteisössä. Ryhmällä on yhteisöllistä identiteettiä ja yhteisiä arvoja. Keskeistä ei ole pelkästään ja ensi sijassa yksilö, vaan yhteisön merkitys on tärkeä. Ihmisistä muodostuva kokonaisuus on suurempi kuin yksilöiden summa. Ryhmään kuuluvat tuntevat vastuuta toisistaan, ja ryhmässä sekä saadaan toisilta että annetaan toisille. Jäsenet ovat tekemisissä keskenään jonkin verran myös jumalanpalveluksen ulkopuolella, ja pitkäkestoisia ystävyysuhteita voi syntyä. Yhteisössä pysytään silloinkin, kun se ei täysin vastaa omia tarpeita. Siitä on kuitenkin vapaus lähteä pois, mutta pois lähtenyt muistellaan ja ajatellaan senkin jälkeen. Yhteisön rajat ympäröivään maailmaan ovat kohtuullisen avoimet, joskin uusi tulija voi tuntea, että hän ei löydä omaa paikkaansa yhteisössä helposti. Yhteisössä jo olevien ihmisten väliset ystävyysuhteet voivat olla pitkäaikaisia, eikä aktiivista avoimuutta uutta tulijaa kohtaan aina löydy.

Suljettuun yhteisöön kuuluminen on tarkkarajaista, siihen joko kuulutaan tai ei kuuluta. Ihmisen tarve kuulua joukkoon tulee täytetyksi yhteisössä. Suljetun yhteisön arvot on määrätty, ja yhteisöstä voi olla vaikea lähteä pois. Jäsenet ovat toistensa kanssa tekemisissä paljon myös jumalanpalveluksen ulkopuolella. Joku voi kokea yhteisön painostavana, toinen taas kokee vahvistuvansa yhteisön ansiosta. Riippuu yhteisön laadusta, miten sieltä poistuvaan suhtaudutaan. Osa suljetuista yhteisöistä suhtautuu myönteisesti myös niistä lähteneisiin jäseniinsä.

Nämä neljä jumalanpalvelusyhteisön tyyppiä ovat teoreettisia määritelmiä. Eletyssä elämässä tyyppien rajat ovat liukuvia. Mallit auttavat pohtimaan, mitä piirteitä omassa yhteisössä on ja miten siellä voidaan edistää vieraanvaraisuutta, avoimuutta ja kohdatuksi tulemisen tarvetta sekä tilan ja paikan kokemisen tunnetta.²⁹ Leppävaaran seurakunnan jumalanpalvelusta viettäviä yhteisöjä ajatellessa koen, että jumalanpalveluselämämme ympärille on rakentunut sekä pysyvä yhteisö että vapaa yhteisö. Myös tilapäisiä jumalanpalvelusyhteisöjä syntyy mm. konfirmaatioissa ja joulunpyhinä. Leppävaaran

²⁹ Hulmi, s. 180-181.

seurakunnan alueella vaikuttaa myös joitakin herätysliikkeiden tai järjestöjen yhteisöjä, jotka voivat jäsenilleen muodostaa suljetun yhteisön.

Fredrik Modéus kirjoittaa kirjassaan Osallisuuteen kutsutut yhteisöistä ja yhteenkuuluvuudesta näin: ”Tuntemme itsemme varmoiksi, kun voimme luottaa lähellämme oleviin ihmisiin. Yhteenkuuluvuus toisten ihmisten kanssa on yhtä tärkeää kuin turvallisuus. ... Voidaksemme elää tasapainoisessa yhteydessä toisten kanssa, meidän on kyettävä luottamaan, uskallettava luopua suojamuureista ja näytettävä sekä vahvat että heikot puolemmme. ... Ihminen on tarvitseva olento. Mutta hänellä on myös tarve olla tarpeellinen.”³⁰

Modéus toteaa myös, että ihmisinä me menemme niihin paikkoihin ja yhteisöihin, joilla on meille merkitystä. Me emme käytä aikaamme siihen, mikä ei vastaa tarpeeseemme. Tästä hän tekee johtopäätöksen, että silloin jumalanpalvelus ei ole tarpeeksi hyvä, jos työntekijät ja luottamushenkilöt eivät vietä jumalanpalvelusta.³¹ Tämä haastaa pohtimaan, onko jumalanpalvelus Leppävaarassa riittävän hyvä ja jos ei, miten sitä edelleen voisi kehittää?

Yhteisövalmennus (CABLE) osallisuuden lisäämisen ja yhteisön rakentamisen välineenä

Helsingin Diakonissalaitos on jo liki kahdenkymmenen vuoden ajan kehittänyt muutokseen tähtäävää aikuispedagogista yhteisövalmennusta. Valmennuksen avulla rakennetaan yhteisöjä – olivatpa ne sitten työ- tai asiakasyhteisöjä – joissa ihmisten on parempi olla. Kehittämistyön taustalla on eurooppalaisena yhteishankkeena kehitetty aikuispedagogiikan menetelmä Community Action Based Learning for Empowerment (CABLE).

Päämääränä kehitysyhteistyöhankeissa oli, ja on edelleen, yhteisöjen voimaannuttaminen osallistavien keinoin. Hankkeita suunniteltaessa, 2000-luvun alussa, puhuttiin kehittämisestä, osallistavasta sosiaalityöstä ja osallistavasta diakoniasta. CABLE-verkosto oli jo olemassa ja Diakonia-ammattikorkeakoulun Järvenpään yksikössä oli kehitelty suomalaisen suuhun sopivaa yhteistä terminologiaa. Hankkeiden lähestymistapaa kutsuttiin partisipatoriseksi, osallistavaksi, ja vaikutelmien synnyttäminen vaeltelemalla yhteisöissä oli valottumista, exposure-harjoitus. Koska menetelmä osoittautui toimivaksi ja innostavaksi, päätettiin yhteisötyön sovellettavuutta kokeilla myös Helsingissä.

Helsingin Diakonissalaitoksella aloitettiin vuonna 2009 työntekijöiden yhteisövalmennukset, joiden tarkoituksena oli synnyttää uudenlaista ammatillista orientaatiota. Pian henkilöstövalmennusten aloittamisen jälkeen päätettiin kokeilla valmennuksen soveltamista myös palvelunkäyttäjien voimavaraistamiseen. Vähitellen valmennusprosessia alettiin kutsua kotoisasti Kaapeliksi.

Vuodesta 2011 alkaen CABLE-juurisot sovellukset alkoivat levitä jatkuvasti uusiutuvina muotoina Helsingin Diakonissalaitoksen eri kehittämishankkeisiin.³²

Osana jumalanpalveluksen kehittämisprosessia sekä ylempään pastoraalitutkintooni (Kirkko ja eriarvoistuva suomalainen yhteiskunta -koulutuskokonaisuus) liittyen kävin tutustumassa ja havainnoimassa Hyvän Toivon Kappelin jumalanpalvelusyhteisöä Jätkäsaarella, jonka toiminta on suunniteltu CABLE-sovellusta hyödyntäen. Kerron tässä muutamia havaintojani, joista arvelen olevan

³⁰ Modéus, s. 75-76.

³¹ Modéus, s. 63.

³² Yhteisölliset työmenetelmät laitosympäristössä (toim. Kristiina Elenius)

hyötyä myös Leppävaaran seurakunnan jumalanpalveluselämän kehittämiseen yhteisölähtöisyyden näkökulmasta:

Yhdessä suunniteltu – yhdessä toteutettu

Jätkäsaari oli vuonna 2017 vielä varsin uusi kaupunginosa. Helsingin kaupungin asennetutkimuksen mukaan Jätkäsaarella yhteisöllisyys oli merkittävä arvo. Jätkäsaari on myös kasvava kaupunginosa ja paikallisseurakunta reagoi tähän.

Työnäkynä oli seuraava: Rakennamme kappelia valoisaksi ja vieraanvaraiseksi paikaksi. Leikimme, liikumme ja kokeilemme. Teemme hyvää, varjelemme luomakuntaa ja turvaudumme toivoon. Tavoitteena oli tarjota mukaan kutsuvaa, ajassa ja paikassa kiinni olevaa hengellisyyttä ja olla kristillinen kirkko.

Vuonna 2017 yhteisövalmennuksessa (5 kokoontumista), kaikille avoimissa ideapajoissa (5 kokoontumista) sekä Tuunaa messu -messunkehittämishankkeessa (5 kokoontumista) yhdessä seurakuntalaisten kanssa syntyneiden ajatusten ja ideoiden pohjalta syntyi toiminnan arvot ja sisällöt. Viikoittainen messu on rakentunut kehittämishankkeen ideoiden mukaiseksi ja seurakuntalaiset ovat sitä mukana tekemässä. Seurakuntalaiset ovat se resurssi, joka tekee, joten he myös päättävät, mitä lähdetään tekemään.

Hyvän Toivon kappelin työntekijät ja vapaaehtoiset kertoivat, että parasta yhteisövalmennukseen osallistumisessa oli ryhmässä vallinnut vuorovaikutuskulttuuri. Kappelin pappi ja muut työntekijät pääsivät tutustumaan syvemmin seurakuntalaisiin, syntyi ideoita ja pitkäjänteisten tavoitteita. He kertoivat, että työ, jota tehdään, on yhteisön rakentamista. Asioita tehdään vuorovaikutuksen kautta ja kappelin työntekijät muistuttivatkin, että aikaa ja tilaa pitää varata ympäristön kanssa vuorovaikutuksessa olemiselle. Näin syntyy tilaa luovuuden käytölle, uuden synnyttämiselle, visioinnille ja ympäristöstä tuleviin ideoihin tarttumiselle.

Näitä oivalluksia toin jakoon myös Leppävaaran alueen jumalanpalveluselämän kehittämiseen, erityisesti seurakuntalaisten ajatusten ja ideoiden kuulemisen korostamisena, mutta varsinaista Kaapeli-hanketta ei seurakunnassamme ole toistaiseksi toteutettu.³³

Seuraavassa olen kuvannut sitä, millaiset piirteet ovat ominaisia kasvavalle seurakuntayhteisölle ja reflektoin myös hieman sitä, millaisia kaikuja näistä on nähtävissä Leppävaaran seurakunnassa.

Kasvava seurakuntayhteisö

Lapuan hiippakunnan lähetyksen ja kansainvälisentyön asiantuntija Jukka Jämsén kirjoittaa kirjassaan Pelkkänä korvana yhteisöllisyydestä ja kasvavasta seurakunnasta ja on kirjannut noita oivalluksiaan myös verkkosivuilleen.³⁴

³³ Leppävaaran kirkon remontin yhteydessä hyödynnettiin palvelumuotoilun keinoja käyttäjähaastattelujen muodossa, jossa on samoja kaikuja kuin CABLE-menetelmän valottumisessa. Tätä kirjoittaessa pohdin, että Karakappelin toiminnan kehittämiseen ja sen jumalanpalvelusyhteisön vahvistamiseen CABLE-menetelmä voisi olla toimiva rakenne, kun toimintaa on tarkoitus edelleen kehittää yhdessä seurakuntalaisten ja alueella asuvien kanssa seurakunnan aluetoimikunnan johdolla. Karakallion aluetoimikunta onkin osallistumassa CABLE-yhteisövalmennukseen keväällä 2022. Jäämme kiinnostuksella ja innostuksella odottamaan, mitä tästä valmennuksesta poikii.

³⁴ [Yhteenveto kirjasta Kasvava seurakunta - Jukka Jämsén \(jukkajamsen.fi\)](#)

Jämsénille tärkeimpiä malleja mielekkään seurakuntaelämän hahmottamiseen on ollut jo vuosien ajan ruotsalaisen teologian tohtorin ja Upsalan yliopiston kirkkohistorian dosentin Carl-Erik Sahlbergin löytämät periaatteet, jotka hän on kirjoittanut kirjaan *Kasvava seurakunta*³⁵.

Sahlberg kuvaa, kuinka hän tutki kirkon kasvun aikoja, erityisesti alkukirkkoa (vv. 33 – 800), kelttiläistä liikettä (vv. 400 – 800), jesuiittaveljistöä (vv. 1500 – 1700), pietismiä (vv. 1700 – 1800) ja nykyajan kasvavia kirkkoja (v. 1900 –). Hän löysi yhdeksän periaatetta, jotka ovat leimanneet kirkkoa sen voimakkaan kasvun aikoina.

Carl-Erik Sahlbergin mukaan kasvavan seurakunnan periaatteita on yhdeksän:

1. Kasvava seurakunta on kaikille avoin (Ekklesia)
2. Kasvava seurakunta kantaa huolta hädänalaisten ihmisten tarpeista (Diakonia)
3. Kasvavassa seurakunnassa vallitsee rakkaudellinen yhteys (Koinonia)
4. Kasvavassa seurakunnassa Kristus on keskipisteenä (Kerygma)
5. Kasvavassa seurakunnassa eletään pyhitettyä elämää (Praxia)
6. Kasvava seurakunta on valmis kärsimään (Martyria)
7. Kasvava seurakunta etsii Jumalaa rukouksessa (Liturgia)
8. Kasvava seurakunta käyttää maallikkoja (Missio)
9. Kasvava seurakunta on avoin Pyhän Hengen voimalle (Dynamis)³⁶

Osallistuin yhdessä Jukka Jämsénin kanssa vuonna 2019 ylempään pastoraalitutkintooni sisällytettyyn hiippakuntien yhteistyössä järjestämään koulutukseen, jonka aiheena oli Yksilö, yhteisö ja kohtaaminen. Tuolloin kävin Jämsénin kanssa keskusteluja yhteisöllisyydestä, jota jatkoimme myös sähköpostitse. Jämsén kuvasi minulle 24.10.2019 päivätyssä viestissään Sahlbergin periaatteet lyhyesti tavalla, joita hän on käyttänyt opetuksiensa osana jo vuosien ajan.

1/9 Avoimuus kaikille (Ekklesia)

Kaikille avoin seurakunta toivottaa kaikki tervetulleiksi. Se on ottanut vahvoina kasvunsa aikoina vastaan kaikkia niitä, joita muu yhteiskunta ei ole arvostanut: orjat, lapset, nuoret, naiset, sorretut, hylätyt, halveksitut, prostituoidut, yksinkertaiset, eri yhteiskuntaluokat ja niin edelleen.

2/9 Välittäminen (Diakonia)

Toisista välittäminen toteutuu yhteytenä ja avaa mahdollisuuksia maallikkovastuuseen. Se näkyy kunnioituksena kaikkia kohtaan ja myös rukouksena, kun yritetään huolehtia vaikeista elämäntilanteista. Kaikki tämä tuo kasvua seurakunnalle, vaikka kasvu ei ole tähtäyspisteenä.

3/9 Rakkaudellinen yhteys (Koinonia)

Rakkaudellinen yhteys näkyy sielunhoitona, evankelointina, Raamatun tuntemisena, rukouksena ja seurakuntayhteytenä.

³⁵ Sahlberg on myös toteuttanut mainitsemiaan periaatteita Tukholman Sankta Clara –kirkossa jo kahdeksankymmentäluvulta lähtien.

³⁶ Lainaus Jukka Jämsénin kanssa käydystä sähköpostikeskustelusta. Samat tiedot löytyvät Jämsénin verkkosivuilta [Kasvava seurakunta arkistot - Sivu 2 2:stä - Jukka Jämsén \(jukkajamsen.fi\)](http://jukkajamsen.fi) 26.8.2021

4/9 Jeesus-keskeisyys (Kerygma)

Jeesukseen on helppo samastua. Ihmiset haluavat kuulla hänestä, joten Jeesuksen häivyttäminen julistuksesta on kirkolle kohtalokasta. Pyhä Henki on siellä, missä julistetaan Jeesusta.

5/9 Pyhitetty elämäntapa (Praxia)

Tämä periaate on saanut eniten arvostusta – ja arvostelua. Pyhitetty elämä, erityisesti suhteessa omaisuuteen ja seksuaalisuuteen, on kuitenkin välittämisen ja huolenpidon merkki. Jämsén jatkaa, että tämä osa-alue tekee seurakunnasta puoleensavetävän, niin kummalliselta kuin se kuulostaakin länsimaaisessa kulttuurissa, joka näyttää keskittyvän voimakkaasti ihmisten mielihalujen toteuttamiseen.

6/9 Valmius kärsiä (Martyria)

Kärsimys puhdistaa seurakuntaa ja tuo sen lähemmäksi Herraa. Valmius kärsimiseen edistää evankeliumia ja vetää ihmisiä seurakuntaan.

7/9 Rukous (Liturgia)

Rukous yhdessä välittämisen kanssa ovat Sahlbergin mukaan ehkä ratkaisevimmat syyt Sankta Claran kirkon kasvuun. Nimenomaan rukous antaa kasvua, tuo yhteyttä ja yllättäen myös tehokkuutta seurakuntaelämään. Se vähentää stressiä, luo edellytyksiä ihmeille ja tuo inspiraatiota saarnojen ja koko seurakuntaelämän sisältöön.

8/9 Maallikot (Missio)

Maallikot nähdään seurakunnan tehtävän eli mission voimavarana. Heillä on kontakteja ja aikaa ja heihin luotetaan. Sahlberg kehottaa maallikoita näin: näytä olevasi kristitty, ole ystävällinen, anna Jeesuksen näkyä, ole oma itsesi ja anna Pyhän Hengen johtaa!

9/9 Pyhän Hengen voima (Dynamis)

Pyhän Hengen läsnäolon vakavasti ottaminen näkyy Sankta Clarassa mm. seuraavina piirteinä: palvonta/ylistys sunnuntaisin, esirukouspalvelu, erilliset esirukousjumalanpalvelukset ja suuremmat karismaattiset tapahtumat, jotka ovat usein ekumeenisia ja joissa on mukana ihmisiä katolisista vapaakirkollisiin.³⁷

Jämsén summaa, että kolme ensimmäistä periaatetta (avoimuus kaikille, välittäminen ja rakkaudellinen yhteys) ovat olleet suurten perinteisten seurakuntien (ortodoksit, katoliset, anglikaanit, luterilaiset jne.) melko vahvaa aluetta. Kolme seuraavaa (Jeesus-keskeisyys, puhdas elämäntapa ja valmius kärsiä) ovat puolestaan olleet evankelikaalisten eli herätyskristillisten seurakuntien vahvuuksia. Viimeiset kolme (rukous, maallikot ja Pyhän Hengen voima) ovat olleet helluntailaisten ja karismaattisten seurakuntien tyypillisiä piirteitä.

Jämsén toteaa, että tässä oli lyhyt yhteenveto Sahlbergin löytämistä periaatteista: ”Voimme kirkkokuntien erilaisista painotuksista huolimatta, kukin yksilönä ja erityisesti seurakunnallisina yhteisöinä, pyrkiä tasapainoon kaikilla näillä alueilla. Jos haluamme, että seurakuntamme kasvavat ja että ihmiset löytävät uskon Kristukseen, tätä tasapainoa on syytä etsiä ja pitää yllä.”

³⁷ Jukka Jämsénin kanssa käyty sähköpostikirjeenvaihto sekä Sahlberg, Sankta Claran ihme, s.11-65.

Tukholman Sankta Clara -seurakunnan elämä on vahva näyttö edellä mainittujen periaatteiden toimivuudesta. Jumalanpalveluksien kävijämäärät ovat korkeimpien joukossa Ruotsissa. Diakoniatyö on erittäin vahvaa ja siihen yhdistyy jokapäiväinen yhteinen rukouselämä.

Sankta Clara -seurakunnan nykyinen johtaja Ivan Giertz kertoi Jukka Jämsénille tämän vieraillessa seurakunnassa, että seurakunnan toimijat pyrkivät jokaisen kirkkoon tulijan kohdalla kahteen asiaan. He kysyvät ensin tai myöhemmin: ”Tahdotko ottaa Jeesuksen vastaan elämäsi?”. Samoin he pyrkivät siihen, että mukaan tulijat oppisivat luottamaan Pyhän Hengen läsnäoloon ja voimaan.

Jukka Jämsénin mukaan Carl-Erik Sahlberg kertoo, että Sankta Claraan liittyvä kiusallinen ilmiö on se, että huolimatta ihailevista kommenteista, joita vierailijat seurakunnasta esittävät, harvat seurakunnat alkavat toteuttaa samaa omalla paikkakunnallaan. Kyse ei todennäköisesti voi olla ainakaan taloudellisista esteistä, sillä Sankta Clara toimii pienillä rahamäärillä. Kyse lienee yksinkertaisesti muutoshaluttomuudesta tai -kyvyttömyydestä. Totuttujen toimintatapojen muuttaminen vaikuttaa olevan vaikeaa.³⁸

Kirjassaan Seurakunnan luontainen kehitys saksalainen teologi ja Saksassa sijaitsevan Seurakunnan luontaisen kehityksen instituutin johtaja Christian A. Schwarz luettelee kahdeksan eri laatutekijää, joiden hän on todennut laajan seurakunnan kasvua selvittäneen tutkimuksen perusteella olevan oleellisia seurakunnan kehitykselle.³⁹ Vuosina 1994-1996 toteutetussa tutkimuksessa oli mukana yli tuhat seurakuntaa 32 maasta, kaikista maanosista.

1. Valtuuttava johtajuus

Kasvavien seurakuntien johtajat keskittyvät valtuuttamaan muita palvelutyöhön. Maallikoita ei käytetä apulaisina toteuttamaan johtajien päättämiä tavoitteita, vaan heitä tuetaan ja motivoidaan löytämään oma kutsumuksensa ja paikkansa. Johtajat eivät hoida seurakunnan velvoitteita yksin, vaan käyttävät suurimman osan aikaansa valmentamiseen, delegointiin ja moninkertaistamiseen.

2. Lahjoihin perustuva palvelutehtävä

Seurakuntalaisia autetaan tunnistamaan lahjansa ja löytämään oma tehtävänsä seurakunnassa. Schwarzin tutkimuksessa tämä tekijä vaikutti eniten seurakuntalaisten tyytyväisyyteen ja elämään. Tutkimuksessa todettiin, että saksankielisessä Euroopassa 80 prosenttia aktiiviseurakuntalaisista ei pystynyt tunnistamaan lahjojaan, mikä on suurimpia esteitä löytää reformaation löytämä kaikkien uskovien pappeus. Tällä lahjoihin perustuvalla palvelutehtävä -tekijällä on kaksi ulottuvuutta, joista kumpikaan ei saa puuttua: Jumalan suvereeni päätösvalta lahjan sisällön suhteen ja tuon lahjan käyttäminen seurakunnan palvelemiseen. Teknokraattisesti ajattelevat usein sanelevat palvelutehtävien sisällön ja etsivät niiden suorittajiksi vapaaehtoisia. Samalla he saattavat estää seurakuntalaisia etsimästä omaa Jumalalta saatua kutsumusta. Hengellistäjät puolestaan vastustavat kaikenlaisia suunnitelmia ja seurakuntarakenteita ja keskittyvät lahjojen erikoisuuteen tai yliluonnollisuuteen, mikä estää lahjojen käytön suunnitelmallisessa seurakuntaelämässä.⁴⁰

³⁸ Jukka Jämsénin kanssa käyty sähköpostikirjeenvaihto

³⁹ Schwarz, s. 33-37.

⁴⁰ Schwarz käyttää tutkimustuloksia ja seurakunnan luontaista kehitystä esitellessään ajattelutapojen kolmijakoa teknokraattinen, hengellistävä ja luonnonmukainen. Teknokraattinen ajattelutapa: instituutioiden, ohjelmien, menetelmien ja jne. merkitystä yliarvioidaan; Hengellistävä ajattelutapa: instituutioiden, ohjelmien, menetelmien jne.

3. Intohimoinen hengellisyys

Seurakuntakehitys ei riipu hengellisistä suuntauksista tai erityisistä hengellisistä harjoituksista, kuten karismaattisuus tai ei-karismaattisuus, liturgiset rukoukset tai ”hengellinen sodankäynti”, vaan iloisesta ja innostuneesta uskon harjoittamisesta. Lakihenkisyys, toisin sanoen velvollisuuteen perustuva, oikeaoppisuuden ylikorostaminen, oikeiden moraalisääntöjen noudattaminen ja niin edelleen, ei kehitä seurakuntaa. Esimerkiksi rukouksen määrä ei tutkimuksessa ollut ratkaiseva seurakunnan hyvinvoinnissa. Sen sijaan rukouksen kokeminen innostavana oli merkittävä asia. Innostus ei yksinään tietenkään ole riittävä mittari seurakunnan elämässä, mutta sen puuttuessa uskonelämän luonne suhteena Jeesukseen Kristukseen näivetty ja muuttuu tavoiksi tapojen vuoksi tai fanatismiksi.

4. Toimivat rakenteet

Hengellistäjät kyseenalaistavat rakenteiden merkityksen, teknokraatit puolestaan pitävät rakenteita helposti seurakunnan syvimpänä olemuksena. (Tutkimuksen mukaan traditionalisteilla on erittäin kielteinen suhde seurakunnan kasvun ja laadun merkityksen tunnustamiseen.) Schwarzin mukaan jatkuva rakenteiden arviointi ja valmius niiden muuttamiseen (kuten lannistavat johtajuusrakenteet, hankalat jumalanpalvelusajat jne.) on tärkeää seurakunnan hyvinvoinnille. Jämsén tulkitsee tätä niin, että rakenne ei voi synnyttää elämää, sillä se on Jumalan tehtävä. Elämä synnyttää kuitenkin aina jonkinlaisen rakenteen, jonka olisi hyvä antaa tilaa uudelle elämälle. Erityisen tärkeä piirre toimivissa rakenteissa on johtaminen, joka kehittää muita johtajia ja edistää palvelutehtävien moninkertaistamista.

5. Innoittava jumalanpalvelus

Riippumatta jumalanpalveluksien kohderyhmästä, liturgisesta tai vapaasta tyylistä, kirkollisesta tai maallisesta kielestä, keskeinen laatutekijä kasvavissa seurakunnissa on se, kokevatko osallistujat jumalanpalveluksen innoittavaksi ja inspiroivaksi. Näkemystä jumalanpalveluksen innoittavuuden ja inspiroivuuden merkityksestä vastustavat helposti ne, jotka osallistuvat tilaisuuksiin täyttääkseen uskonnollisen velvollisuutensa. Toisaalta vastustajia löytyy myös hengellistäjistä, jotka väheksyvät mielekkään jumalanpalvelusjärjestyksen, kokouspaikan viihtyisyyden, hyvin järjestetyn tervetuloitovotuksen ym. merkitystä ja pelkäävät niiden pinnallistavan uskonelämää.

6. Kokonaisvaltaiset pienryhmät

Hyvinvoivan ja kasvavan seurakunnan yksi tärkeimmistä tekijöistä ovat kokonaisvaltaiset pienryhmät. Kokonaisvaltaisuudella tarkoitetaan ihmisille henkilökohtaisten läheisten asioiden käsittelyn mahdollisuutta ja toisten palvelemisen oppiminen hengellisten lahjojen kautta. Pienryhmissä ihmiset voivat oppia elämään kristittyinä ja opetuslapsina eivätkä vain pänttää päähänsä käsitteitä.

7. Tarveperusteinen evankeliointi

Tälläkin osa-alueella pyritään löytämään kunkin seurakuntalaisen lahjat. Tutkimusten mukaan suurin osa seurakuntalaisista on jotain muuta kuin evankelistoja, joten systemaattista evankelointiohjelmaa ei suositella. Sen sijaan jokaista uskovaa rohkaistaan käyttämään omia lahjojaan palvelemaan niitä ihmisiä, jotka hän jo tuntee, varmistamaan että he kuulevat evankeliumin ja rohkaisemaan heitä

merkitystä aliarvioidaan; Luonnonmukainen ajattelutapa: Teologinen lähestymistapa seurakunnan luontaisen kehityksen taustalla. Schwarz, s. 14.

olemaan yhteydessä paikallisseurakuntaan. Tärkeää on keskittyä seurakunnasta vieraantuneiden kysymyksiin ja tarpeisiin, ei manipuloiviin ohjelmiin.

8. Rakkaudelliset ihmissuhteet

Rakkaudelliset ihmissuhteet ovat yksi seurakunnan laadullisen ja määrällisen kasvun laatutekijä. Tutkimuksessa kysyttiin mm. seurakunnassa vallitsevasta vieraanvaraisuudesta ja siitä, nauretaanko seurakunnassa paljon. Erityisesti naurun määrä seurakunnassa liittyi selvästi seurakunnan hyvinvointiin ja kasvuun. On tärkeää, että seurakuntalaisilla on mahdollisuus viettää aikaa yhdessä. Samoin on merkittävää, kuinka seurakunnan johtajat ovat perillä muiden vastuunkantajien elämäntilanteesta.

Schwarz vertaa näitä kahdeksaa tekijää pystylautaiseen tynnyriin. Jos joku lauta puuttuu, tynnyrissä ei pysy mitään. Jos tahdomme, että seurakunta voi hyvin ja tavoittaa myös sen ulkopuolisia ihmisiä, on syytä pyrkiä kaikkien tekijöiden tasapainoon.⁴¹

Jukka Jämsénin kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta olen vienyt työyhteisöömme ja tiimiini joitakin kaikuja seurakuntayhteisön kasvuun liittyen. Erityisesti olemme pohtineet sitä, miten voisimme työntekijöinä entistä paremmin toimia mahdollistajina ja antaa vastuuta seurakuntalaisille. Tunnistan kuitenkin myös hankausta sekä itsessäni että tiimissäni joitakin edellä esitettyjä kuvauksia kohtaan. On vielä matkaa siihen, että työnäky muotoutuisi niin yhteiseksi ja kokonaisvaltaiseksi, kuin se esim. Sankta Claran -seurakunnassa näyttää kuvauksen perusteella olevan. Olemme ehkä edelleen niin suuri työyhteisö, että katselemme helposti työtä omista ”siiloistamme” käsin. Työ ei aina näyttäydy yhteisenä vaan kukin lähestyy sitä oman työnäkynsä ja työalansa kysymyksistä käsin. Tämä ei kuitenkaan saa olla este sille, ettemme keskittyisi kehittämään tiimimme keskeisintä työtä, seurakuntamme messua.

1.4. Miksi kehittää messua?

Vuonna 2000 kirkossa otettiin käyttöön jumalanpalvelusuudistuksen jälkeen järjestyksessään kahdeksas luterilainen messukirja. Ensimmäinen oli Mikael Agricolan *Messu eli Herran echtolinen* vuodelta 1549. Piispainkokouksen ehdotuksen pohjalta vuonna 1988 aloitetun kirkkokäsikirjauudistuksen ajatuksena oli, että uusi kirkkokäsikirja ei sitoisi seurakuntien jumalanpalveluselämää jäykkään yhdenmuotoisuuteen. Uuden kirkkokäsikirjan tarkoituksena oli tarjota malli, joka toisaalta liittyisi kirkon traditioon ja toisaalta saisi ilmaisunsa siitä kontekstista ja tilanteesta, jossa kulloistakin jumalanpalvelusta viettävä seurakunta on. Hulmi toteaa, että periaate vapaammasta toteuttamisesta ja alueelliset perinteet huomioivasta kontekstuaalisuudesta jäi kuitenkin vuonna 2000 käyttöön otetussa kirkkokäsikirjassa enimmäkseen vain johdantosanoihin ja varsinainen liturgia sanoituksineen oli varsin tarkasti määritelty. Hulmi kuvaa myös tätä seurannutta kehitystä, jossa toisaalta piispojen kynästä syntynyt, vuonna 2009 ilmestynyt Jumalanpalveluksen opas korosti yksityiskohtaista liturgista ohjeistusta. Samaan aikaan kirkolliskokouksessa enimmäkseen maallikkojen aloitteen pohjalta syntynyt jumalanpalveluksen kehittämishanke Tiellä – på väg pyrki tekemään jumalanpalveluksesta helpommin lähestyttävän ja ihmisille ymmärrettävän. Jumalanpalvelusta haluttiin siis kehittää sekä kirkon ylätasolta että ruohonjuuritasolta. Hulmi kuvaa tämän kehityksen johtaneen osin myös sekavaan tilanteeseen, jossa voimassa oleva piispainkokouksen hyväksymä jumalanpalveluksen opas muodollisesti opastaa yhtä, mutta edes kaikki piispat eivät messuissaan noudata oppaan ohjeita tarkalleen. Hulmi toteaa, että myös Suomessa (kuten

⁴¹ Schwarz, s. 52.

maailmalla) kirkon toimintaympäristö on muuttunut. Enää ei voida puhua yhtenäiskulttuurin ajasta. Muutokset toimintaympäristössä tekevät yhä tarpeellisemmaksi sen, että liturgia saa eri muotoja eri seurakunnissa.⁴²

Kristillinen kirkko elää ja toimii aina tiettyjen maailmankatsomusten, filosofioiden, kulttuurien ja yhteiskunnallisten järjestelmien yhteydessä. Kirkolla on aina jokin konteksti, jossa se vaikuttaa ja jonka kanssa sen tulee olla alituisessa vuoropuhelussa. Tämän vuoropuhelun seurauksena kirkon uskon muuttumaton olemus löytää tietystä ajasta ja sosiokulttuurisessa tilanteesta sellaisen ilmaisun muodon, joka tekee sen sanoman ymmärrettäväksi ja sen vastaanottamisen mahdolliseksi.⁴³ Kontekstuaalisuuden merkityksellisyyden vuoksi myös tässä kehittämistehtävässä on kuvattu Leppävaaran aluetta, sen asukkaita ja heidän tarpeitaan.

Jumalanpalvelus konkretisoi kirkon uskoa ja sen tulisi olla lähellä tavallisen ihmisen kokemusmaailmaa. Mutta tekeekö se sitä nykyihmiselle? Puhutteleeko messu? Jotta jumalanpalvelus voisi olla nykyihmiselle totuudellinen ja uskottava, sen muodon täytyy kehittyä sisällön säilyessä.

Jumalanpalvelus on kirkon perustavanlaatuinen ydin, jonka ympärille yhteisö rakentuu. Jotta uskonyhteisö voisi pysyä koossa, tarvitaan jatkuvasti sen pohtimista, miten kaikki kirkon toiminta nivoutuu ja liittyy messuun. Miten messussa näyttäytyvät diakonisuus, sielunhoidollisuus, lasten ja nuorten kanssa eläminen, vastuu luomakunnasta ja yhteiskunnasta.⁴⁴

Sytä jumalanpalvelusten laskeviin osallistujamääriin on haettu monesta suunnasta. On puhuttu sosiaalisen osallistumispaineen katoamisesta ja maallistumiskehityksestä. Myös individualismia on tarjottu selitykseksi ajatellen, että ihmiset eivät halua sitoutua yhteisöllisiin uskonnollisiin tapoihin, kuitenkin erilaiset massatapahtumat (kuten vaikka ne muunlaiset messut) kokoavat ihmisiä yhteisen kiinnostuksen kohteen ympärille. Hulmi kysyykin, voisiko jumalanpalveluskin olla tilaa-antava, yhdessä eletty hetki, erilaisten kristittyjen yhteinen juhla.

Vuonna 2015 tehdyn tutkimuksen mukaan suomalaisista yhdeksän prosenttia osallistuu kerran kuussa tai useammin jumalanpalvelukseen ja 30 prosenttia harvemmin kuin kerran kuussa, mutta vähintään kerran vuodessa. Ero vuosittain kirkossa edes kerran käyvien ja säännöllisesti sinne tulevien kohdalla on suuri. Tästä Hulmi tekee päätelmän, että jumalanpalvelus ei vastaa sinne satunnaisemmin saapuvan etsintään ja haastaa miettimään, miten jumalanpalvelus voitaisiin toteuttaa niin, että se vastaisi kirkkoon saapuvan kaipuuseen ja samalla liittyisi kirkon liturgiseen jatkumoon ja kirkon ydinasiaan.⁴⁵ Hulmi kuitenkin jatkaa, että rituaalit ovat ihmiselle tarpeellisia erityisesti suurten muutosvaiheiden kohdalla. Kuolemaan ja syntymään liittyy kenties vahvimmin tarve jäsentää uutta tilannetta ja ymmärtää sen merkitystä rituaalin avulla. Ajan kierto ja yhteisön koheesio eivät pääsääntöisesti ole yhtä akuutteja tilanteita vaan viikko pyörii eteenpäin, vaikka jonakin sunnuntaina messu jäisikin väliin. Loputtomiin yhteisö ei kuitenkaan pysy koossa ilman säännöllisyyttä. Jumalanpalveluksen rakentamisessa on kyse myös siitä, miten heikompien rituaalien merkitys saataisiin ilmaista niin, että seurakuntalaiset kokisivat tarpeelliseksi messussa käymisen. Ihmisen olemukseen erottamattomasti kuuluvat rituaalin tarpeen ja merkityksen ymmärtäminen on siis välttämätöntä. Tällöin

⁴² Hulmi, s. 103.

⁴³ Kotila s. 49.

⁴⁴ Hulmi, s. 7.

⁴⁵ Hulmi, s. 18.

jumalanpalveluksen vastuunkantajat pystyvät rakentamaan messun, joka kutsuu ihmisiä ja vastaa heidän etsintäänsä.⁴⁶

Marcus J. Borg puolestaan puhuu kirjassaan Kristinuskon sydän hengellisyyden harjoittamisen tärkeydestä ja listaa hengellisyyden harjoittamisen tarkoituksia seuraavasti:

- kiinnittää huomio Jumalaan
- kristillisen identiteetin ja luonteenlaadun vahvistaminen
- ravinnon saaminen
- myötätunto ja oikeudenmukaisuus
- elää kristinuskon tietä todeksi⁴⁷

Kehittämishankkeen alussa viimeisimmäksi julkaistu Kirkon nelivuotiskertomus (2012-2015) puolestaan nosti esiin seuraavia haasteita kirkon elämälle:

- Ihmiset odottavat kirkolta voimakkaampaa osallistumista elämänarvoista käytävään keskusteluun.
- Raamattu ja tunnustus tulee tuntee ja niitä tulee kyetä soveltamaan perustyössä.
- Yhä useampi muodostaa käsityksensä kirkosta tiedotusvälineissä käydyn keskustelun pohjalta. Ihmisten tavoittaminen edellyttää läsnäoloa useissa medioissa.
- Uskonnollisen kasvatuksen heikkeneminen ja irrallisuus suhteessa uskonnolliseen yhteisöön ovat keskeisiä maallistumista edistäviä tekijöitä.
- Paikalliset ilmiöt kuten jumalanpalveluselämän kehittäminen ja uudet, nykyihmistä puhuttelevat toimintatavat lisäävät ihmisten sitoutumista kirkkoon.
- Kirkon tulee kyetä sovittamaan yhteen muuttumaton sanomansa ja muuttuva toimintaympäristö.
- Keskeinen haaste on yksilökeskeisyyden ja yhteisöllisyyden välisen jännitteen kanssa eläminen.

Ja näiden huomioiden pohjalta kokonaiskirkon edelliseen strategiaan, Kohtaamisen kirkko, joka oli voimassa kehittämishankkeen toteuttamisen aikana, olikin kirjattu seuraavaa:

”Kirkon rooli ja asema ovat muutoksessa. Jäsenistö on pienentynyt ja entistä heikommin sitoutunut. Yhteiskunta luo muutospaineita kirkon ja uskonnon aseman suhteen. Kristillisen perinteen rooli yhteiskunnassa pienenee. Kirkon tulee kyetä sovittamaan yhteen muuttumaton sanomansa ja muuttuva toimintaympäristö. Keskeinen haaste on yksilökeskeisyyden ja yhteisöllisyyden välisen jännitteen kanssa eläminen. Ihmisen yksilöllisyys ja kirkon olemukseen lähtökohtaisesti kuuluva yhteisöllisyys on osattava ottaa huomioon.” (Kirkon strategia: Kohtaamisen kirkko)⁴⁸

⁴⁶ Hulmi, s. 86.

⁴⁷ Borg, s. 215.

⁴⁸ Kohtaamisen kirkko, s. 14.

Sekä Hulmin että Kirkon nelivuotiskertomuksen/kirkon strategian esittämät haasteet ja Borgin listaamat hengellisyiden harjoittamisen tarkoitukset sanoittavat osuvasti ja kootusti niitä syitä, miksi Leppävaaran seurakunnassa lähdettiin suunnitelmallisesti kehittämään jumalanpalveluselämää vuodesta 2015 alkaen.

Tavoitteenamme on ollut rakentaa yhteisöä ja kohdata ihmisiä laadukkaasi ja arvostaen. Laadukasta kohtaamista sanoitti hyvin teologian tohtori ja uskonnotutkija Jyri Komulainen lainatessaan irlantilaisyyntyisen pastorin Max Warrenin (1904-1977)⁴⁹ sanoja seuraavasti: ”Ensimmäinen tehtävämme lähestyttäessä toista ihmistä, toista kulttuuria, toista uskontoa, on riisua kenkämme, sillä paikka, jota lähestymme, on pyhä. Muuten saatamme löytää itsemme tallomasta ihmisten unelmia. Vielä vakavampaa, saatamme unohtaa, että Jumala oli täällä ennen meidän saapumistamme. Meidän täytyy yrittää istua, missä he istuvat, mennä sympaattisesti heidän historiansa kipuihin, huoliin sekä iloihin ja nähdä miten nämä ovat määrittäneet heidän argumenttinsa lähtökohdat. Sanalla sanoen, meidän täytyy olla ’läsnä’ heidän kanssaan.”⁵⁰

Kohtaamisella tavoittelemme sitä, että oikeasti näemme kokonaisen ihmisen, hänen tarpeensa ja taustansa ja toimimme Jumalan rakkauden välikappaleina heidän elämässään. Kuten Kohtaamisen kirkko -asiakirjassa todetaan: Erilaisuuden ja yksilöllisyyden tunnistamisen ohella yhteyden merkityksen tiedostaminen on tärkeää. Jäseniä yhdistää Kristus, ei jäsenten välinen yhdenmukaisuus. Yhteys Kristukseen motivoi etsimään ihmisten välistä yhteyttä suurissakin erimielisyyksissä.

Seuraavassa kuvaan toimintaympäristöä, jossa Leppävaaran seurakunnassa toimitaan ja pyrin tarvittavalta osin myös kuvaamaan toimintaympäristössä kehittämishankkeen aikana tapahtuneita muutoksia.

2. Millaisessa joukossa messua rakennamme?

2.1. Toimintaympäristön kuvaus Leppävaaran seurakunnassa

Leppävaaran seurakunta on yksi Espoon seurakuntayhtymän viidestä suomenkielisestä seurakunnasta. Näiden seurakuntien lisäksi samaan seurakuntayhtymään kuuluu yksi ruotsinkielinen seurakunta. Leppävaaran seurakuntaan kuului vuoden 2018 lopussa 24 289 henkilöä. Koko Espoon alueella kirkkoon kuului tuolloin 58,7 prosenttia espoolaisista. Huomionarvoista on, että suomen- ja ruotsinkielisestä väestöstä seurakuntien jäseniä on noin 70 prosenttia. Tästä voidaan päätellä, että Espoon alueella asuu runsaasti myös muun kuin suomen- tai ruotsinkielisiä. Espoon kaupungin tilastot vahvistavat tämän päätelmän kertoen, että Espoon alueella vieraskielisiä oli vuoden 2018 alussa 16 prosenttia alueella asuvista.

Jäsenkehitys on Leppävaaran seurakunnassa ollut laskeva siten, että vuoden 2007 alussa alueella asuvista 74,4 prosenttia oli kirkon jäseniä, kun taas kymmenen vuotta myöhemmin, vuoden 2017 alussa Leppävaaran seurakuntaan kuului 54,3 prosenttia alueen väestöstä. Kirkkoon kuulumisprosentti on Leppävaaran seurakunnassa Espoon seurakuntien alhaisin ja on kirjoittamishetkellä edelleen jatkanut laskuaan noin 1,4 prosentin vuosivauhtia. Tämä muistuttaa meitä seurakunnan työntekijöitä siitä, että

⁴⁹ Max Warren toimi vuosina 1942-1963 CMS:n pääsihteerinä (General secretary of the Church Missionary Society)

⁵⁰ Jyri Komulaisen luento ylemmän pastoraalitutkinnon kurssilla Yksilö, yhteisö ja kohtaaminen, Kulttuurikeskus Sofiassa, keväällä 2019, sekä

<https://www.christiantoday.com/article/why.we.should.dare.to.visit.the.holy.ground.of.other.cultures/116342.htm>

esim. kauppakeskuksen käytävillä kohtaamistamme ihmisistä todennäköisesti vain joka toinen on seurakuntamme jäsen ja joka toinen puolestaan edustaa katsomuksellisesti jotain muuta. Kirkkoon kuulumisen alhainen prosenttiosuus ei kuitenkaan kerro siitä, että joka toinen alueella asuva olisi uskonnoton, vaan Leppävaarassa eletään monenlaisten uskonnollisten ja kulttuuristen taustojen keskellä. Alueella toimii mm. vuoden 2015 maahanmuuttoaallon jäljiltä edelleen suuri vastaanottokeskus.⁵¹ Leppävaaran seurakunnan alueella on ominaista myös se, että seurakunnan alueella tapahtuu muuttoliikettä: seurakuntaan sekä tulee että seurakunnasta muuttaa pois noin 3000 jäsentä vuodessa. Pienistä kerrostaloasunnoista muutetaan isompiin asuntoihin muualle Espooseen ja pääkaupungin lähiseudulle edullisempien neliöiden perässä.

Moninaisuuden kasvaessa seurakunnan alueella myös asenteiden kovenemista on havaittavissa, kun jakolinjoja vedetään meidän ja muiden väliin. Tällaisen kehityksen kaupunkiteologiaa tutkiva Henrietta Grönlund mainitsi olevan tyypillistä urbaanissa ympäristössä.⁵² Katsomusten moninaisuus haastaa myös entisen kaltaisia yhteistyömuotoja muiden toimijoiden kanssa: On käytävä keskustelua siitä, mitä ja miten seurakunta yhteistyötä tekee. Seurakuntana meidän on mentävä mukaan tasavertaisena toimijana eikä olettaen, että meillä on oikea vastaus kaikkeen, tai enemmistön oikeus sanella. On kyseltävä terveellä nöyryydellä, mitä me voisimme yhdessä tehdä.

Mainittuihin haasteisiin on haettu seurakunnassa ratkaisuja yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Selkeintä yhteistyö on Leppävaaran seurakunnan diakoniatyön ja kasvatuksen puolella, erityisesti erityisnuorisotyössä. Näissä yhteistyö toimii erilaisten järjestöjen ja yhdistysten kanssa. Myös musiikin osalta tehdään aktiivista yhteistyötä alueen toimijoiden kanssa. Kehittämishankkeen aikana olen kuitenkin havainnut, että oppimista ja mahdollisuuksia tähän olisi missiotiimilläni enemmänkin ja esihenkilönä minun tulee entistä enemmän rohkaista alaisiani rakentamaan näitä kontakteja.

Seurakunnan diakoniatyön yhteistyösuhteiden kehittymistä ovat ohjanneet mm. toimeentulotuen myöntämisessä tapahtuneet rakenteelliset muutokset. Seurakunnan diakonian antaman tuen merkitys on kasvanut turvaverkkona toimeentulotukihakemusten käsittelyn ruuhkautuessa. Tarve sosiaaliselle tuelle on suuri, mutta samaan aikaan diakonian resurssit ovat niukat. Niukkenevat resurssit laittavat miettimään miten seurakunnan resursseja tulisi suunnata. Se, mitä resurssien uudelleen suuntaaminen tarkoittaa Missiotiimin työn näkökulmasta jää nähtäväksi. Kehittämishankkeen raporttiin kirjattuna ajanjaksona tiimistämme/seurakunnastamme on vähennetty yksi papin virka.

Leppävaaran seurakunnan kasvatusta on tehnyt yhteistyötä muun muassa koulujen ja päivähoidon kanssa. Esimerkiksi kouluissa perinteisesti pidetyt päivänavaukset ovat saaneet rinnalleen tai korvaajikseen uusia yhteistyömuotoja esimerkiksi oppilashuoltotapaamisissa, ryhmätyksissä ja oppituntivierailuilla. Myös uusi varhaiskasvatussuunnitelma laittoi muokkaamaan aiemmin päivähoidon ryhmille toteutettuja kappelivierailuja ja muovaamaan tilaisuuksista vaihtoehtoisia versioita. Nämä vaihtoehtoiset versiot voidaan toteuttaa joko hengellisinä tai katsomukselliskasvatuksellisinä, jolloin myös kirkkoon kuulumattomat voivat niihin osallistua. Muuttuvat opetus- ja kasvatussuunnitelmat siis haastavat myös

⁵¹ Keväällä 2021 on aloitettu tosin toimet tuon vastaanottokeskuksen lakkauttamiseksi.

⁵² Henrietta Grönlund oli puhumassa kaupunkiteologiasta Ylemmän pastoraalitutkinnon koulutuskokonaisuudessa Yksilö, Yhteisö ja kohtaaminen

kirkon työtä, mutta ne antavat myös selkeät raamit, joiden puitteissa kirkon ja seurakunnan kasvatustyötä voi kehittää.

Tällaisten yhteiskunnan raamien hahmottomuus muun muassa aikuisten kanssa tehtävässä työssä tekee aikuistyön kehittämisestä haastavampaa. Kun raameja ei anneta selkeästi ulkoa, tulee työstä helposti tekijänsä näköistä ja omien mieltymysten ohjaamaa, eikä välttämättä sellaista, jota alueella oikeasti kaivattaisiin. Herää kysymys, miten entistä paremmin seurakunnan työntekijöinä pääsisimme selvyyteen siitä, mitä alueella asuvat seurakunnaltamme odottavat.

Vuosina 2015 – 2017 Espoon seurakunnilla oli käytössään Jäsen360-segmentointi aineisto ja sitä hyödynnettiin muun muassa toiminnan suunnittelun välineenä. Erityistä lisäarvoa se toi myös strategiatyöskentelyyn, kun datan pohjalta saimme viitteitä siitä, millaisena todellisuus, toiveet ja tarpeet espoolaisille näyttäytyvät. Aineistoon sisältyi koko Suomen kattavan aineiston pohjalta laaditut segmenttien kuvaukset. Aineiston haasteena oli kuitenkin se, että espoolaisdataa tarkemmin analysoidessa totesimme, että nämä yleiset segmenttikuvaukset osoittautuivat osin päinvastaisiksi kuin mitä data lopulta espoolaisista kertoi. Kirjaan kuitenkin tähän kehittämistyöhön näkyviin olennaisimmat oivallukset, joita segmentointidataan perehtynyt Espoon seurakuntien työntekijöistä muodostettu työryhmä teki jäsendataan perehtyessään.

2.2. Jumalanpalvelustilastot ja kävijämäärät

Vuosi	Pääjumalan- palvelukset/kpl	osallistujat /hlöä	Muut jumalan- palvelukset/kpl	osallistujat /hlöä	Kirkolliset toimitukset/kpl	osallistujat /hlöä
2014	91	8895	275	16040	601	15049
2018	91	9335	292	14579	501	13054

Taulukko 1.

Vuonna 2014 Leppävaaran seurakunnassa vietettiin pääjumalanpalveluksiksi luokiteltavia messuja ja sanajumalanpalveluksia yhteensä 91 kertaa ja näiden osallistujamäärä oli 8895 henkeä. Näiden lisäksi seurakunnassa vietettiin muita jumalanpalveluksia mukaan lukien mm. rukoushetket, hartaudet ja koululaiskirkot 275 kertaa ja osallistujia näissä tilaisuuksissa oli yhteensä 16040 henkeä. Erilaisia kirkollisia toimituksia puolestaan oli yhteensä 601 kappaletta ja osallistujia niissä yhteensä 15049 henkeä.

Jäsenmäärän kehityksen nähtiin jo tuolloin olevan laskeva ja Leppävaaran seurakunnassa ja erityisesti Missiottiimissä haluttiin pohtia, miten tavoitamme laadukkaasti seurakuntalaisia sekä alueella asuvia ja samalla toteutamme seurakunnan perustehtävää.

Vuonna 2018 jumalanpalvelustilastot näyttivät vastaavasti seuraavalta: pääjumalanpalveluksiksi luokiteltavia messuja ja sanajumalanpalveluksia vietettiin yhteensä 91 kertaa ja näiden osallistujamäärä oli 9335 henkeä. Näiden lisäksi seurakunnassa vietettiin muita jumalanpalveluksia mukaan lukien mm. rukoushetket, hartaudet ja koululaiskirkot 292 kertaa ja osallistujia näissä tilaisuuksissa oli yhteensä 14579 henkeä. Erilaisia kirkollisia toimituksia puolestaan oli yhteensä 501 kappaletta ja osallistujia niissä yhteensä 13 054 henkeä.

Jumalanpalvelusten kävijämäärissä voidaan seurantakaudella nähdä hienoista nousua (keskimääräisen osallistujamäärän noustessa 97 osallistujasta/pääjumalanpalvelus noin 103 osallistujaan). Tilastotiedot

eivät kuitenkaan tässä tapauksessa ole paras ja luotettavin tapa arvioida jumalanpalvelusten kehittämisen vaikutuksia sillä tämän ajanjakson sisään ajoittuu myös kirkkohallituksen tilastouudistus. Tuohon tilastouudistukseen Espoon seurakunnat lähtivät mukaan vasta viiveellä teknisistä syistä johtuen. Lisäksi tilastointiperusteet muuttuivat kehittämishankkeen ajanjaksolla.

Myöhemmin tässä työssä esitellään erilaisia palautteenkeruumenetelmiä, joita kehittämisprosessin aikana on testattu ja otettu käyttöön. Lisäksi seurakuntamme messua tunnevaikuttavuuden näkökulmasta on käynyt tutkimuksen keinoin havainnoimassa kirkkohallituksen jumalanpalveluselämästä vastaava työntekijä Terhi Paananen. Joitakin hänen tutkimuksessaan tekemiään havaintoja esitellään tässä kehittämishankkeen raportissa luvussa 5.3.

2.3. Jäsen360, kuvaus Leppävaaran alueesta ja alueella asuvista

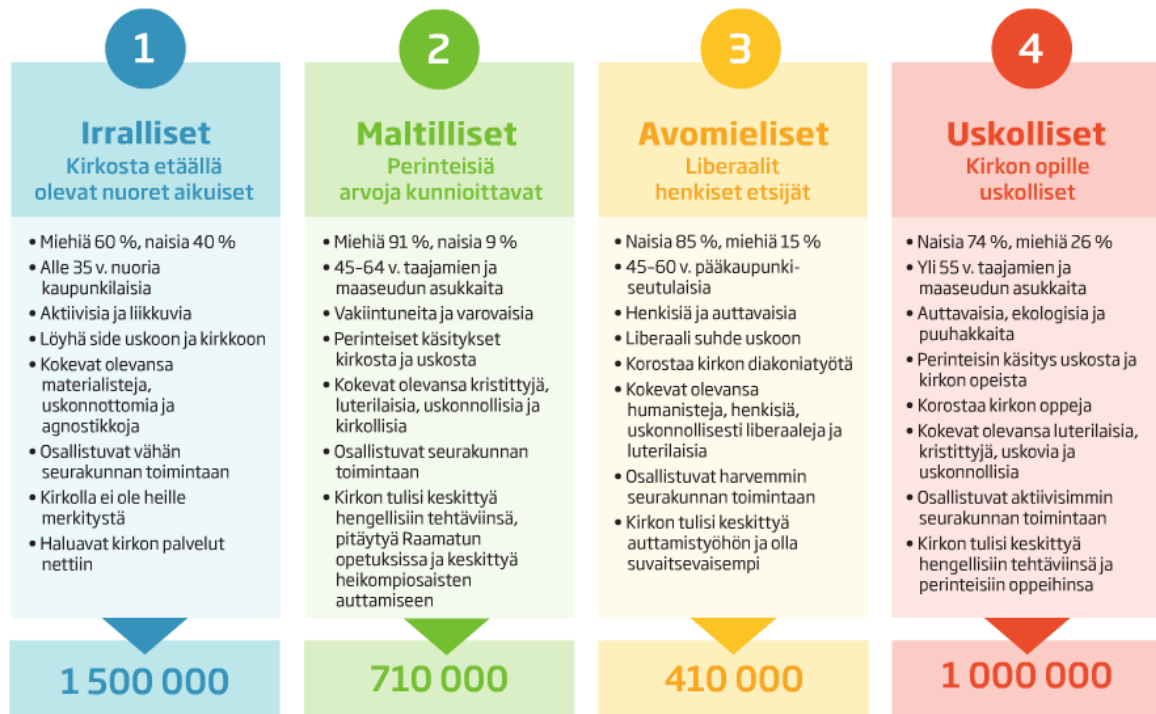
Mitä on segmentointi ja miksi?

”Suomen evankelisluterilaisen kirkon tulevaisuutta ei ratkaise raha, ei organisaatio eikä televisio. Kirkon tulevaisuuden ratkaisee jäsenten halu kuulua seurakuntaansa. Vielä hetki sitten kirkkoon kuulumattomuus herätti ympäristössä hämmennystä ja paheksuntaa. Tänäpä kirkon jäsenyys on aktiivinen valinta, johon ei liity sosiaalista pakkoa. Jumalaan uskomisen puolestaan on intiimeimpiä tunnustuksia, joita ihminen voi julkisesti tehdä. Tuoreen kirkkosegmentointiaineiston valossa suurin osa suomalaisista arvostaa edelleen kirkkoa ja haluaa kuulua siihen. Kuitenkin niiden määrä, jotka eivät ehkä enää halua, on selkeässä kasvussa. Oleellista on, että nykyaikaisten suomalaisten hengellisyyden ja kirkkoon kohdistuvien odotusten ymmärtämiseen eivät enää riitä ikä, asuinpaikka, suku ja herätysliike. Tarvitaan toisaalta hienosyisempiä, toisaalta laajemmin elämäntapaa valottavia tietopohjaisia välineitä. Tähän tarpeeseen on rakennettu Jäsen 360 -kokonaisuus. Taustalla on laaja ja ainutlaatuinen kansalaisten kirkkosuhdetta ja hengellisyyttä luotaava aineisto. Lopputulos on suurin Suomessa koskaan toteutettu elämäntapa- ja asenneryhmittely, joka antaa ennusteita henkilön tarkkuudella.” (Kotimaa Oy 2013)

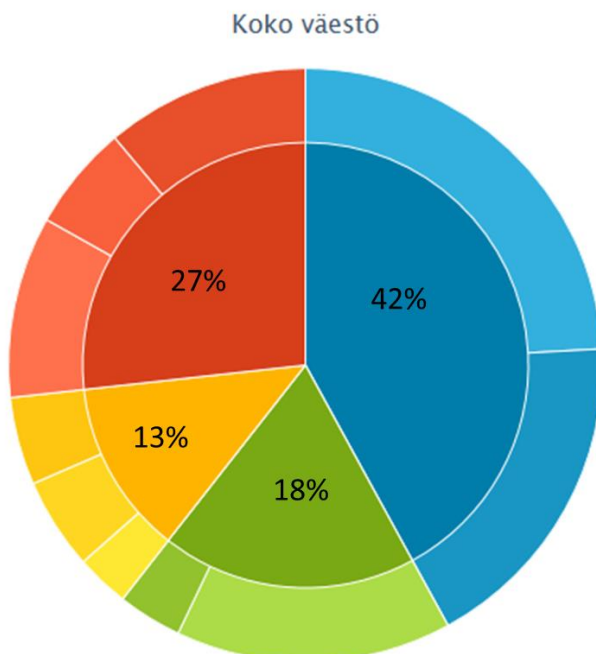
Näin Kotimaa-yhtiöt esitteli Jäsen 360 -aineistoaan, joka otettiin käyttöön myös Leppävaaran seurakunnassa kehittämisprosessin aloittamisen kanssa samoihin aikoihin. Jäsen 360 -segmentointi jakoi seurakunnan alueella asuvat⁵³ neljään (4) erilaiseen pääsegmenttiin: Irralliset, Maltilliset, Avomieliset ja Uskolliset. Seuraavassa kuvassa on näiden pääsegmenttien tiivis esittely.

⁵³ Aineistolla tuolloin käytössä ollut nimi on harhaan johtava, sillä aineisto kuvasi kaikkia alueella asuvia. Myöhemmin aineiston päivittyessä nimeksi vaihtui Ihminen360 ja nykyisin nimenä on Insight360. Päivittyvä aineisto ei ole enää Leppävaaran seurakunnan käytössä.

4 erilaista pääsegmenttiä - tiivistelmä

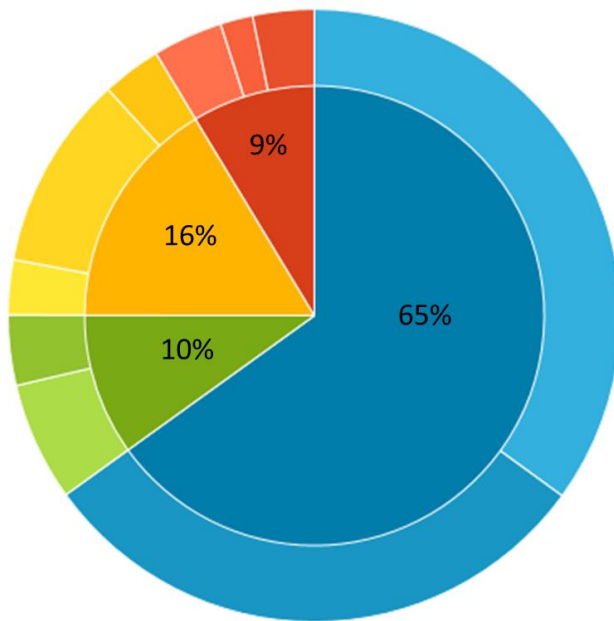

Seuraava kuvaaja esittelee sen, miten koko Suomen kansa aineiston mukaan jakautui näihin neljään pääsegmenttiin.

Seuraava kuva puolestaan esittelee vastaavan jaon segmentteihin Leppävaaran seurakunnan alueella.

Leppävaaran seurakunta

Leppävaaran seurakunnan alueella jako segmentteihin on seuraava (suluissa koko Suomen väestön vastaavat prosentit): irrallisia 65 % (42 %), maltillisia 10 % (18 %), avomielisiä 16 % (13 %), uskollisia 9 % (27 %). Tästä vertailusta huomaa, että Irrallisia ja avomielisiä on Jäsen 360 -aineiston mukaan Leppävaaran seurakunnan alueella huomattavasti enemmän ja maltillisia ja uskollisia taas huomattavasti vähemmän kuin koko maassa.

Osana työtäni Leppävaaran seurakunnassa toimin myös Jäsen 360 -segmenttityöryhmän puheenjohtajana. Työryhmämme tehtävänä oli syventyä käytössämme olevaan aineistoon ja sen kautta toimia strategiатыön ja muun seurakunnan kehittämistyön kuiskaajina, eli tuottaa taustatietoa päätöksenteon ja strategisten linjausten taustatueksi. Tuon työn perusteella tiivistimme segmenttijaottelun tärkeimmät oivallukset seurakuntatyöhön seuraavasti:

- Ratkaisevaa on kysyä: kenelle teemme, miksi ja miten?
- Tule tietoiseksi myös omasta segmentistäsi: kun tiedostat sen, osaat vähän paremmin ajatella segmenttisi ulkopuolelle
- Seurakunnan jäsenet ovat niin toisistaan poikkeavia, että jokaiselle segmentille tulisi tehdä oma osastrategiansa
- Resurssit tulisi jakaa segmenttien suhteessa
- Tehtävät muutokset määritellään jäsenlähtöisesti, ei työyhteisölähtöisesti
- Seurakuntien organisointi tehdään segmentteittäin, ei yhtenäiskulttuuriin perustuvien työmuotojen mukaan

Nämä oivallukset ovat olleet taustoittamassa Leppävaaran seurakunnan oman strategian eli seurakunnan tulevaisuusasiakirjan valmistelua. Tätä kautta ne ovat myös luodanneet Missiotiimissä tehtävää jumalanpalveluselämän kehittämistyötä ja tätä kehittämisprosessia.

3. Millainen Meidän messun pitäisi olla? Suuntaviivat kehittämiselle ja kehittämishankkeen tavoitteet

3.1. Kirkon strategia ja visio ja näiden pohjalta ponnistava Leppävaaran seurakunnan Tulevaisuusasiakirja

Espoon seurakuntien edellinen strateginen suunnittelukausi oli tulossa päätökseensä vuoden 2015 lopussa ja uutta strategia prosessia käynnisteltiin. Leppävaaran seurakunnassa laadittiin vuonna 2016 tulevaisuusasiakirja ([44b7fcc7-df4c-211a-0318-556d94aed857 \(espoonseurakunnat.fi\)](https://www.espoonseurakunnat.fi)), johon kirjattiin seurakunnan tulevaisuuden visiot ja se, millaisilla toimenpiteillä toimintaa on tarkoitus kehittää noiden visioiden saavuttamiseksi. Leppävaaran seurakunnan tulevaisuusasiakirja pohjautuu Espoon seurakuntayhtymän strategian varaan: Kirkko Espoossa – meitä kaikkia varten.⁵⁴ Espoon yhteinen strategia puolestaan pohjaa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategiaan [Kohtaamisen kirkko - Suomen evankelis-luterilaisen kirkon toiminnan suunta vuoteen 2020 \(evl.fi\)](https://www.kirkko.fi)

Tulevaisuusasiakirjaa oli laatimassa joukko Leppävaaran seurakunnan työntekijöitä sekä luottamushenkilöitä. Minulla oli ilo ja kunnia olla mukana tuossa prosessissa. Prosessiin liittyi myös koko työyhteisön kuuleminen useammassa vaiheessa prosessin kuluessa. Hyvästä yrityksestä huolimatta osalle työntekijöistä jäi edelleen prosessista sellainen olo, että heidän ajatuksensa eivät tulleet kuulluiksi tarpeeksi hyvin prosessin edetessä.

Kuten edellä totesin, strategiatyöskentelyn taustalla toimi myös Jäsen 360 -segmenttityöryhmä, joka Jäsen 360 -aineistoon perehtymällä toimi strategiatyön kuiskaajana jäsentietoutta antaen ja tukien. Strategiatyöhön antamiemme ”kuiskausten” voi nähdä vaikuttaneen siihen, millainen myös Leppävaaran seurakunnan tulevaisuusasiakirjasta lopulta tuli.

Tulevaisuusasiakirjassa Leppävaaran seurakunnan visio sanoitetaan seuraavasti:

Seurakunta on merkittävä kristillistä uskoa, tulevaisuuden toivoa ja lähimmäisenrakkautta vahvistava yhteisö, joka on läsnä ihmisten arjessa ja juhlassa.

Vision toteutumista ohjaavat seuraavat viisi periaatetta:

- 1. Puheemme Jumalasta ja tekomme ovat rohkeita, monipuolisia ja yllättäviä**
- 2. Kohtaamisemme on kuuntelevaa ja kunnioittavaa**
- 3. Rakastamme lähimmäistä**
- 4. Arvostamme jäsenyyttä**
- 5. Elämme luontevasti muutoksessa**

Näiden periaatteiden toteuttamiseksi laadittiin tulevaisuusasiakirjaan myös listaus ehdotetuista toimenpiteistä. Messuihin ja kirkollisiin toimituksiin liittyvät toimenpide-ehdotukset olivat seuraavanlaisia:

⁵⁴ Espoon seurakuntien strategian esittelyvideo tiivistää ansiokkaasti strategian tiiviiseen ja helposti hahmotettavaan muotoon: <https://youtu.be/qoBNvMKNdQI>).

- Suunnittelemme ja toteutamme pääjumalanpalveluksen siten, että sen luonne kutsuvana ja lämpimänä tapahtumana korostuu. Seurakuntalaiset toteuttavat messuja yhdessä työntekijöiden kanssa.
- Toteutamme jumalanpalvelusmusiikkia monipuolisesti käyttämällä rikkaasti musiikin eri tyyllilajeja huomioiden kunkin pyhän sisältö, tilaisuuden luonne, kohderyhmä ja käytettävissä olevat resurssit.
- Kirkkokahvit ovat edelleen merkittävä kohtaamistilanne. Kehitämme messun yhteydessä tapahtuvaa kokoavaa toimintaa.
- Suunnittelemme messut, kirkolliset toimitukset ja muut tapahtumat kohderyhmä huomioiden.
- Panostamme kirkollisten toimitusten laadun kehittämiseen (esim. asiakaspalvelu, pappien käyttämä kieli, musiikkitoiveiden huomioiminen). Tunnistamme hankauskohdat ja ratkaisemme ongelmat hienovaraisesti. Suunnittelemme kirkollisiin toimituksiin toimintamallin, joka vahvistaa kristillistä identiteettiä ja halua kuulua yhteisöön. Panostamme yhteydenottoihin ennen ja jälkeen kirkollisten toimitusten sekä kiireettömyyden tunteeseen ennen ja jälkeen tilaisuuksien.

Näihin tavoitteisiin suunnaten lähdimme kehittämään Leppävaaran seurakunnan jumalanpalveluselämää. Tätä kehittämistehtävää kirjoittaessa edellä kuvatun seurakunnan tulevaisuusasiakirjan käsittämä strategiakausi on tulossa päätökseen, joten on hyvä hetki kuvata kulunutta strategiakautta: tarkastella sitä, millä tavoin kehittämistyötä on tehty ja lopuksi myös arvioida sitä, miten tavoitteisiin on päästy ja millaisena tulevaisuus näyttäytyy.

Tehtäviini Leppävaaran seurakunnassa kuuluu lähiesihenkilöntehtävät Missiotiimissä. Näin ollen toimin esihenkilönä seurakuntamme papeille, kanttoreille sekä vapaaehtoistyön ohjaajalle. Lisäksi tiimiimme on kuulunut aiemmin myös seurakuntamme tiedottaja ja kansainvälisen työnsihteerin, mutta tiimirakenteessa ja työtehtävissä tapahtuneiden muutosten johdosta nämä henkilöt ovat siirtyneet toisiin tiimeihin. Edellä kuvattu tiimirakenne tuli voimaan vuoden 2016 alussa organisaatiomuutoksen yhteydessä. (Sitä ennen toimin jo pappien lähiesihenkilönä kesäkuusta 2014 alkaen.) Roolistani käsin jumalanpalveluselämää koskevat tulevaisuusasiakirjaan kirjatut tavoitteet ja toimenpide-ehdotukset kuuluvat siis tiimiimme tehtäväalueeseen ja näin jumalanpalveluselämän suunnitelmallinen kehittäminen on ollut luontainen osa työtäni Leppävaaran seurakunnassa.

Seuraavassa esittelen jumalanpalveluselämän kehittämisen tavoitteiden muotoutumista, niiden kirkastumista prosessin aikana sekä aikataulua, jonka puitteissa kehittämistyötä on tehty.

3.2. Tavoitteet ja aikataulutus

Vuonna 2015 Leppävaaran seurakunnan kirkkoherra antoi kaikille seurakuntamme työntekijöille luettavaksi Fredrik Modeuksen kirjan Osallisuuteen kutsutut. Modeuksen kirjan ajatukset jumalanpalveluselämän ympärille syntyvästä yhteisöllisyydestä ja osallistavasta työotteesta ohjasivat työtämme ja Leppävaaran seurakunnan jumalanpalveluselämän suunnittelu ja toteutusta. Lisäksi työhömmme vaikuttivat myös samoihin aikoihin käyttöön otetun Jäsen 360 -aineiston pohjalta syntyneet oivallukset seurakunnan alueella asuvien ihmisten tarpeista ja toiveista ja erityisesti Irrallisten segmenttiin kuuluvien suuresta määrästä. Tehtävänämmä oli pyrkiä rakentamaan yhteisöä ja tavoittaa heitä, jotka ovat ajautuneet etäämmälle kirkosta.

Vuoden 2016 strategiaproessin yhteydessä valmistunut Leppävaaran seurakunnan tulevaisuusasiakirja sanoitti näitä tavoitteita puolestaan seuraavasti: *Espoon seurakuntien toiminnan perustana on Jumalan Kristuksessa osoittama rakkaus. Toimintamme tarkoituksena on kutsua ihmisiä Jumalan yhteyteen ja mahdollistaa kristillisen uskon ja lähimmäisenrakkauden toteutuminen. Toimintaa ohjaavina arvoina ovat armo, oikeudenmukaisuus ja osallisuus.*

Tuon toiminta-ajatuksen ja arvojen pohjalta jumalanpalveluselämän kehittämistäkin ohjaavan Missiotiimin perustehtävän sanoitusta päivitettiin seuraavasti:

- hoidamme hyvin vuodenkiertoon ja elämäнкаareen liittyvät toimitukset ja tilaisuudet
- työmme ytimessä on jumalanpalveluselämä, kirkolliset toimitukset, sielunhoito, musiikkitoiminta, vapaaehtoistoiminta, kansainvälinen toiminta sekä lähetys.
- viestimme Jumalasta ja seurakunnan elämästä
- rakennamme turvallista yhteisöä: toimimme tasavertaisuuden ja erilaisuuden hyväksymisen puolesta
- teemme työtä kaikkien alueen asukkaiden kanssa ja joukossa: seurakuntalaiset, työntekijät ja luottamushenkilöt ovat yhdessä aktiivisia toimijoita
- tavoitteenamme on, että työntekijän rooli muuntuu tekijästä mahdollistajaksi ja että seurakunnan toimintakulttuuri ja rakenteet tukevat sitä
- pyrimme aktiiviseen yhteistyöhön muiden alueen toimijoiden kanssa: nöyrästi, muuttuva toimintaympäristö huomioiden

Vaikka sanoitus päivittyi, työn ydin ja tavoitteet säilyivät kuitenkin samana: osallisuus, yhteisöllisyys ja seurakunnasta etäämmällä olevien tavoittaminen olivat edelleen painopisteenä.

Syksyllä 2018 tiimimme vietti jumalanpalveluselämän kehittämispäivän ja sen yhteydessä haimme yhteistä näkyä ja sanoitusta sille, millaista toivomme Leppävaaran seurakunnan jumalanpalveluselämän olevan. Vierailevana työskentelyn vetäjänä toimi jumalanpalveluselämän asiantuntija Terhi Paananen Kirkkohallituksesta. Työskentelyn pohjalta tiivistimme tavoitteemme seuraavasti:

TAVOITTEEMME SEURAKUNNAN TYÖNTEKIJÖINÄ JA MESSUA VALMISTELEVINÄ JA TOTEUTTAVINA ON, ETTÄ SEURAAVAT VIISI SANAA/ AJATUSTA TOTEUTUVAT JUMALANPALVELUSELÄMÄSSÄMME:

ILO

TURVALLISUUS

KAIKENIKÄISET

LEVOLLISUUS

KRISTUKSEN JALKOJEN JUURESSA KUUNNELLEN JA LEVÄTEN

Aikatauluksi kehittämishankkeelle asetimme strategiakauden valmisteluaikoinen 2015-2020, vaikka päivän selvää on, ettei seurakuntatyön ytimessä oleva jumalanpalvelus koskaan tule sillä tavalla valmiiksi, että sitä voisi lakata kehittämästä.

Näitä esitettyjä tavoitteita, niiden saavuttamiseksi jo otettuja ja tulevaisuuteen suunniteltuja askelmerkkejä ja etenevää suunnittelua ja kehittämistä kuvaan seuraavissa luvuissa. Sitä ennen pohdin kuitenkin hieman sitä, mitkä asiat vaikuttavat muutokseen – sen toteutumiseen tai toteutumatta jäämiseen.

3.3. Miten muutos ja kehittyminen tapahtuu ja mikä sitä saattaa estää?

Kirkon koulutuskeskuksen johtamiskouluttaja Terttu Malo kuvaa erilaisia muutoksia seuraavasti:⁵⁵

- Dramaattinen muutos: tuottaa vallankumouksen ja sysää liikkeelle, ylhäältä alas, johdon ohjaamaa, nopea, kriisit, mahdollisuudet, valta
- Systemaattinen muutos: johtaa uusiutumiseen ja tasapainottaa, planned change, suunniteltu, vaiheistettu, hitaampi, asiantuntijoiden ohjaamaa
- Orgaaninen muutos: edistää uudistumista ja kannustaa aloitteellisuuteen, nousee organisaatiosta itsestään ilman muodollista johtamista

Malo toteaa, että kunkin muutosmallin toteuttaminen tiukasti mallia noudattaen lisää riskiä ko. mallin heikkouksien korostumisesta: dramaattisen draamaa, systemaattisen tylsyyttä, orgaanisen kaoottisuutta. Parhaimmillaan (organisaatio-)muutoksessa yhdistetään eri malleja vaiheistaen niitä toisiinsa ja rytmittämällä muutosta:

- Dramaattista tasapainottaa suunnitelmallisuus ja sitoutuminen läpi organisaation
- Systemaattinen muutos tarvitsee johtajuutta tuekseen ja laajaa sitoutumista
- Orgaaninen, luonnollinen muutos tarvitsee tuekseen systemaattisuutta ja johtajuutta

Jumalanpalveluselämän suunnitelmallista kehittämistä Leppävaaran seurakunnassa kuvannee parhaiten systemaattinen muutos. Toisaalta sen viimeisiä vaiheita erityisesti vuonna 2020 voisi kuvata myös dramaattisen muutoksen sanoituksin, sillä Covid-19 muutti toimintaympäristöä niin radikaalisti, että myös jumalanpalveluselämässä jouduttiin väistämättä tekemään dramaattisiakin muutoksia. Orgaaninen muutos puolestaan olisi siinä mielessä ideaalia, että se kannustaisi aloitteellisuuteen ja edistäisi uudistumista. Mutta kuten on edellä kuvattu jumalanpalveluksen historiaa ja teologiaa esiteltäessä, on osin väistämätöntä, että jumalanpalveluselämä on aina jollain tavalla ylhäältäpäin säädeltä: sitä rajoittaa kirkkolaki ja kirkkojärjestys, kirkkokäsikirjat ja piispallinen kaitsenta.

Muutoksen onnistumiseen vaikuttaa myös se, että ihmiset reagoivat muutokseen eri tavoin. Esihenkilön on tärkeää ymmärtää, etteivät kaikki voi olla asioihin reagointinopeuden ja uuden omaksumisen nopeuden suhteen samanlaisia. Ihmisillä on erilaiset vahvuudet. Ryhmään tarvitaan erilaisia ihmisiä. Vaikka ihmisillä on erilainen ajantaju, on tärkeää saada kaikki mukaan niin, että

⁵⁵ Malo, luentomuistiinpanot Kirkon organisaatiokonsulttivalmennus 2020-2021

pystytään etenemään koko ajan. Jokaisella ihmisellä on pohjimmiltaan halu saada aikaan tuloksia. Tämän vuoksi on välttämätöntä mitata, mitä on saatu aikaan.

Kehittämishankkeet onnistuvat parhaiten silloin, kun tarkistuspisteet on valittu niin, että jokainen päivä on onnistumisen kannalta tärkeä. Tällä tavoin syntyy positiivinen tekemisen tunne, ja jokainen tunnistaa sen, että etenemme. Mittaussykliä kannattaa säädellä sen mukaan, miten kehitys sujuu: jos suoritukset alkavat heiketä, aletaan esimerkiksi raportoida väliaikaisesti viikoittain kuukausittaisen raportoinnin sijaan. Yksittäisessä kriisitilanteessa oikea tarkasteluväli voi olla päivä. Mittaamisessa kaksi aikajännettä: tämä hetki ja pidempi, visiomainen aikajänne.⁵⁶

Edellä esitetyt huomiot ovat olennaisia myös jumalanpalveluselämän kehittämisen kannalta. Olemmekin pyrkineet arvioimaan jumalanpalveluselämäämme sekä yksittäisten messujen (ja kirkollisten toimitusten osalta), mutta myös pidemmän aikavälin mittarein. Kuvaan palautteen keräämisen keinoja myöhemmin tässä työssä.

Fredrik Modéus nostaa kirjassaan Osallisuuteen kutsutut esiin kahdeksan avainsanaa pohtiessaan sitä, mikä muutostyössä oikeastaan on tärkeää.⁵⁷

Suunta: Suuntaa haettaessa yhteisöllisyys on avainasemassa.

Ankkuroituminen ja läpinäkyvyys: Muutosprosessin on tärkeää olla juuri läpinäkyvä: Kaikki on näkyvissä, eikä ole olemassa mitään piilossa olevaa suunnitelmaa. Monille tarjotaan mahdollisuus osallistua ja sen kautta ankkuroitua mukaan muutosprosessiin. Läpinäkyvän muutosprosessin ensimmäinen askel on se, että jo aivan muutokseen osalliset kertovat toisilleen unelmiaan siitä, mitä kohti ollaan menossa.

Hitaus: Hitaus ei ole este vaan välttämättömyys.

Konkreettisuus: Yhä enemmän Modéus kertoo luottavansa siihen, että sanat ja puheet eivät saa aikaan muutosta vaan että tarvitaan jotain konkreettista, johon tarttua, jos halutaan asioiden muuttuvan. On oltava tähtäyspisteitä, joiden mukaan suunnata, menetelmiä, joita käyttää, materiaalia, josta voi ammentaa inspiraatiota ja aikatauluja, joiden puitteissa toimia.

Toisenlaisuus ja vastustus: Muutostyössä on tärkeää muistaa, että toinen ihminen on aina erilainen kuin minä, jotta emme ala uskoa toisen ajattelevan samoin kuin minä. Aina tulee olemaan ihmisiä, jotka haraavat vastaan. Kaikki, jotka ovat olleet mukana muutosprosessissa tietävät, että niin on.

Epäonnistuminen: Muutosta voi tuskin tapahtua ilman, että matkan varrella tulee epäonnistumisia, vaikka mukana olisi vain pystyviä ihmisiä. Kysymys on siitä, että emme menetä rohkeuttamme, kun jokin menee pieleen. Silloin on tärkeää tunnustaa toinen toisillemme, että tässä kohdin ei onnistuttu, palata yhteisiin unelmiin tulevaisuudesta ja ottaa uusi suunta.

Näitä olen pohtinut myös tätä kehittämistyötä kirjoittaessani – olen tehnyt tietoisien päätöksen, että kirjaan näkyviin myös ne kokeilut ja kehittämisyritykset, jotka epäonnistuivat, sillä myös ne ovat olennainen osa oppimis- ja muutosprosessia.

⁵⁶ Alahuhta, e-kirja, kappaleesta Aikajänteen ja mittaamisen merkitys.

⁵⁷ Modéus, s. 68-71.

3.4. Ketkä ottavat vastuuta muutoksesta?

Vastuun muutoksesta täytyy läpäistä kaikkia tasoja, niin ylintä johtoa, luottamushenkilöitä, lähijohtoa, työntekijöitä, vapaaehtoisia vastuunkantajia, seurakuntalaisia, alueella asuvia kuin yhteistyökumppaneitakin.

Lähiesihenkilönä näen vastuuni työnjakamisen ja -rajaamisen kentällä. Miten varmistaisin sen, että aikaa ja tilaa luovuudelle ja uuden kokeilemiselle riittäisi? Miten pääsemme tilanteeseen, jossa hoidamme lakisääteiset perustehtävämme laadukkaasti ja samalla löydämme rohkeuden ja innon uuden kokeilemiseen? Tätä kaikkea olemme tavoitelleet ja seuraavissa luvuissa kuvaan tätä kehittämisprosessia erilaisista näkökulmista ja esitellen kehittämistyössä käytettyjä keinoja. Sitä ennen kuitenkin erittelen vielä sen, miten vastuu jumalanpalveluselämän johtamisesta ja kehittämisestä on seurakunnassamme jaettu.

3.5. Kuka pitää ohjista? Jumalanpalveluselämän johtaminen ja jaetut kehittämisvastuut

Kirkkoherra

Kirkkojärjestyksessä todetaan kirkkoherran tehtävistä seuraavaa:

”Kirkkoherran tehtävänä on johtaa kirkkolain 4 luvun mukaista seurakunnan toimintaa. Kirkkoherra on vastuussa jumalanpalveluksen, pyhien sakramenttien, kirkollisten toimitusten ja sananjulistuksen oikeasta hoitamisesta sekä yksityisen sielunhoidon harjoittamisesta. Kirkkoherran tulee myös valvoa, että seurakunnan muuta toimintaa kuten kristillistä kasvatusta ja opetusta, diakoniaa sekä evankelioimis- ja lähetystyötä harjoitetaan kirkon tunnustuksen ja tehtävän mukaisesti.

Kirkkoherra vastaa kirkkoherranviraston toiminnasta ja seurakunnan arkistosta.

Kirkkoherra on seurakunnan jumalanpalveluksissa, kirkollisissa toimituksissa ja muussa hengellisessä työssä sekä kirkkoherranvirastossa toimivien viranhaltijoiden ja työntekijöiden ylin esimies. Kirkkovaltuusto tai seurakuntaneuvosto voi päättää, että kirkkoherran alainen viranhaltija tai työntekijä toimii päätöksessä mainittujen kirkkoherran alaisten muiden viranhaltijoiden tai työntekijöiden esimiehenä.

Kirkkoneuvoston puheenjohtajana kirkkoherra valvoo kirkkoneuvoston päätösten noudattamista ja laillisuutta seurakunnan hallinnossa ja taloudenhoidossa.

Mitä kirkkoherran tehtävistä säädetään tai määrätään, koskee myös sitä, joka määrätään virkaa hoitamaan.”⁵⁸

Leppävaaran seurakunnassa on virkamieslainsäädännön sen salliessa siirrytty järjestelyyn 1.6.2014, jossa hallintopappi on papiston lähiesimies. Organisaatiomuutoksen yhteydessä, vuoden 2016 alusta alkaen, hallintopappi on toiminut Missiotiimin lähiesihenkilönä, ja näin ollut myös kanttoreiden lähiesihenkilö. Jumalanpalveluselämästä vastaa siis edelleen kirkkoherra, mutta hän on delegoinut johtamis- ja kehittämisvastuuta edelleen hallintopapille, eli missiotiimin lähiesihenkilölle.

Missiotiimin lähiesihenkilö

Koska katselen työyhteisöämme lähiesihenkilön roolista, kirjoitan kehittämistehtävääni myös näistä lähtökohdista: käytännössä siis tiimimme työn johtamisen ja suunnittelun kautta teen myös

⁵⁸ Kirkkojärjestys 13 § (12.11.2010/1009 v. 2012)

jumalanpalveluselämän kehittämistä. Esittelen tässä niitä toimenpiteitä, joita olemme tehneet jumalanpalveluselämän suunnitelmallisen kehittämisen näkökulmasta.

Tarkoituksena on ollut luoda jumalanpalvelussuunnittelulle ja -toteutukselle sellaiset rakenteet, että jumalanpalvelusten suunnittelu niin pitkissä linjoissa, vuositasolla, kuin jokaisen yksittäisen messunkin osalta sujuisi helposti, olisi aina laadukasta ja tasalaatuista. Näin messuun tuleva henkilö tietää, mitä saa ja palvelulupauksemme täyttyy. Lisäksi yksittäisen messun suunnittelun tulee olla niin ajoissa valmista, että myös messun musiikkia voidaan ideoida sisällöt huomioiden ja mahdolliset kuorot tai soitinkokoonpanot pääsevät harjoittelemaan ajoissa. Näin messusta pystytään myös viestimään sisältölähtöisesti toteuttajanimien listaamisen sijaan.

Seuraavassa kuvaan lyhyesti sitä, miten jumalanpalveluselämän suunnittelun ja kehittämisen vastuita on Leppävaaran seurakunnassa tämän kehittämishankkeen aikana jaettu ja tarvittaessa muutettu ja jaettu uudelleen.

Missiotiimi ja jumalanpalveluselämän kehittämisryhmä

Jumalanpalvelusten kausisuunnittelusta vastasi aiemmin Missiotiimissä yksi pappi. Hän kokosi aina Missiotiimin laajempaa kokousta varten työaloilta toiveet siitä, mitä erityisiä jumalanpalveluselämässä huomioitavia asioita heillä oli. Tämän jälkeen tiedot tuotiin Excel-listana Missiotiimiin pitkään kokoukseen. Tämä sama käytäntö oli ollut olemassa myös ennen organisaatiomuutosta pappien ja kanttoreiden kokouksessa. Tässä työskentelyssä oli haasteena se, ettei kokonaisuutta ollut ehditty oikein valmistella ennen kokousta. Listan läpikäynti 15 hengen voimin ei ollut kovin tehokas työskentelytapa ja tämä turhautti monia. Myöskään tarvittavan informaation kulkeminen listojen kokoamisesta vastaavalle papille ei aina toiminut, vaan asiaan herättiin usein hieman liian myöhään. Lisäksi tuntui, ettei jumalanpalveluselämämme kehittämiseen ei ollut varattu tarpeeksi aikaa ja resursseja. Osin tähän vaikutti toki se, että jumalanpalvelusten kausisuunnittelusta vastaava henkilö teki viimeisinä työvuosinaan vain 50 % virkaa, joten hän oli töissä kaksi viikkoa ja sitten taas poissa kaksi viikkoa.

Näiden haasteiden ratkaisemiseksi (ja samalla Missiotiimin työn hahmottamiseksi) jaoin missiotiimiläiset erilaisiin kehittämisryhmiin. Yksi näistä ryhmistä oli jumalanpalveluselämän kehittämisryhmä. Tähän ryhmään nimettiin 50 % papin lisäksi toinen 100 % pappi sekä 100 % kanttori. Näin taattiin sekä riittävän laaja resurssi että laajemman joukon osaaminen jumalanpalveluselämän kehittämiseen. Myöhemmin 50 % virkaa tehneen papin eläköidyttyä, jumalanpalveluselämän kehittämisryhmään nimettiin toinen 100 % pappi. Tästä näkökulmasta jumalanpalveluselämän kehittämiseen ja suunnitteluun on resursoitu työaikaa ja osaamista selkeästi enemmän kuin ennen.

Vaikka osaaminen ja resursointi oli aiempaa laajempaa, jaettu vastuu osoittautui osin haasteelliseksi. Välillä useampi ihminen murehti siitä, onko jokin asia hoidettu ja välillä taas kukaan ei huolehtinut jostain asiasta. Työryhmän sisäistä vastuunjakoa ei siis ollut onnistuneesti sanoitettu ja rajattu. Tästä syystä päädyttiin vuoden 2019 lopulla siihen, että jumalanpalveluselämän suunnittelusta ja kehittämisestä ottaa selkeän vastuun seuraavan kaksivuotiskauden ajaksi seurakuntamme kanttori ja hänen apunaan toimii edelleen jumalanpalveluselämän kehittämisryhmä. Tämä järjestely on osoittautunut erittäin toimivaksi: käytännön asiat hoituvat ja suunnittelussa on ryhdikkyyttä ja ennakoitavuutta. Tässä tilanteessa sekä jaettu että kohdennettu vastuu siis toimivat parhaalla mahdollisella tavalla.

Koska työnteekemiseen tarvittavaa aikaa ei luonnollisesti voi nyhjäistä tyhjältä, on jumalanpalveluselämän koordinointiin varattua työaikaresurssia vapautettu työjärjestelyin ja mm. hyödyntämällä palkkiotoimisia muusikoita. Lisäksi kirkollisten toimitusten määrän väheneminen on vapauttanut pappien työaikaresurssia käytettäväksi jumalanpalveluselämän kehittämisen tehtäviin.

Seuraavissa luvuissa kuvaan kehittämishanketta eri näkökulmista sekä sen myötä syntyneitä konkreettisia tuloksia.

4. Jumalanpalveluksen kehittäminen eri ammattiryhmien ja seurakuntalaisten näkökulmasta

Jumalanpalveluselämä on ollut osa kirkon elämää sen alusta asti ja sen toteuttamisessa ovat sen historiasta johtuen olleet mukana erityisesti papit ja kirkkomuusikot. Tämän perinteensä vuoksi jumalanpalveluselämästä on saattanut muotoutua ikään kuin oma työalansa lapsityön, nuorisotyön, diakoniatyön ym. rinnalle. Mitä syvempää työala-ajattelu on ja mitä siiloutuneempaa työn tekeminen on, sitä korkeammat raja-aidat eri työalojen välillä on tuntunut olevan. Näin ollen yhteinen tekeminen ja jumalanpalveluselämän näkeminen yhteisenä työnä ei ole ollut itsestäänselvyys. Tähän on haluttu Leppävaaran seurakunnassa muutosta, tietoisesti. Jumalanpalvelus on haluttu nähdä kaikkien yhteisenä työnä – seurakuntatyön ytimenä. Näin ollen jumalanpalveluselämän kehittämisen osana jumalanpalveluksista on Leppävaaran seurakunnassa pyritty tekemään yhteistä työtä, jossa hyödynnetään kaikkien osaamista, ei vain pappien ja kanttorien. Jumalanpalvelukset ovat työalarajat ylittäviä, ja niitä suunnitellaan ja toteutetaan yhdessä kaiken ikäisten ja taustaisten seurakuntalaisten kanssa.

Seuraavassa olen kirjannut näkyviin sitä, miten jumalanpalveluselämää Leppävaaran seurakunnassa on kehitetty yhdessä eri ammattiryhmien ja seurakuntalaisten kanssa.

4.1. Papisto - yhteiset koulutukset ja keskustelut

Leppävaaran seurakunnan papiston kesken oli ennen organisaatiouudistusta tapana pitää säännöllisesti pappien kokouksia (PAKO), tämän lisäksi pidettiin myös kanttoreiden ja pappien yhteisiä kokouksia (KAPA), joissa käsiteltiin jumalanpalveluselämän kysymyksiä. Organisaatiouudistuksen (2016) myötä kanttoreiden, pappien sekä aikuistyön tiimit yhdistettiin Missiotiimiksi.⁵⁹

Organisaatiouudistuksen jälkeen erillisiä pappien kokouksia ei säännöllisesti ole ollut, mutta jumalanpalveluksen kehittämishankkeen aikana Leppävaaran seurakunnan pappien kesken on kuitenkin kokoonnuttu muun muassa pohtimaan messun tervetulosanojen merkitystä koko messun merkityksellisyyden kokemuksen kannalta. Papiston kesken on laitettu jakoon toimituspuheiden parhaita ideoita ja hiottu kastekäsiohjelman tekstejä. On keskusteltu jumalanpalveluksissa ja toimituksissa käytettävän kielen merkityksistä ja vaikutuksista saavutettavuuden ja turvallisen tilan näkökulmista. On käsitelty ehtoollisen teologiaa ja käytäntöä yhteisen työskentelyn kautta, jota veti tuomiokapitulin asiantuntija Kati Pirttimaa. Esihenkilönä järjestin Leppävaaran seurakunnan papistolle työhyvinvointia ja saarnaosaamista tukemaan räätälöidyn koulutuksen, mutta papisto ei halunnut

⁵⁹ Missiotiimin perustamisen jälkeen erillisiä pappien kokouksia on ollut vain harvakseltaan. Välillä niitä on toteutettu esimerkiksi teemalla ”Papit puhuu teologiaa”, mutta pidemmälle kehittyneitä säännöllisiä kokoontumisia niistä ei toistaiseksi ole muodostunut. Joillakin seurakunnan papeista kaipuu pappien kollegiaaliseen kokoontumiseen kuitenkin olisi, mutta tämä hakee vielä sisältöä ja toimivaa muotoa. Osasyyn tähän käymistilaan lienee esihenkilönä ajatukseni siitä, että kaikki seurakunnan työntekijät tekevät yhteistä työtä, eikä mikään ammattiryhmä ole tässä suhteessa erityinen tai erityisasemassa.

osallistua yhteiseen työskentelyyn, jonka he kokivat esihenkilön heille ylhäältä antamana ja ilman heidän suostumustaan suunnittelemassa. Myös työhyvinvoinnin ja saarnaosaamisen välinen yhteys jäi osallistujille epäselväksi.

Omasta näkökulmastani katsellen opin tuosta epäonnistuneesta yrityksestä varmasti enemmän johtamisesta kuin saarnaamisesta. Yritys teki näkyväksi toisaalta haasteen johdettavaksi suostumisessa, mutta yhtä lailla myös innostamisen, perustelujen ja suunnittelun ja valmistelun läpinäkyvyyden merkityksellisyyden osana johtamistyötä.

4.2. Kanttorit - musiikin monipuolistaminen, osallistaminen

Leppävaaran seurakunnassa on ollut jumalanpalvelusmusiikissa vahva perinne klassisen musiikin puolelta, johtuen osin sekä kirkkomuusikoiden koulutustaustasta että luonnostaan alueellamme (tai sen lähellä) sijaitsevien yhteistyötä kanssamme tekevien musiikillisten oppilaitosten tarjonnasta. Leppävaaran seurakunnan konserttitoiminnasta vastaavalle A-kanttorille tulee paljon kyselyjä myös ulkopuolisilta konserttijärjestäjiltä, mutta nämäkin painottuvat perinteisesti klassisen musiikin suuntaan, koska kirkko on koettu tähän tarkoitukseen sopivaksi ympäristöksi. Monesti näiden ulkopuolisten konserttijärjestäjien kanssa sovitaan niin kutsutuista ”oravannahkakaupoista”. Tällöin muusikot saavat tilamme käyttöön omaa konserttiaan tai harjoitteluaan varten, kun tulevat vastaavasti sitten vuorollaan esimerkiksi mukaan seurakuntamme jumalanpalveluksen toteuttamiseen. Tämä järjestely on ollut hyvä ja kaikkia osapuolia hyödyttävä: näin sekä konserttitarjontamme että jumalanpalvelusmusiikkimme on saanut laajennusta.

Seurakunnan tulevaisuusasiakirjassa esitettiin toimenpide-ehdotuksena myös jumalanpalvelusmusiikin monipuolistaminen. Musiikkitarjonnan monipuolistamiseen oli aiemmin tähdätty työntekijärekrytoinnin keinoin, kun viimeisin rekrytoitu kanttori valittiin siten, että hänellä on osaamista myös niin kutsutun nuorisomusiikin saralta. Musiikin monipuolistaminen ei kuitenkaan voi levätä vain yhden henkilön harteilla ja koska kanttorimme kokevat, että kaikkea osaamista ei heiltä itseltään löydy, on Leppävaaran seurakunnan musiikkityölle varattu määrärahoja niin täydentävään koulutukseen kuin myös ulkopuolisten muusikoiden palkkioihin.

Osana aiemmin suorittamaani Syvemmälle messuun -koulutusta, ja siihen sisältyntä kehittämistehtävää, halusin tarttua toimeen yhdessä seurakuntamme kanttoreiden kanssa jumalanpalveluselämän musiikin suunnitelmalliseksi monipuolistamiseksi. Ajatuksenani oli, että aloittaessani tuolloin kanttoreiden lähiesihenkilönä, olisin tämän kaltaisen kehittämistehtävän kautta päässyt paremmin sisään siihen, millä tavoin kanttorit meillä työtään suunnittelevat ja tekevät. Mitä yhteistyötahoja kanssamme toimii ja millä uusilla tavoilla ja koulutuksen kautta voisimme entisestään monipuolistaa seurakuntamme rikasta jumalanpalvelusmusiikkia. Valitettavasti myös tämä ehdotus yhteisestä kehittämistehtävästä kohtasi vastustusta: pappina ja tuoreena esihenkilönä ehdotukseni yhteisestä kehittämisestä ei ottanut tuulta alleen toivomallani tavalla. Tästä syystä myös Syvemmälle messuun -kehittämistehtäväni otti toisenlaisen muodon ajankohtaisen virsikirjan lisävihon aktiivisen käyttönoton lanseeraamisen muodossa ja avasi sen kautta näkökulmia jumalanpalveluselämän musiikin monipuolistamiseen.

Keskusteluissa kanttoriemme kanssa on tullut ilmi se, etteivät he kaikki koe olevansa ammattilaisia kaikenlaisen musiikin alalla ja toteuttamisessa. Siksi he kokevat välillä myös raskaana ja toisaalta myös osin epärealistisina ne haasteet/tavoitteet, joita tulevaisuusasiakirja heidän työnsä on asettanut. Heidän kanssaan käymissäni keskusteluissa kävi ilmi, että realismia on myös myöntää oman

osaamisensa rajat ja tunnustaa, että välillä liikutaan sellaisten genrejen alueella, joihin oma osaaminen ei yllä.

Tämä tunnustaen mutta samalla myös osaamisen laajentamiseksi ja kokeilemisen rohkaisemiseksi – sen oivaltamiseksi, ettei kaikkea tarvitse osata huippuhyvin – päätettiin asiaa lähestyä työyhteisössä johtoryhmän toimesta yhteisestä tekemisestä käsin. Ideoin tämän pohjalta työyhteisöllemme keväisen työyhteisöpäivän. Tuohon päivään kutsuttiin paikalle seurakunnan ulkopuoliset kouluttajat, jotka omalla osaamisellaan saivat tuoda monipuolista, myös kevyen musiikin, tulokulmaa jumalanpalvelusmusiikin toteuttamiseen. Tarkoitus oli luoda kokemus siitä, ettei musiikki ole vain yksittäisten viranhaltijoiden omaisuutta vaan kaikille yhteistä, eikä sen tekeminen varsinkaan ole aina niin totista.

Virkistys- ja koulutuspäivän nimeksi muodostui ”Yy, kaa, koo, nee, Virsi kansan villitsee”. Kouluttajina toimivat nuorisomuusikko Jarkko Maukonen Kuopion seurakuntayhtymästä ja kanttori Anna Marte Kauniaisten suomalaisesta seurakunnasta. Päivän ”mainos” on tämän asiakirjan liitteenä (LIITE 7). Päivä toteutettiin siten, että ne työntekijät, jotka soittavat jotain soitinta, olivat Jarkko Maukosen ohjauksessa ja sitten taas laulajat olivat Anna Marten ohjauksessa. Päivä aloitettiin yhteisellä virrellä ja päätettiin yhteiseen messuun, jossa yhdessä laulaen ja soittaen toteutettiin sitten ne eri puolilla harjoitellut kappaleet.

Yhdessä harjoitellut virsikirjan uuden liiteosion virret toteutettiin työntekijäbändin soittamina myös seuraavana syksynä 10.9. vietetyssä syyskauden avausmessussa, jossa siunattiin tehtäviinsä seurakuntamme vapaaehtoiset. Tuon päivän jälkeen yksi seurakuntamme kanttoreista, joka aiemmin on soittellut kitaraa ja bassoa lähinnä rippileireillä, on nähty soittavan näitä soittimia myös seurakuntamme messuissa ja Syntisten veisuut -illassa October fest -ravintolateltassa. Nämä ovat sellaisia hienoja onnistumisen kokemuksia myös esihenkilötyön näkökulmasta. Ajattelen, että rohkeita uusia aluevaltauksia on tehty ja jotain on liikahtanut myös eteenpäin.

Toki tuosta virkistys- ja koulutuspäivästä tuli myös toisenlaista palautetta: jotkut kokivat päivän ohjelman ulossulkeväksi oman musiikkiharrastuneisuuden puuttuessa. Tästäkin opin, että toisaalta aina ei voi miellyttää kaikkia. Toisaalta monenlaiset lahjat ja mieltymykset tulee myös pyrkiä huomioimaan yhteisten tapahtumien suunnittelussa entistä paremmin.

4.3. Muut työntekijät - kaikki mukaan?

Työyhteisössämme on alkanut vahvasti nousta myös halu siihen, että messuja toteutetaan sekä yhdessä seurakuntalaisten kanssa että siten, että messuja on toteuttamassa muitakin työntekijöitä kuin pappeja ja kanttoreita. Tämä toive on noussut jumalanpalveluselämän kehittämisryhmäläisiltä, mutta mikä parasta, myös muilta työntekijöiltä itseltään. Näin se on huomattavasti helpompi juurruttaa osaksi työkulttuuria kuin silloin, jos se tulee ”mahtikäskynä” johdolta. Tulevaisuuden kehittämishaasteena on edelleen ratkaista se, miten nämä vuorot jaetaan ja millaisiin tehtäviin kukin messussa tulee, työntekijöiden mukana olon kun ei ole tarkoitus viedä tehtäviä vapaaehtoisilta seurakuntalaisilta.

4.4. Seurakuntalaiset

Hulmi kuvaa yhteistä messua näin:

Yhteisessä messussa lapset herättävät iloa ja elämää, joskus vähän hämminkiäkin. Nuoret saavat aikaan innostusta, ehdottomuutta ja kriittisyyttä. Työikäiset tuovat vastuunkantoa ja

sitoutumista. Toisaalta myös arviointia ja välinpitämättömyyttä. Ikäihmiset välittävät uskollisuutta, kiitollisuutta, jatkumoa, muistoja, pitkämielisyyttä, elämäkokemuksen tuomaa moninaisuuden hyväksyntää ja tyyneyttä, joskus närkästystä ja tiukkuutta. Muistisairaat voivat kantaa mukanaan syvät muistonsa, jotka voivat olla nuoremmille vieraiden ja outojen, jo unohdettujen kokemusten ja tapojen pilkahduksia tai hämmennyksen lähteitä. Kuoleva saattaa raottaa välähdyksen omaisesti muillekin tämän- ja tuonpuoleisen välistä verhoa tai joskus jättää toiset ymmälleen. Jokainen on yksilö. Erilainen ihminen. Eikä iän mukaan voida suoraan määritellä ihmisen ominaisuuksia. Kaiken ikäisten oleminen yhdessä edellyttää, että otetaan huomioon kaikkien ominaisuudet, kyvyt ja tarpeet.

60

Modéuksen voi ajatella liittyvän tuohon kuvaukseen, kun hän puhuu edustuksellisesta osallisuudesta: Edustuksellinen osallisuus tarkoittaa sitä, että seurakuntaan tulijan tulee voida identifioitua johonkuhun siellä olevaan. Kun ihminen tulee ensimmäisen kerran mukaan, hänellä pitää olla mahdollisuus tuntea, että täällä on joku, joka on samanlainen kuin minä.⁶¹

Seurakuntamme jumalanpalvelusohjeeseen on kirjattu seurakuntalaisten osallistamisesta seuraavaa: ”Osallistaminen tarkoittaa sitä, että annamme työntekijöinä tilaa eri-ikäisille seurakuntalaisille olla mukana suunnittelemassa ja toteuttamassa messua erilaisissa tehtävissä. Osallistaminen on myös dialogia ja reagointia, niin ennen messua kuin messun aikana. Osallistaminen viestii ja lisää kokemusta siitä, että messu on seurakunnan yhteinen jumalanpalvelus. Messu ei ole vain seurakunnan työntekijöiden läpiviemä käsikirjoitus ja suoritus.

Tavoiteltava tilanne on se, että messussa eri tehtävissä näkyisi ja kuuluisi paljon ihmisiä, joilla ei ole albat päällä - kirkon ympärillä olevan kaupungin ja sen moninaisten ihmisten näkyminen ja läsnäolo messussa. Viestimme sitä, että seurakuntamme messuyhteisö on avoin, elävä ja rakentuva.

Seurakuntalaisille mahdollisia ja sopivia tehtäviä on paljon. Seurakuntalaisten osallistaminen vaatii meiltä työntekijöiltä vaivannäköä, asennetta ja aktiivisuutta. Tehtävämme työntekijöinä on löytää jumalanpalveluksista sopivat paikat ja tehtävät ja kutsua ihmisiä (henkilökohtaisesti) mukaan näihin eri paikkoihin ja tehtäviin. Työntekijän rooli tulisi olla enemmän mahdollistaja ja ohjaaja kuin toteuttaja.

Vapaaehtoiset tarvitsevat tehtäviinsä riittävän ohjeistuksen. On tärkeää, että heitä valmennetaan riittävästi ja heitä sparrataan ja tuetaan tehtävään valmistautumisessa. Vapaaehtoisten turva on myös se, että työntekijät toimivat sovittujen käytäntöjen mukaan. Tällöin vapaaehtoinen tietää työntekijästä riippumatta, miten messussa mikäkin asia lähtökohtaisesti tapahtuu, eikä suuria yllättäviä muutoksia tule eri työntekijöiden tavoista johtuen. Ja kun messu on ohi, on tärkeää huolehtia tehtävässä toimineen seurakuntalaisen mahdollisuudesta antaa ja saada palautetta.

Vapaaehtoisten määrän lisääntyminen vaatii työntekijältä aiempaa suurempaa valmistautumista, jota on tehtävä aikaisemmin ja tarkemmin kuin ennen. Se lisää myös ajallisesti työmäärää, koska vapaaehtoisia tulee ohjata ja valmentaa tehtäviinsä. Messupäivänä on varattava enemmän aikaa valmistautumiseen ja messun purkuun. Seurakuntalaisten osallisuuden lisääminen vaatii työntekijältä myös kykyä reagoida

⁶⁰ Hulmi. s.182

⁶¹ Modéus, s.100

yllätyksiin ja nopeisiin tilanteisiin. Asiat tapahtuvat spontaanimminkin. Yksi konkreettinen huomioitava asia on se, että messupäivänä liturgi on itse ajoissa (=ensimmäisenä) paikalla.

Tehtävien runsas ja rohkea jako antaa seurakuntalaisille tilaa loistaa. Alla on lista tehtävistä, joissa seurakuntalaiset voivat toimia. Jos jokaisessa tehtävässä on eri henkilö, on messu jo melkoinen ihmisten kohtaamisen verkosto. Jos vaikka puolessakin tehtävässä on seurakuntalaiset osallisina, on sekin jo askel hyvään suuntaan. Pienin askel on se, että tekstinlukijoina toimivat muut henkilöt kuin papit ja ehtoollisavustajat.

Esimerkiksi seuraavissa tehtävissä seurakuntalaiset voivat toimia:

- kirkkosalin ja ehtoollispöydän valmistelu yhdessä vahtimestarin kanssa
- kirkonkellojen soitto
- virsikirjojen ja käsiohjelmien jako kirkkosalin ovella, tervehtiminen (useampi henkilö)
- kulkueristin ja -kynttilöiden kantajat
- tervetulosanat
- triangelin soitto tai kellon soitto messun alun merkiksi
- kyrie-litanian esilaulajan tai -lukijan osuudet (useampi henkilö)
- kunnia
- päivän tekstit lapsen / nuoren sanoin
- tekstinlukijat (useampi henkilö)
- esirukouksen kokoaminen ja toteutus (useampi henkilö)
- kastepuuavustaja esirukouksessa
- kynttilöiden sytyttäminen hautaan siunatuille esirukouksessa
- kolehdin kerääminen (useampi henkilö)
- ehtoollispöydän kattaminen (yhdessä papin tai diakonin kanssa)
- ehtoollisen jakaminen (ehtoollisavustaja)
- kutsu kirkkokahveille ja lähettäminen
- kuorolaisena / esilaulajana / soittajana / muusikkona toimiminen
- kirkkokahveilla avustaminen tai niiden valmistaminen
- kirkkosalin ja alttarin siistiminen messun jälkeen yhdessä vahtimestarin kanssa
- messuviestintään osallistuminen, messun reaaliaikainen somettaminen, jälkipostaukset someen”⁶²

Yhteisiä ja kullekin sopivia palvelutehtäviä ideoidessa on ollut ilo huomata, että toisesta pieneltä tuntuva tehtävä voi tuntua toisesta suurelta ja tärkeältä. Siksi on hyvä pitää silmänsä auki ja olla avoin uusille ideoille. 30 henkilön rippikouluryhmänkin saa kohtuullisella vaivalla toimimaan messun palvelutehtävissä siten, että jokaisella on merkityksellinen tehtävä.

Oman haasteensa toki tuovat nekin seurakunnan vapaaehtoiset, jotka ovat vuodesta toiseen tottuneet hoitamaan jotain tiettyä tehtävää ja he pitävät tehtävää jollain tavalla omanaan, eivätkä muut tällöin oikein voi tehtävää tehdä. Tähän olen ratkaisuksi keksinyt pyytää tällaisia henkilöitä esim. opastamaan rippikoululaisia ko. tehtävässä ja kertomaan minulle myöhemmin, miten rippikoululaiset tehtävästään

⁶² Jumalanpalvelusohje, Noponen LIITE 5.

suoriutuivat. Näin olen onnistunut sekä mahdollistamaan rippikoululaisen palvelutehtävissä toimimisen että antamaan kokeneelle vapaaehtoiselle vastuullisen ja mielekkään ohjaustehtävän.

Seurakunnassamme vuonna 2015 työskennellyt pastori Maija Saario toi tullessaan Modéuksen mallin mukaisesti toteutettua messuryhmätoimintaa Vuosaaren seurakunnassa hankittujen kokemusten perusteella. Siihen asti seurakuntamme messuissa oli sovitusti toiminut aina kaksi vapaaehtoista, jotka toimivat sekä ehtoollisavustajina että tekstinlukijoina. Messuryhmien myötä erilaisten palvelutehtävien kirjo on kasvanut ja voi oikeastaan todeta, että vain työntekijän mielikuvituksen rajat rajoittavat sitä, miten moninaisilla tavoilla voimme osallistaa seurakuntalaisia. Messuryhmien käynnistäminen kuitenkin kuihtui osin kasaan, koska uusi toimintamalli sai aikaan vastustusta heissä, jotka aiemmin olivat hoitaneet vapaaehtoisten rekrytoimista messun palvelutehtäviin. He kokivat, että uusi idea tuotiin käytäntöön heiltä kysymättä ja määräaikaisen pastorin työn päättyessä, ei messuryhmätoimintaa koordinoimaan nimetyt innostuneet tehtävästään. Esihenkilönä oli ikävää huomata se, että uudistukseen ei osattu suhtautua innostuen vaan se koettiin uhkana ja ulkoapäin tulevalta. Opin jälleen ihmisten eritahtisuudesta ja siitä, miten toiset tarvitsevat enemmän aikaa uusien asioiden hyväksymiseen ja omaksumiseen.

Messuryhmien lisäksi messuissamme toimii kuitenkin myös ”luontaisia sidosryhmiä” messuryhmien tavoin: jokainen rippikouluryhmämme (noin 13 ryhmää / vuosi) toimii rippikoulunsa aikana kaksi kertaa messussa palvelutehtävissä. Lisäksi sekä varhaisnuorten- että isoskoulutusleireiltä tullaan suoraan messuun ja myös nämä lapset ja nuoret toimivat messuissa palvelutehtävissä. Myös messuissa musisoivista kuoroista löytyy usein helposti sekä tekstin lukijoita, että esirukoilijoita ja myös rukouksen laatijoita. Pienellä vaivalla ja omien ajatusten avaamisella, saadaan tehtyä messu, yhdessä.

Yhteisen suunnittelun kalenterointiin tulee tosin jatkossa kiinnittää tarkempaa huomiota sen suhteen, että jo mahdollisimman varhaisessa vaiheessa suunnittelua myös vapaaehtoiset pääsevät mukaan suunnitteluun. Tähän olikin kiinnitetty erityistä huomiota yksittäisen messun suunnittelun ohjeessa, joka myöhemmin tässä työssä esitellään.

4.5. Lapset, nuoret ja rippikoululaiset

Lasten, nuorten ja rippikoululaisten osallisuuteen ja messun saavutettavuuteen myös heille olemme kiinnittäneet Leppävaaran seurakunnassa erityistä huomiota. Jumalanpalvelusohjeeseen on kirjattu asiasta seuraavaa:

”Leppävaaran kirkossa on lastenpaikka ja kirkkopussukoita pienemmille messuvieraille. Lastenpaikalla voi messun aikana olla, leikkiä, piirrellä ja tehdä tehtäviä.

Lastenpaikasta ja kirkkopussukoista on hyvä joka messussa tervetulosanoissa sanoa, oli messussa sitten lapsia paikalla tai ei. Tällä viestimme, että messu on tarkoitettu kaikenikäisille ja lapset ovat äänineen tervetulleita Leppävaaran seurakunnan ja kirkon messuun. Siksi myös messuviestinnässä tämä on hyvä joka kerta olla mainittuna. *Lastenkirkko.fi* -sivustolta löytyy joka pyhälle tehtäviä. Avustavan papin tehtävä on printata ja toimittaa lastenpaikalle muutama kopio tehtävistä messuaamuun mennessä. Muutoin lastenpaikan siisteydestä huolehtivat viikoittain vahtimestarit ja lastenpaikan kunnosta ja riittävästä, toimivasta varustuksesta (ehjät lelut, riittävästi paperia ja toimivia kyniä jne) varhaiskasvatuksen työntekijä(t).

Lasten ja nuorten kannalta messun etenemistapa ja kokemus kestosta on varsin oleellinen. Seurakunnassamme on toki erikseen perhemessuja ja taaperokirkkoja, mutta tavoiteltava ajatus on se,

että jokainen sunnuntain messu kirkolla on mahdollinen myös koko perheellä tulla ja että kaikenikäiset, myös jo itsekseen liikkuvat nuoret, ovat läsnä ja huomioitu. Jokaisessa messussa olisi aina hyvä olla vähintään yksi virsi, joka on lasten ja nuorten näkökulmasta tuttu. Rippikoululaisten näkökulmasta on hyvä, jos liturgi muistaa välillä kertoa, missä kohtaa käsiohjelmassa ollaan menossa.

Ehtoolliselle ovat tervetulleita myös lapset ja tämäkin on viestinä hyvä joka messussa sanoittaa ääneen, oli messussa juuri silloin lapsia tai ei. Rippikoululaiset voivat osallistua ehtoolliselle oman ryhmänsä ohjaajien kanssa jo ennen konfirmaatiota osana ehtoollisopetusta (RKS 2017).

Pienelle lapselle ehtoollista jakaessa on hyvä laskeutua lapsen tasolle eli ihan konkreettisesti mennä kyykkyy. Tarjoa lapselle/ lapsen kanssa mukana oleville aikuiselle aina ensin mahdollisuutta ehtoolliseen ja vasta sen jälkeen siunausta. Lapsen ehtoollisenvietto voi olla myös pelkkä pieni leipäpala ilman viiniäkin.

Lapsi voi olla avustamassa ehtoollisen jaossa pitämällä leipälautasta leipää jakavan aikuisen vierellä. Lapsi puetaan albaan tätä tehtävää varten. Tavoitellaan sitä, että lapsia olisi enenevässä määrin tässä tehtävässä alttarilla.

Lapsia ja nuoria kannattaa erityisesti kysellä messuun eri tehtäviin. Nuoren kynnys tulla messuun madaltuu oleellisesti, jos hän näkee siellä myös omanikäisiään ihmisiä mukana toteuttamassa. Rippikoulun jälkeen seurakunnan toiminnassa mukana olevilla nuorilla on myös intoa ja kutsua toimia ehtoollisavustajina. ... Näin ehtoollinen ja messu tulee edes pienelle joukolle heistä tutummaksi, toivottavasti sitä kautta myös tärkeäksi ja yhteys säilyy vuosienkin jälkeen.”⁶³

5. Jumalanpalveluselämän yhteisen kehittämisen keinot

5.1. Koulutukset

Jumalanpalveluselämä on nähty seurakunnassamme ja tiimissämme niin keskeiseksi ydintyöksemme, että myös henkilöstön täydennyskoulutus on painottunut monelta osin jumalanpalvelukseen ja sen kehittämiseen ja yhteisen ymmärryksen ja tietoisuuden lisäämiseen. Seuraavassa esittelen lyhyesti niitä koulutuksia, joita seurakuntamme työntekijät ovat käyneet, joita Missiotiimille ja työyhteisölle on **räätitelty ja joita on toteutettu myös yhdessä seurakuntalaisten ja luottamushenkilöiden kanssa.**

Syvennämälle messuun -koulutus

Kirkon koulutuskeskuksen tarjoamalla Syvennämälle messuun -koulutuksella on jo pitkät perinteet. Kyseiseen koulutukseen on seurakuntamme papistosta osallistunut aiemmin joitakin henkilöitä jo vuonna 2010. Itse suoritin koulutuksen vuonna 2016. Silloin totesin, että tällä koulutuksella olisi annettavaa kaikille seurakuntamme papeille ja kanttoreille ja tein esihenkilönä päätöksen siitä, että kukin tiimimme työntekijöistä suorittaa tämän nykyisin 10 op laajuisen kokonaisuuden. Tämän koulutuksen arvoksi näen jaetun ymmärryksen ja näkemyksen lisääntymisen jumalanpalveluselämästä. Näen Syvennämälle messuun -koulutuksen myös mahdollisuutena jokaiselle osallistujalle pysähtyä sekä jumalanpalveluselämän kysymysten ääreen että myös Jumalan eteen, sisältyhän koulutukseen viiden (5) päivän retiriittijakso. Tämän työajalla ja työnantajan rahalla tapahtuvat hiljentymisen ja rukoukseen pysähtymisen koen olevan tärkeää seurakuntamme jumalanpalveluselämän rakennukseksi.

⁶³ Jumalanpalvelusohje, Noponen LIITE 5

Lisäksi kyseiseen koulutukseen sisältyy aina kehittämistehtävä, jolloin seurakuntamme jumalanpalveluselämä hyötyy noista kehittämistehtävistä vuosittain. Tähän mennessä kehittämistehtävien myötä seurakuntaamme on syntynyt kuorisääntö vuonna 2010 ja sen pohjalta laadittu päivitetty ja päivittyvä jumalanpalvelusohje 2019, joka löytyy myös tämän asiakirjan liitteistä (LIITE 5). Virsikirjan lisävihon lanseeraus työyhteisöpäivässä 2017, urkumeditaatioita 2020 (jotka tosin väistyivät koronan alta odottamaan parempaa aikaa), kansainvälinen messu 2020, hetkirukous videot 2021 seurakunnan YouTube-kanavalle. Nähtäväksi jää, mitä muuta vielä on odotettavissa. Osa seurakuntamme papeista on juuri suorittamassa pastoraalitutkintoa, johon on sisältynyt vastaavan tyyppinen osio, jolloin aivan heti ei ole mielekästä, että he osallistuisivat Syvemmälle messuun - koulutukseen. Sen aika tulee sitten myöhemmin.

Saarnakoulutus

Kirkon koulutuskeskuksen järjestämä saarnakoulutus (10 op) oli itselleni oikein antoisa kokemus. Tämän koulutuksen seurakuntamme papeista on lisäksi suorittanut tähän mennessä yksi. Koulutuksesta sai käyttöön monipuolisia käytännön vinkkejä saarnanvalmistukseen. Näitä vinkkejä olen hyödyntänyt sekä omassa saarnanvalmistusprosessissa, että yhteisissä valmistelutilanteissa (mm. pääsiäisen ja joulun yhteissuunnitteluissa.)

Seuraavaan kuvaan saarnakoulutuksessa annettuja saarnanvalmistusvinkkejä on koonnut Herttoniemen seurakunnan seurakuntapastori Jenni Kallio, joka osallistui samaan saarnakoulutusryhmään kanssani.

MENETELMIÄ SAARNAN TEKÖÖN

YKSTOINTANEN

Sana
Kaksi sanaa
Kolme sanaa tähän
Neljä sanaa tälle riville.
Yksi.

SAARNAN ERI OSAT

Inventio - kehäminen

Tee kysymyksiä
Mündusapit ja vapaa asesslaatio
Leikki!
Mitä voisi tehdä yhdessä?
Yksitoiset sanat ja yksityiskohdat
Lue (tai kirjoita!) teksti muilla kielillä
Ajankäyttö - onnako! Lue koko syksyn
tekstit ja keuhkilla!
Kirkkovuosi - löytyykö sieltä ideoita?
Kirjallisuus ja kommentaarit - hyödynnä!
Kuvat - kirjalluvat, mielikuvat.
Mitä tulee, jos tekstin piirtää?

Dispositio - muoto

Miten aloittaa?
Kuinka pitkää eri osat ovat?

Eluutio - sanointa

Substantiivit - abstraktit ja konkreettiset,
teologin ja arkki
Adjektiivit - kuvailevat ja arvottavat
Verbit - usein ohuita (olla, tulla) tai
pehmeitä (sunnun).
Vähä kirkkopossilvia!
Pronominit
Minä - henkilökohtainen minä
vai narratiivinen kertoja-minä?
Rehellinen pronomini.
Sinä - herkästi syyllistävää tai olettava
Me - hyvä tahto, mutta
ohessaikemisen tuura

MUISTELU

Yritä kirjoittaa tai puhua teksti omin sanoin.
Mikä korostuu?

KYKYPÄIVÄÄN TUOMISEN

Miten teksti tuotaisiin tähän päivään miin.
että sanoma säilyisi?

ETAÄÄRYTTÄMINEN

Ota tekstistä alkulause ja
jatka omin sanoin. Mitä syntyy?

PUHUMISEN ULOTTUVUUKSET

Logos - Mitä puhutaan
Tarkoitus, eli pälin tieto
Pathos - Miten puhutaan
Tunteet
Miten kuulijassa heittää?
Sydämen tietoa
Ethos - Vaikuttavuus ja vakuuttavuus
Kokonaisvaikutelma, ilmeilola
Ovatko ulkoinen ilmeinen ja oleminen
asian kanssa ristiriidassa?
Kuuleeko kuulija, että ajattelen,
enkö vain luo?
Mihin pyrin? Mikä on tavoite?

MINÄ - SAARNAAJA

Tunnista omat lempiläheesi
Tunnista oma elämäntilanne ja jaksamisen tila
(armona?)
Tunnista omat numerit

SINÄ - KUULIJA

Jumala 9.0 - kuulijoiden moninaisuus haastaa
Saako ajatteluni vastakaikua?
Kenelle puhun? Mikä on kohderyhmäni?

Messussa kasvaminen, messuun kasvaminen

Syksyllä 2018 järjestettiin kirkkohallituksen ja Nuori kirkko ry:n yhteistyönä yhden päivän koulutus Messussa kasvaminen, messuun kasvaminen. Koulutuspäivässä mietittiin sitä, miten messua voi oppia

ymmärtämään ja miten messusta tulee rakas. Koulutuksessa mietittiin myös sitä, miten hengellinen kohta ihmisessä vahvistuu messuun osallistumalla ja mitä osallistuminen on. Erityisesti noita asioita mietittiin lasten ja nuorten näkökulmasta. Kouluttajina toimivat Anita Ahtiainen, Mari Torri-Tuominen ja Terhi Paananen.

Tähän koulutukseen tiimistämme osallistui neljä pappia ja yksi kanttori. Iloitsin erityisesti siitä, että kalentereistamme löytyi aikaa lähteä näinkin laajalla joukolla mukaan kohtuullisen lyhyellä varoitusajalla koulutuspäivään.

Kyseisen koulutuspäivän innoittamina kutsuimme myös kirkkohallituksen jumalanpalveluselämän asiantuntijan, Terhi Paanasen, yhteiseen jumalanpalveluksen kehittämistyöskentelyyn tiimimme kanssa. Tuossa työskentelyssä työstimme jumalanpalveluselämämme tavoitteita, jotka on kirjattu myös tähän kehittämistehtävään kuin myös seurakuntamme jumalanpalvelusohjeeseen.

#Tehdään yhdessä #Messu

Kirkon koulutuskeskuksen järjestämä #Tehdään yhdessä #Messu -koulutus tarjoaa mahdollisuuden seurakunta työyhteisölle moniammatilliseen jumalanpalveluskoulutukseen. Tähän koulutukseen meiltä on osallistunut aiemmin työpari pappi- ja kanttori ja vuonna 2020 moniammatillinen työntekijäjoukko: kanttori, pappi, suntio, diakoni sekä perhetoiminnanohjaaja. Moniammatillisten koulutusten kautta pyrkimyksenä on, että innostus jumalanpalveluksen kehittämisestä tarttuu työyhteisöön ja hyvä leviää seurakunnasta toiseen. Jumalanpalveluselämän kehittäminen moniammatillisissa tiimissä on luovaa ja tuloksellista.

Vuonna 2020 koulutukseen osallistunut työryhmä on ideoinut messun ympärille muutaman kerran toimintakaudessa toteutettavaa Päivä kirkonmäellä -toimintapäivää, jossa messuun yhdistyy muu mukava ja kokoava yhdessäolo, ja tapahtuman toteutukseen osallistuvat sekä vapaaehtoiset että yhteistyökumppanit. Valitettavasti tämä ideointi on jouduttu toistaiseksi jättämään koronan vuoksi vielä konseptointi asteelle, mutta odotamme innolla tautitilanteen parantuessa sitä, että pääsemme testaamaan perusteellisesti suunniteltuja Päivä kirkonmäellä -konsepteja ja sen myötä ehkä saamme myös uutta väkeä mukaan osallistumaan jumalanpalveluksiimme.

Jumalanpalveluspäivät

Jumalanpalveluspäivät on nähty seurakunnassamme mahdollisuutena tarjota myös jumalanpalvelusten palvelutehtävissä toimiville vapaaehtoisille näköalapaikka jumalanpalvelusten kehittämisen ytimeen. Kun jumalanpalveluspäivät toteutettiin Oulussa, yksi kanttoreistamme osallistui noille päiville ja seurakunta kustansi hänen kanssaan päivien osallistumisen, matkat ja majoituksen myös yhdelle nuorelle vapaaehtoisellemme. Kun Jaetut eväät -jumalanpalveluspäivät toteutettiin Helsingissä syksyllä 2019 oli seurakunnastamme mukana suurempi joukko työntekijöitä (myös Espoon seurakuntien yhteistä arabiankielistä työtä tekevä). Kukin Leppävaaran seurakunnan osallistuva työntekijä oli kutsunut mukaan myös jumalanpalveluksen palvelutehtävissä aktiivisesti toimivan vapaaehtoisen, jonka osallistumisen ja lounaan seurakunta kustansi.

Oli innostavaa ja silmiä avaavaa sekä kuulla jumalanpalvelusten toteuttamisesta ja vapaaehtoisten aktivoinnista muualta maailmalta, mutta myös jakaa ja kuulla nuorten vapaaehtoistemme kanssa ajatuksia jumalanpalveluselämästä.

Näiden keskustelujen pohjalta yksi seurakuntamme kokenut nuori vapaaehtoinen teologian ylioppilas alkoi myös järjestää ideoimiaan Nuorten messu 2.0 -messuja seurakuntamme kappelilla. Messut sijoittuivat ilta-aikaan ja niveltäivät osaksi isoskoulutusta. Nämä messut olivat nuorten toteuttamia, mutta niiden kohderyhmänä olivat kaikenikäiset seurakuntalaiset. Valitettavasti myös tämän kehittämistyön on korona laittanut tauolle. Katsotaan, mitä siitä tulevaisuudessa poikii.

Seurakunta-foorumi Messun äärellä

Jumalanpalveluselämän kehittämisryhmäläiset osallistuivat Seurakuntalaisena messussa -koulukseen ja osana sitä toteuttivat seurakunnassamme sekä työyhteisölle, luottamushenkilöille että seurakuntalaisille tarkoitetun seurakuntafoorumin jumalanpalveluselämän sisällöistä ja yhdessä tekemisen näkökulmista käsin. Päiviin sisältyi yhteistä pohdintaa jumalanpalveluksesta, toiminnallisia pisteitä mm. ehtoollisleivän leivontaa, ehtoollisvälineisiin ja niiden symboleihin tutustumista, tekstinluku työpajaa, uusien virsien harjoittelua jne. Myös minä sain olla osaltani mukana toteuttamassa näitä päiviä tammikuussa vuosina 2016 ja 2017. Oli ilo olla koolla yhteistä innostusta herättävän asian äärellä ja oli mahtavaa osaltaan olla lisäämässä syvempää ymmärrystä messun symboliikasta ja madaltamassa kynnystä palvelutehtäviin. (Seuraavina vuosina seurakuntafoorumi on ollut eri sisältöinen ja/tai jäänyt toteuttamatta pandemiatilanteen vuoksi.)

Esteettömyys / saavutettavuus -räätälöity koulutus Missiotiimille

Missiotiimissä on pohdittu sitä, mitä esteettömyys ja saavutettavuus tarkoittavat. Seurakunnassamme toteutettiin saavutettavuuskartoitus, jonka tuloksena kirkkosalissamme kartoitettiin mm. T-silmukan kuuluvuusalueet ja tilojen esteettömyydestä annettiin myös selvitys, jonka pohjalta Leppävaaran kirkon puitteita on pyritty tekemään mahdollisimman esteettömiksi.

Tämän lisäksi Missiotiimiläisille järjestettiin räätälöity Saavutettavuus-koulutus Leppävaaran seurakunnan erityisnuorisotyönohjaajan Meri Saloilan sekä Espoon seurakuntayhtymän kehitysvammaistyön diakonin Minna Kovalaisen toimesta. Tuon koulutuksen pohjalta seurakuntamme jumalanpalvelusohjeeseen on kirjattu esteettömyydestä ja saavutettavuudesta seuraavaa:

”Esteettömyys on käytännössä sitä, että messu on mahdollisimman monelle mahdollinen aidosti osallistua ja olla mukana alusta loppuun. Se tarkoittaa sitä, että otamme huomioon erilaisuuden. Esteettömyys pitää sisällään myös kokemuksen turvallisesta tilasta - että saan olla sitä mitä olen.

Vahtimestareiden tehtävä on osaltaan huolehtia siitä, että kirkkoon saapuminen turvallisesti on mahdollista (liukkaus, hiekoitus, rampit, pyörätuolihissi sisälle jne) ja että kirkkotilassa liikkuminen on mahdollista esimerkiksi pyörätuolilla (riittävät rivivälit, tarpeeksi tilavat kulkureitit kirkkosalin seinien ja takarivien välissä jne.). Esteettömyys on myös yhteinen asiamme eli jätämme kirkkosalin käytön jälkeen aina niin, että siellä ei ole edellä mainitun kaltaisia ahtauksia ja esteitä jäljiltämme.

Messussa on käytössä käsiohjelma, josta on varsinkin vähemmän messussa käyneille (esimerkiksi rippikoululaisille) apua. Ei oleteta ikinä, että asiat ovat kaikille tuttuja. Muistetaan sanoittaa asioita niin, että ensikertalaisellakin on mahdollisuus pysyä mukana. Se, että emme oleta vaan huomioimme, viestii siitä, että messuyhteisö on avoin ja toivottaa myös uudet ja harvemmin käyvät mukaan osaksi läsnä olevaa seurakuntaa. Rohkaistaan seurakuntaa osallistumaan ja tutustumaan syvemmälle messuun sitä kautta.

Messun kulkuun liittyviä ohjeita annetaan mieluummin aina messun kuluessa kyseisessä kohdassa. Näin kaikkea informaatiota ei tarvitse seurakuntalaisena ottaa vastaan ja painaa mieleen messun alussa. Virsinumerot on myös hyvä ilmoittaa aina virren kohdalla erikseen. Virsitaulu Leppävaaran kirkossa ei ole väritykseltään ja näkyvyydeltään selkein mahdollinen. Messun toteuttajien on syytä sopia etukäteen työnjaosta, kenen toimesta missäkin kohtaa messua virsien numerot seurakunnalle ääneen sanotaan.

Kirkkosalista löytyvää datatykkiä voi myös monipuolisesti käyttää messun kulkua elävöittämään ja osallistumista helpottamaan. Kirkolta löytyy pistekirjoitukselliset virsikirjat. Myös tekstivirsikirjoja (ilman nuottikuvaa) löytyy muutamia. Näistä molemmista on hyvä seurakuntaa informoida, jotta sellaisista hyötyvät ne käyttöönsä löytävät.

Puheäänentoiston käyttö on ehdotonta. Äänentoisto mahdollistaa kuulolaitteisen ja huonokuuloisen seurakuntalaisen osallistumisen ja koska emme voi tietää, milloin paikalla on huonokuuloisia henkilöitä ja milloin ei, on syytä äänentoistoa käyttää aina. Isossa kirkkosalissa puhutun äänen ja tekstin kuuluvuus selkeänä ilman mikrofoneja on tervekorvaisellekin haastavaa. Äänentoiston käytössä isossa tilassa ei ole kyse myöskään isosta tai pienestä väkimäärästä, ellei pieni joukko ole ihan tiiviisti yhdessä kohtaa kirkkosalia. Äänentoisto mahdollistaa puheen eri sävyt, mikä on viestinnällisesti tärkeää. Ilman mikrofoneja puhetta ja ääntä on tuotettava paineisesti ja huutaen ja se ei ole sävyllisesti eikä äänenterveydellisesti hyvä eikä miellyttävä. Se voi olla jopa pelottavaa. Edellä mainituista syistä myös virsien esilaulussa on hyvä käyttää mikrofonia.

Kaikkien messuun osallistuvien äidinkieli ei ole suomi. Välttämättä mitään yhteistä kieltä ei ole eli edes osittainen englannin kielen käyttö ei auta ymmärtämistä. Siksi messun liturgiaan liittyvät eleet ja liikkeet (ristinmerkit, elevaatio, ison ehtoollisleivän käyttö, kumarrukset, käsien nostamiset, katseen kohotukset jne.) auttavat vieraskielistä messukävijää seuraamaan messun kulkua ja siksi niitä on suositeltavaa käyttää. Liturgiset eleet ja liikkeet ovat kansainvälisesti käytettyjä ja siksi auttavat hahmottamaan messun kulkua. Lisäksi seurakunnassamme on sovittu, että kansainvälisen työn pappi toimittaa kirkolle messuaamuun mennessä tulostettuna päivän Raamatun tekstit alueellamme eniten käytössä olevilla kielillä (suomeksi, venäjäksi, kiinaksi, arabiaksi ja englanniksi) ja ne tulee olla jaossa ja saatavilla virsikirjojen luona messun alkaessa. Tekstit löytyvät tarvittaessa myös polusta P:\Leppävaara\Missiotiimi\Messukansio\x. vuosikerran evankeliumit eri kielillä. Kirkkosalista löytyy Raamattuja eri kielillä. Niistä on hyvä seurakuntalaisia myös informoida säännöllisesti.

Joissain tilanteissa on myös perusteltua käyttää messun teksteistä ja rukouksista selkomukautettuja versioita (löytyvät evl.fi). Niiden käyttöön perustellussa tilanteessa on meillä kirkkoherran lupa. Kaiken kaikkiaan messussa käytettävään kieleen ja puhetapaan on syytä kiinnittää huomiota. Puheiden ja käytettyjen sanojen tulisi olla ymmärrettäviä ja lauserakenteiden selkeitä. Mieti, mitä ja miten sanot.

Messun keston on syytä kiinnittää huomiota. Messun kestolla on merkitystä lapsiperheen, nuoren, rippikoululaisen, monien aikuisten ja huonokuntoisen vanhuksenkin näkökulmasta. Eri syistä pitkään kestävät tilanteet voivat olla hankalia olla. Messutiedotuksessa verkkosivuilla messun päättymisajaksi olemme ilmoittaneet klo 12.15. On hyvä messua suunnitellessa hieman kellottaa, mitä eri osiot kestävät ja mitä se tarkoittaa vielä suunnittelutyön alla olevien messun osien suhteen.

Turvallinen messu on toteutustavaltaan ja käytetyltä kieleltään inklusiivinen. Se ei syrji ketään, ei sulje ulkopuolelle eikä katso ketään ylhäältä alaspäin. Lisäksi on tärkeää, että vahtimestari on koko messun

ajan näkö- ja kuuloetäisyydellä läsnä kirkkosalissa. Jos jotain yllättävää tapahtuu, on vahtimestarin apu ja reagointi, erityisesti liturgin näkökulmasta, tärkeää.”⁶⁴

RKS2017

Kaikki seurakuntamme rippikoulutyötekevät ovat osallistuneet uuteen rippikoulusuunnitelmaan perehdyttävään koulutukseen (RKS2017). Rippikoulusuunnitelmaan perehtyminen jumalanpalveluselämän kehittämisen näkökulmasta on avannut näköaloja erityisesti nuorten osallisuuteen jumalanpalveluselämässä. Olemme rakentaneet työkalun, joka helpottaa rippikouluryhmän mielekästä toimintaa messuryhmän palvelutehtävissä. Tuo työkalu pitää sisällään listauksen kaikista niistä tehtävistä, joihin rippikoululaiset voivat messua toteuttaessaan ryhtyä. Tehtäviä on kellon soitosta, kynttilän sytytykseen, tekstin ja esirukouksen luvusta, messusta reaaliaikaiseen sometukseen. Tämän työkalun avulla seurakuntamme jumalanpalveluselämän kehittämisryhmä toivoo, että jokainen rippikoululainen voi löytää itselleen mielekkään tavan olla kantamassa vastuuta messun toteutuksesta – on rooli sitten messun aikana näkyvä tai ennen messua tehty valmistelu tehtävä.

Myös konfirmaatioiden toteuttamiseen nuorten itsensä näköisesti RKS2017 meitä rohkaisee ja tähän olemme jakanee ideoita yhteisissä rippikouluohjaajien kokouksissa.

5.2. Kaikki samalla sivulla: Kirjallisuus – yhteisesti luettu, yhteisesti omaksuttu

F. Modeus: Osallisuuteen kutsutut

Osana seurakuntamme jumalanpalveluselämän kehittämistä kaikki työyhteisön jäsenet saivat vuonna 2015 luettavakseen kirjan Osallisuuteen kutsutut. Jumalanpalvelusyhteisö muutoksessa. (Modéus, Fredrik. Kirjapaja 2014). Tämän lukutehtävän meille antoi seurakuntamme kirkkoherra. Tähän kirjaan olen viitannut jo aiemmin tämän kehittämishankeraportin sivuilla.

Jyvämmälle messuun

Vastaavasti vuonna 2017 kaikki missiötiimiläiset ovat lukeneet kirjan Jyvämmälle messuun. (Anita Ahtiainen, Terhi Paananen, Kaija Tirola, Kari Tirola. Lasten Keskus 2016). Näihin kirjoihin perehtymisen tarkoituksena on ollut tukea yhteisöllistä jumalanpalveluselämän kehittämistä niin ajatuksen kuin käytännön toteutuksenkin asteella. Jyvämmälle messuun -kirjan löydösten pohjalta työstimme myös yhdessä pappien kanssa konfirmaatiomessun tervetulosanoja ja pohdimme erilaisten sanavalintojen vaikutuksia alkavaan nuorten juhlahetkeen.

5.3. Miten meni, noin niin kuin omasta ja toisten mielestä? Palauteet, niiden kerääminen ja käsittely

Suomalainen yritysjohtaja Matti Alahuhta kirjoittaa kirjassaan Johtajuus seuraavaa: ”Johtajalla on oltava koko ajan ajatuksissaan kaksi eri aikajännettä, tämä hetki ja tulevaisuus. Hänellä on oltava koko ajan mielessään kuva siitä, miltä yritys ja markkinat ja kilpailutilanne näyttävät viiden tai kymmenen vuoden kuluttua. Tämä panee hänet jatkuvasti peilaamaan ympäristöstä tulevia signaaleja omia näkemyksiään vasten.”⁶⁵

⁶⁴ Jumalanpalvelusohje, Noponen LIITE 5.

⁶⁵ Alahuhta, e-kirja, kappaleessa Aikajänteen ja mittaamisen merkitys.

Alahuhta kertoo kokemuksistaan KONE yhtiön johdossa ja kuvaa sitä, miten työtä on arvioitu viidellä saralla: asiakas- ja henkilöstötyytyväisyyden parantaminen, markkinoita nopeampi kasvu, taloudellisilla avainluvuilla kilpailijoita parempi eteneminen sekä eteneminen vahvasti kestävä kehityksen alueella. Mikäli joku arvioitava osa-alue ei kehity positiivisesti, suunnataan sinne lisätoimenpiteitä heti.⁶⁶

Huomaan pohtivani Alahuhtan tekstin äärellä, mitä nämä voisivat olla seurakunnassa? Onko näissä työn arvioinnin eri näkökulmissa jotain annettavaa myös jumalanpalveluselämän arvioinnille? Alahuhta toteaa, että negatiivista kehitystä ei pidä vähätellä ja jatkaa: ”Virityksen täytyy päinvastoin aina olla sellainen, että jos kehitys ei ole toivottava, sellaista kehitystä täytyy vihata. On välittömästi ryhdyttävä toimiin, joilla suunta saadaan kääntymään.”⁶⁷ Pohdin, mitä Alahuhta sanoisi kirkon negatiivisesta jäsenkehityksestä. Joka tapauksessa olennaista on huomata, että seurakunta tarvitsee myös palautetta työn kehittämiseksi. Seuraavassa olen kuvannut käytössä, kokeilussa ja suunnitteluasteella olleita palauteen keruu menetelmiä.

Kerättävät palautteet ja niiden analysointi

Leppävaaran seurakunnan tulevaisuusasiakirjassa nousi esiin monessa kohtaa tarve palautteen keräämiseen ja työn kehittämiseen palautteiden pohjalta. Palautteen keräämiskeinoja kehittämään oli Missiotiimistä myös nimetty työryhmä, johon kuului kolme pappia eri työaloilta: kasvatus, diakonia, kansainvälinen työ. He saivat käyttöönsä resurssit säännöllisen palautteen keräämisen kehittämiseen, kun seurakunnan käytössä oli SurveyPal-työkalu. Lisäksi he saivat tehtäväkseen kehittää muitakin seurakuntakontekstiin soveltuvia palautteenkeruumenetelmiä. Tämänkin työryhmän kohdalla osoittautui toimimattomaksi se, ettei koollekutsujaa ja tulosvastuullista ollut erikseen nimetty. Nytemmin palautteiden kokoamisesta vastaa yksi alkuperäiseen työryhmään nimetyistä papeista. Sama henkilö edustaa seurakuntaamme myös Espoon seurakuntayhtymän yhteisessä tiedonhankinta työryhmässä, joka hankkii ja analysoi dataa tiedolla johtamisen tueksi osana ESRKY:n SYME-hanketta, jossa kehitetään yhteisesti seurakuntatyötä Espoossa. Tätä tiedonhankintaa tehdään yhteistyössä Helsingin, Vantaan ja Tampereen seurakuntayhtymien kanssa.

Seuraavaan on lyhyesti listattu erilaisia kokeiluja, joita palautteen keruussa Leppävaarassa olemme tehneet:

Pikapalaute aina messun jälkeen

Tämän tarkoituksena oli messun toimittajien kesken kerätä päällimmäiset kokemukset messun toteuttamisesta ja kirjata näkyviin onnistumiset ja oivallukset. Nämä oivallukset sovittiin kirjattavaksi Missiotiimin WhatsApp-ryhmään. Tämä osoittautui kuitenkin haastavaksi kanavaksi, sillä oivallukset hukkuivat muun viestinnän sekaan. Oivallukset eivät myöskään kertyneet helposti hyödynnettävään muotoon, johon olisi ollut helppo palata. Kaikuja tämän palautteen keruun menetelmän merkityksellisyydestä on kuitenkin nähtävissä uudistetussa jumalanpalvelusohjeessamme, jossa korostetaan erityisesti palvelutehtävissä toimivien vapaaehtoisten mahdollisuutta sekä antaa että saada palautetta messusta heti messun päätyttyä. Pohdittava on vielä sitä, kirjataanko näistä palautteista saadut oivallukset

⁶⁶ Alahuhta, e-kirja, kappaleessa Aikajänteen ja mittaamisen merkitys.

⁶⁷ Alahuhta, e-kirja, kappaleessa Aikajänteen ja mittaamisen merkitys.

jotenkin säännönmukaisesti jakoon ja kaikkien jumalanpalveluselämää toteuttavien hyödyksi.

Kastepalaute, syksy 2018 – Espoon seurakuntayhtymän kastepalaute, syksy 2019 alkaen

Yksi jumalanpalveluselämään liittyvä ja tulevaisuusasiakirjastammekin nouseva kehittämishaaste, joka kuuluu Missiotiimin työalaan, oli kirkollisten toimitusten prosessien kehittäminen. Tätäkin varten nimettiin Missiotiimistä työryhmä. Tässä ryhmässä oli mukana pappi, kanttori sekä tiedottaja. Tälle ryhmälle annettiin tehtäväksi pohtia ja selvittää, miten kirkollisiin toimituksiin sisältyvä kohtaamisten kaari seurakuntalaisten kanssa sujuu. Missä ovat sen hankauskohdat ja mitä niille voimme tehdä? Olennainen osa tätä, ja kaiken muunkin toimintamme, kehittämistä on myös seurakuntalaispalautteen kuuleminen. Tästä syystä tämä työryhmä teki yhteistyötä edellä esitellyn seurakuntalaispalautetyöryhmän kanssa ja aloimme kerätä palautetta seurakuntamme kasteperheiltä. Varsin pian totesimme kuitenkin, että toimitusten prosessien kehittäminen ja palautteen keruu olisi viisainta toteuttaa seurakuntayhtymän tasoisesti. Tähän herättiin myös Espoon muissa seurakunnissa ja aloitettiin Kaste ja kummus -hanke Espoossa. Tuon hankkeen yhteydessä on uudistettu seurakuntien kastemateriaaleja yhteiselle ilmeelle ja alettu kerätä palautetta säännön mukaisesti kaikilta kasteperheiltä syksystä 2019 alkaen. Leppävaaran seurakunnan saama palaute on kauttaaltaan erittäin positiivista.

Yleispalaute: QR-koodi – syksy 2018

Kokeilimme kerätä sähköistä palautetta myös sijoittamalla skannattavissa oleva QR-koodi Leppävaaran kirkon aulaan ilmoitustaululle. Tämän kautta kuka tahansa olisi voinut halutessaan antaa palautetta QR-koodin takaa aukeavalla sähköisellä lomakkeella. Tämä kokeilu jäi kuitenkin varsin lyhyt ikäiseksi, sillä moni kirkolla kävijä ei osannut tuota palautekanavaa hyödyntää.

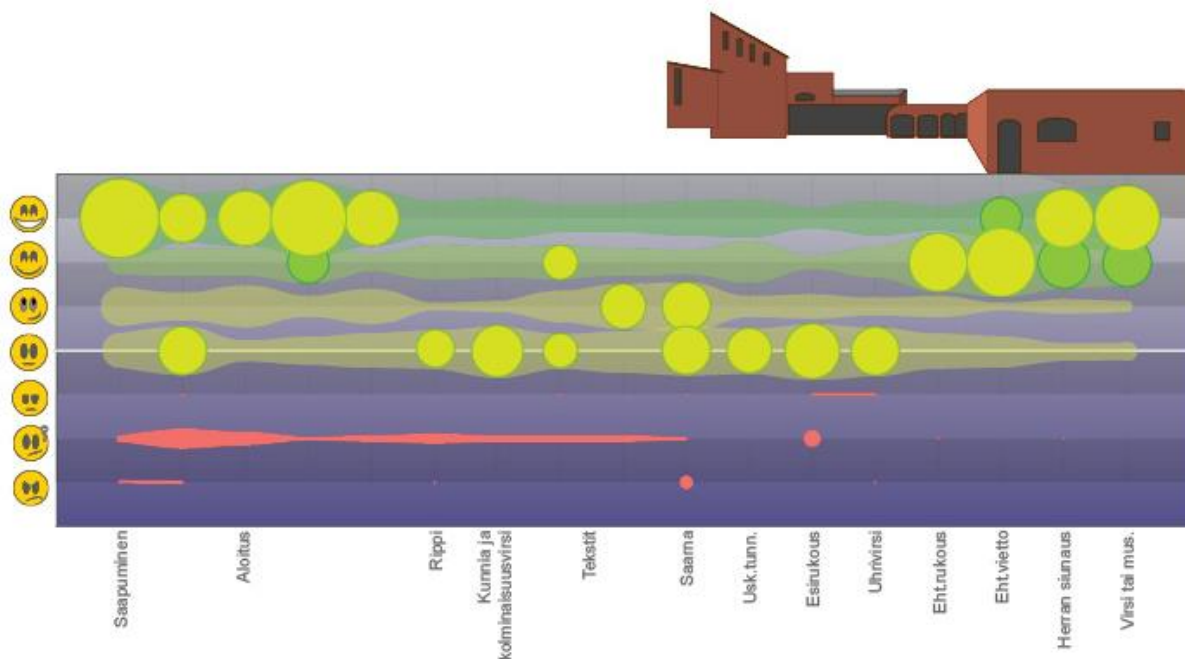
Vihkipalaute – kesä 2020

Suunnitelmissamme oli alkaa kerätä palautetta avioliittoon vihkimisistä kesällä 2020. Koronan vuoksi tästä on kuitenkin toistaiseksi luovuttu, sillä monet ovat siirtäneet vihkimisiä myöhempään ajankohtaan.

Terhi Paananen: TUNTEET MESSUSSA - hiljaisia signaaleja jumalanpalveluselämän kehittämiseen

Kirkkohallituksen jumalanpalveluselämän asiantuntija Terhi Paananen on käynyt havainnoimassa Leppävaaran seurakunnan messua osana omaa Ylemmän pastoraalin tutkielmaansa. Hän pyysi messuun osallistuneita arvioimaan messun herättämiä tunteita. Paananen esitteli näitä havaintoja Missiotiimin jumalanpalveluksen suunnittelu- ja kehittämispäivässä.

Seuraavassa on nähtävissä Paanasen laatima Leppävaaran kirkon jumalanpalveluksen pohjalta muodostettu kokemuskartta:

Paananen avaa Leppävaaran seurakunnan kokemukskarttaa tutkielmassaan seuraavasti:

”Leppävaaran seurakunnan kokemukskartassa huomio kiinnittyy siihen, että iloisuus ja tyytyväisyys ovat korkeimmillaan kirkkoon saapumisen ja messun aloituksen aikana ja ovat korkealla vielä johdantosanojenkin kohdalla. Alkuvirsi erottuu alun huippukohtana. Ilon ja tyytyväisyyden kokemukset vahvistuvat jälleen ehtoollisrukouksen alkamisesta alkaen niin, että huipussaan ne ovat loppuylistyksen, Herran siunauksen ja loppumusiikin aikana. Messun keskivaiheilla kyselylomakkeeseen on rekisteröity paljon neutraaleja tunteita ripistä uhrivirteen asti. Evankeliumin lukemisen ja saarnan kohdalla on ärsyyntymisen tunteissa huippukohta.

Avoimessa palautteessa kyselyn viimeisellä sivulla monessa lomakkeessa mainitaan messuun liittyvä ilo: että messu on iloinen tapahtuma, musiikissa oli iloa, nuoret kolehdinkerääjät olivat ilo, samoin kuin lapsiperheet. Iloa koettiin myös virsikirjan lisävihkosta.

Kyselylomakkeessa oli mahdollisuus myös lisätä omia tunnesanoja, jos annetuista sanoista mikään ei tuntunut sopivalta. Vastajat lisäsivät omia tunnesanoja erityisesti ripin, saarnan tai ehtoollisen kohdalle: *levollinen, rauhallinen, vakaa, herkistynyt, nöyrä, harras, liikuttunut*.

Palautteista käy ilmi muutama kohta ja syy ärsyyntymiseen: saarnan ja lukukappaleiden kohdalla tunnelma oli levoton; lapset mekastivat niin, että moni ei kuullut. Myös saarnaajan sanottiin puhuneen liian hiljaa tai äänentoistossa oli ehkä jokin ongelma. Ärsyyntymistä aiheutti myös uusi messujärjestys, josta johtuen seurakuntalaiset eivät tieneet, missä kohdissa istutaan ja missä seistään.

Messun musiikki sai monta kiittävää mainintaa. Sitä kuvattiin omin sanoin upeaksi, hienoksi ja koskettavaksi. Ilo ja tyytyväisyys messun musiikkiin näkyy myös tunnekartan viimeisessä

sarakkeessa, jossa yhtä lukuun ottamatta kaikkien vastaajien tunnevaaka kallistui myönteiselle puolelle tässä messussa.”⁶⁸

Missiottiimin kanssa kävimme tulosten pohjalta tuoreeltaan hyvää keskustelua aiheesta Paananen johdolla. Tutkimustulokset vaikuttivat myös Jumalanpalveluselämälle asettamiimme tavoitteisiin, jotka tähänkin työhön on kirjattu kohtaan 3.2.

Isoiset – palautetta messusta

Leppävaaran seurakunnan kanttori Outi Noponen keräsi isoskoulutuksen tarkoituksiin yhdessä rippikoulupastori Hanni Raiskion kanssa isosilta palautetta messusta. Myöhemmin hän koosti noiden palautteiden perusteella RKS2017 kehittämistehtävän ja esitteli kyselyn tuloksia Missiottiimille jumalanpalveluselämän kausisuunnittelukokouksessa syksyllä 2019.

Isosten positiivisissa kokemuksissa korostuivat musiikki ja ehtoollinen. Vaikeana koettiin saarna ja pitkäväteisyys. Kun isosilta kysyttiin, mikä saisi tulemaan messuun vapaaehtoisesti, oli vastauksena: Joku, jonka kanssa tulla, kaverit. Haluttuja palvelutehtäviä olivat mm. ehtoollisen jakaminen ja kolehdin kerääminen.

Näiden palautteiden pohjalta keväälle 2020 valmisteltiin nk. ”festarimessuja”, joihin rippikoululaiset osallistuvat. Näissä ”festarimessuissa” sekä pyritään vastaamaan nuorten odotuksiin että sisällyttämään messuun sopivasti selvennystä siitä, mitä messun eri osissa tapahtuu ja mitä ne tarkoittavat. Tämän lisäksi oli tarkoitus, että rippikouluryhmät toteuttavat messun, jossa he toimivat palvelutehtävissä. Korona keväällä 2020 kuitenkin sotki nämä suunnitelmat. Katsotaan, millä muotoa ja milloin näitä päästään toteuttamaan tulevaisuudessa.

Tiedolla johtamisen hanke

Palautteen keräämisen tarpeellisuuteen ja tiedon merkitykseen johtamisen ja työkehittämisen välineenä on herätty koko seurakuntayhtymän tasolla ja Espoon seurakunnat ovatkin mukana suurten seurakuntayhtymien yhteisessä tiedolla johtamisen hankkeessa. Tämän on tarkoitus tuoda jatkossa lisää taustatietoa päätöksenteon tueksi sekä työn suunnitteluun ja arviointiin. Katsotaan, mitä eväitä se tuo jatkossa jumalanpalveluselämän suunnitelmalliseen kehittämiseen.

6. Jumalanpalveluksen kehittämisen konkreettisia tuotoksia

6.1. Messun aloitusajankohta

Yksi merkittävä pääjumalanpalveluksiimme vaikuttanut asia on ollut se, että kesästä 2015 asti olemme viettäneet pääjumalanpalvelusta sunnuntaisin klo 11 Leppävaaran kirkossa. Tämä tuntia myöhäisempi aika on avannut aamupäivään enemmän rauhallista messun valmistelu-aikaa. Näin palvelutehtävissä toimivien monen ikäisten vapaaehtoisten on helpompi ehtiä paikalle myös julkisia kulkuneuvoja käyttäen, kuorot ehtivät avata äänensä rauhassa ja messujen toteuttamiseen osallistuvat rippikouluryhmät ehtivät tehdä valmistelunsa aamulla ilman, että kirkolle on pitänyt tulla kukonlaulun aikaan.

⁶⁸ Paananen, s.43

Lisäksi messun alkamisajankohtaa pohdittiin siitä näkökulmasta, että sinne ehtisivät paikalle ne, jotka haluavat sunnuntaina viettää hitaamman aamun. Erityisesti mielessämme olivat myös lapsiperheet. Ensin myöhäisempi messun alkamisajankohta otettiin koekäyttöön kesäksi. Sitten totesimme, että yksi kesä on liian lyhyt aika kerryttää kokemuksia ja kokeilua jatkettiin syyskausi. Sen jälkeen seurakuntamme päämessun alkamisajankohdasta tehtiin hallinnollinen päätös, joka alistettiin asiaankuuluvasti tuomiokapitulin ratkaistavaksi. Leppävaaran seurakunnan messua vietetään siis nykyisin Leppävaaran kirkossa klo 11.

Kappelimessujen alkamisajankohdat ovat tähän muutokseen liittyen myös myöhentyneet siten, että Karakappelilla vietetään messua joka toinen sunnuntai klo 13 ja Perkkaan kappelilla kerran kuussa klo 17. (Perkkaan kappelin jumalanpalveluselämä on toiminut myös erilaisten kokeilujen alustana ja siitä syystä myös alkamisajankohdat ovat Perkkaalla vuosien saatossa vaihdelleet.)

6.2. Messun käsiohjelma

Ensimmäiseksi konkreettiseksi tehtäväkseen jumalanpalveluselämän kehittämisryhmä sai messuissamme käytettäväksi tarkoitetun käsiohjelman valmistelun. Leppävaaran kirkon kirkkosaliin asennettiin vuonna 2016 datatykit ja valkokankaat, joiden avulla pystymme hyödyntämään entistä laajemmin mm. kuvaa ja liikkuvaa kuvaa sekä virsikirjan ulkopuolista musiikkia yhteisissä messuissa. Valkokankaita ei kuitenkaan haluttu käyttää kaikissa messuissa messunkulkua näyttämään, koska huomattiin, että valkokankaalle tuijottelu vei fokusta alttarista. Toisaalta kauniisti kirkkosaliin paistava aurinko myös haastaa heijastetun tekstin näkyvyyden.⁶⁹ Näistä syistä koettiin, että messun käsiohjelma on hyvä olla olemassa. Sen myös koettiin lisäävän esteettömyyttä ja saavutettavuutta, koska siinä on tiiviissä ja selkokielisessä muodossa sekä ohjeistus messustamme ja ehtoolliskäytänteistä että messun rakenne helposti seurattavassa muodossa. Tulevaisuudessa on tarkoitus teettää tästä käsiohjelmasta myös pistekirjoitusversio. Messun käsiohjelma on tämän dokumentin liitteenä (LIITE 1).

Käsiohjelman laatimisen yhteydessä keskustelimme tiimissä myös messumme rakenteesta. Jumalanpalveluselämän kehittämisryhmä toi tiimiin perustellut ehdotukset seuraavista asioista: ripin siirtäminen saarnan jälkeen (ja valikoitujen synnintunnustusrukousten kirjoittaminen suoraan painettuun käsiohjelmaan, jolloin käyttöön otettiin myös selkokielineen versio synnintunnustuksesta.); ehtoollisliturgian kokonaisuuden toimittaminen siten, että seurakunta seisoo Pyhä-hymnistä Jumalan Karitsa -hymnin loppuun saakka; ehtoollisrukouksen osana seurakunnan laulettuun vastauksen ”Me julistamme hänen kuolemaansa. Me todistamme hänen ylösnousemustaan. Me odotamme hänen tulemistaan kunniaa.” säännönmukaisesta käytöstä luopuminen. Näistä muutoksista keskusteltiin tiimissämme, myös kirkkoherra, joka virallisesti johtaa jumalanpalveluselämää seurakunnassa osallistui keskusteluun. Keskustelun päätteeksi sovimme etenevämmä kehittämisryhmän ehdotuksen mukaisesti.

Alun perin Leppävaaran kirkolle valmisteltu messun käsiohjelma oli käytössä myös Karakappelin messussa. Kehittämisryhmäläiset kuitenkin haaveilivat jollakin aikavälillä siitä, että koska Karakappelille kokoontuva jumalanpalvelusyhteisö on omanlaisensa verrattuna Leppävaaran kirkon jumalanpalvelusyhteisöön, on syytä myös ajatuksella pohtia sitä, millainen messu juuri tuota yhteisöä parhaiten palvelee. Messuja ei siis voi vaan monistaa kirkosta toiseen, vaan kukin tila ja yhteisö ansaitsee oman suunnitelmansa. Vuonna 2019 Leppävaaran kirkon remontin vuoksi seurakunnan päämessua vietettiin Karakappelilla, mutta vuonna 2020 korona-kurimuksen hetkeksi hellittäessä ja messujen vieton mahdollistuessa kappeleilla, tämä suunnitelma sitten otti konkreettisen muodon, kun

⁶⁹ Nyttemmin Leppävaaran kirkon remontin yhteydessä kirkkoon on asennettu pimennysverhot.

Karakappelille valmisteltiin oma messukaavansa Kaiken väen messu (LIITE 2). Perkkaan kappeli on toiminut osin messukokeilujen paikkana ja yksi esimerkki tästä on ollut se, että Perkkaan kappeli on saanut käyttöönsä Iona-henkisen messukaavan, Hiljaisuuden messun. (LIITE 3).

Missiotiimin työn tavoitteisiin tulevaisuusasiakirjan mukaisesti on kuulunut myös se, että kansainvälinen työ toteutuu läpäisyperiaatteella kaikilla työaloilla, myös jumalanpalveluselämässä. Tiimin kansainvälistä työtä tekevät ovatkin miettineet, miten myös suomen kieltä puhumaton voi kokea olevansa tervetullut seurakuntamme messuun. Tämän työskentelyn tuloksena syntyi käsiohjelma, joka mukailee päämessun käsiohjelmaa, mutta sisältää messun sisällön suomeksi, englanniksi venäjäksi ja arabiaksi, jotka ovat alueellamme eniten puhutut vieraat kielet.

6.3. Jumalanpalveluselämän suunnittelukello kausisuunnittelun tueksi

Jumalanpalveluselämän kehittämisryhmän tehtäväksi annettiin myös kehittää jumalanpalveluselämän kausisuunnitteluun työvälineeksi suunnittelukello. Suunnittelukello on tämän dokumentin liitteenä (LIITE 4). Suunnittelukellossa esitetään selkeästi se, milloin kausisuunnittelussa käsitellään mitkäkin asiat ja milloin sitä varten tarvittavat tiedot tulee koota. Näin pyrimme selkeyttämään käytäntöjä ja tekemään myös yhteisistä jumalanpalveluksen kausisuunnittelun kokouksista sekä hyvin ennakoon valmisteltuja että mielekkäitä. Jumalanpalveluselämän kausisuunnittelukokouksiin osallistuu Missiotiimin lisäksi myös kirkkoherra sekä ylivahtimestari, jotta ideointivaiheessa tarvittava osaaminen ja tietotaito on koolla. Jumalanpalveluselämän yhteiseen suunnitteluun on haluttu osallistaa myös muiden työalojen työntekijöitä kuin myös seurakuntalaisia. Näistä osallistamisen keinoista kerroin luvussa 4.3 ja lisää luvussa 7.4.

Myös suurimpien kirkkopyhien (pääsiäinen ja joulu) kokonaisuuksia koordinoidaan yhteisen suunnittelun keinoin. Yhteisessä suunnittelu- ja ideointi tilaisuudessa ovat mukana papit, kanttorit, viestinnän ammattilainen sekä kirkon palveluskunnan edustaja. Näissä tilaisuuksissa pysähdymme pyhäpäivien tekstien äärelle, haemme yhdessä niistä puhuttelevia ja ehkä yllättäviäkin näkökulmia. Näissä suunnitteluissa pyrimme myös hyödyntämään yhteisen suunnittelun synergiaetua ja järkeväen resurssien käytön avulla kehittämään juhla-aikojemme jumalanpalveluselämää. Tästä yhtenä esimerkkinä mm. pääsiäisen saarnaajien saarnanvalmistelupiiri, jossa yhdessä sovitaan, minkä näkökulman kukin saarnaansa ottaa. Päämääränä on, että näin pääsiäispyhien kulusta syntyy ehjä ja sulava kokonaisuus. Myös nämä suurten pyhien yhteiset suunnittelut niveltävät osaksi jumalanpalveluselämän kausisuunnittelua.

6.4. Jumalanpalvelusohje (kuorisääntö)

Leppävaaran seurakunnan edellinen jumalanpalvelusohje oli päivätty vuodelle 2010. Sen olivat ansiokkaasti valmistaneet kaksi seurakuntamme pappia, jotka osallistuivat tuolloin Syvemmälle messuun -koulutukseen. He ovat kertoneet, että tuolloin kehittämistä tehtiin yhdessä papiston ja kanttoreiden kanssa. Toimintaympäristön muututtua kymmenessä vuodessa oli kuitenkin aika päivittää myös jumalanpalvelusohje. Tämän sai tehtäväkseen vuonna 2019 Syvemmälle messuun -koulutukseen osallistunut jumalanpalveluselämän suunnittelusta vastaava kanttorimme. Jälleen kehittämistyötä tehtiin yhdessä koko Missiotiimin kanssa ja kehittämistyön tuloksena syntyi Leppävaaran kirkon jumalanpalvelusohje, joka koskee seurakuntamme päämessua. (LIITE 5). Tähän ohjeeseen on kirjattu monia Leppävaaran seurakunnan jumalanpalveluksen suunnitelmallisen kehittämisen yhteydessä sovittuja asioita. Erityiseksi ansioksi jumalanpalvelusohjeelle voi katsoa sen, että se pitää käytännön ohjeiden lisäksi sisällään myös perusteluja sille, miksi tiettyihin ratkaisuihin Leppävaarassa on päädytty.

Tästä syystä lainaan jumalanpalvelusohjeeseen liitettyjä tekstejä myös osana tätä kehittämistehtävää, vaikka jumalanpalvelusohje kokonaisuudessaan löytyykin tämän kehittämistehtävän liitteistä. Näiden lainausten kautta tulee näkyväksi se, missä eri vaiheissa ja millaisten kehittämisprosessien tuloksena yhteinen jumalanpalvelusohje on syntynyt.

6.5. Ohje yksittäisen messun suunnitteluun

Jumalanpalvelusten kirjassa sanotaan messun suunnittelusta näin:

”Messun luonteeseen kuuluu, että se valmistellaan ja toteutetaan yhdessä. Kutakin jumalanpalvelusta varten on hyvä nimetä valmisteluryhmä, johon työntekijöiden lisäksi tulisi kutsua myös muita seurakuntalaisia. Liturgi johtaa yhteistä valmistelua. Seurakunnassa tulisi laatia myös jumalanpalveluselämän kausisuunnitelma.

Jumalanpalveluksiin sisältyvien vaihtoehtojen valintaa ohjaavat mm. seurakunnan koko, sen voimavarat, kirkkovuoden ajankohta ja jumalanpalvelukseen osallistuvien seurakuntalaisten ikärakenne ja elämäntilanne. Kirkkoon tulijoille voidaan tarvittaessa jakaa jumalanpalveluksen käsiohjelma.

Kussakin seurakunnassa tulee sopia siitä, miten seurakuntalaiset jättävät yhteiseen esirukoukseen liitettävät rukouspyyntönsä.”⁷⁰

Jotta yhdessä tehty messu onnistuu parhaiten, on se myös syytä suunnitella huolellisesti. Tämä ei aina seurakunnassamme ole ollut itsestäänselvyys, vaan välillä messun suunnittelu tapahtuu sähköpostilla messua edeltävällä viikolla. Tästä tavasta haluttiin mieluummin siirtyä ajoissa tapahtuvaan suunnitteluun, jolloin on myös helpompi ottaa mukaan suurempi joukko tekemään messua yhdessä. Tätä ajoissa tapahtuvaa suunnittelua varten pyysin ideoita yhdeltä papiltamme, joka kertoi entisessä työseurakunnassaan laadituista yksittäisen messun suunnittelun ohjeista. Messun suunnittelun ohjeet ovat tässä liitteenä leppävaaralaiseen kontekstiin sovellettuna (LIITE 6). Tämä ohjeistus käsiteltiin myös Missiottiimissä ja liitettiin osaksi jumalanpalvelusohjetta.

Messun suunnitteluohjeessa todetaan, että messun suunnittelussa liturgin tehtävä on sopia ja pitää huolta siitä, että messu tulee suunniteltua ajoissa ja hyvin. Jokainen messu on erityinen ja ansaitsee hyvän suunnittelun. Liturgi on aloitteellinen ja sopii ajoissa messupalaverin ajankohdan, joka on vähintään kuukausi ennen kyseistä messupäivää. Tämä aikataulu nousee erityisesti tiedotuksen tarpeista, mutta myös esimerkiksi kanttorin ja vierailevien muusikoiden ja kuorojen kannalta riittävän aikainen suunnittelu antaa reagointiaikaa ja mahdollistaa toimivien kokonaisuuksien valmistelun ja toteuttamisen. Myös saarnan huolellisen ja paneutuneen valmistelun näkökulmasta ajoissa aloitettava suunnittelu on hedelmällinen.

Messupalaveri pidetään lähtökohtaisesti aina kirkolla, jotta jonkun vahtimestareista on mahdollista olla mukana palaverissa, edes osan ajasta. (Palaverissa mukana oleva vahtimestari voi siis olla kuka tahansa vahtimestareista eli hän, joka sattuu palaveriaikaan olemaan kirkolla töissä.) Näin varmistetaan tiedonkulku ja toimivampi yhteistyö. Juhlapyhien ja muiden erityisten messujen osalta (esimerkiksi perhemessu, saavu-messu) suunnittelu on syytä tehdä tätäkin aikaisemmin (vähintään kaksi kuukautta ennen).

Liturgin tehtävänä on varmistaa, että mahdollisimman moni messua toteuttamassa oleva pääsee suunnittelupalaveriin ja -prosessiin mukaan ja paikalle, edes tavalla tai toisella. Siksi palaveriaikaa

⁷⁰ Jumalanpalvelusten kirja, s. 7.

miettiessä tulee huomioida myös messuun mukaan tulevat muiden työalojen työntekijät, vapaaehtoiset sekä mahdolliset ulkopuoliset muusikot.

Esillä on ollut myös ajatus siitä, että jotta seurakuntalaisten ja muiden työntekijöiden ääni varmemmin tulee suunnittelun yhteydessä kuulluksi, avustava pappi jäisi suunnittelupalaverista pois. Näin papit eivät olisi suunnittelussa ylliedustettuina vaan muillekin suunnitteluun osallistujille avautuu tilaa osallistumiseen. Näin voitaisiin vahvistaa myös diakoninroolissa messussa palvelevan toisen työntekijän roolia. Avustava pappi osallistuu kuitenkin messuun ehtoollista jakamalla ja toteuttamalla ripin. Tätä mallia suunnittelussa tullaan kokeilemaan syksyllä 2021 tiettyjen messujen yhteydessä.

6.6. Messuviestintään panostaminen

Leppävaaran seurakunnan messuviestinnän tavoitteena on tehdä Espoon seurakunnista parasta messuviestintää. Siksi myös tähän asiaan on panostettu ohjeistuksia laatimalla ja käytänteitä hiomalla. Jumalanpalvelusohjeeseen on kirjattu myös tästä oma kappaleensa, josta seuraavassa muutamia lainauksia:

”Messutiedotuksen tulee olla jotain paljon enemmän kuin työntekijöiden sukunimet Kirkko&Kaupunki -lehden riveillä. Messuviestinnällä kerromme, millaisia messumme ovat. Kutsumme mukaan messuun. Viestinnässä on hyvä olla myös hengellistä sisältöä ja tunnetta. Silloin messuviestintä on myös tapa osallistua seurakuntamme messuelämään tulematta paikalle (aina ja kaikille se ei ole mahdollista).

Hyvä messuviestintä elää myös kirkkovuotta ja välittää kirkkovuoden kiertoa, erityisesti somessa. ... Lisäksi myös jälkipostaus someen messun jälkeen on suositeltavaa. Millaista meillä oli! Mikäli jumalanpalvelus suoratoistetaan verkkoon, on tärkeää huolehtia somemoderoinnista ja läsnäolosta verkkojumalanpalveluksen aikana.”⁷¹

Olemme todenneet, että messuista kannattaa rohkeasti viestiä myös reaaliajassa ja messun jälkeen ja some-viestinnän keinoin kertoa ulospäin, mitä kirkolla tapahtuu juuri nyt tai tapahtui tänään - niille, jotka eivät syystä tai toisesta päässeet paikalle. Näin viesti elävästä messuelämästä ja elämästä kirkolla leviää.

Jumalanpalvelusohjeeseen on kirjattu selkeästi se, millä tavoilla ja missä vaiheessa messuista viestitään ja mikä on kenenkin vastuulla. Myös näissä vastuujaot kannattaa sopia selkeiksi, jolloin viestintä sujuu kitkattomasti ja jokainen tietää, kuka vastaa mistäkin osiosta.

7. Viimeisimmät käänteet ja se, mitä tulevaisuus tuo tullessaan

7.1. Tulevaisuushautomo – visiointia tulevaisuudesta

Leppävaaran seurakunnassa järjestettiin yhteistyössä Espoon hiippakunnan tuomiokapitulin kanssa tulevaisuushautomo alkusyksystä 2018. Ilmiölähtöinen tulevaisuushautomo on yhdessä ajattelua. Sen lähtökohtana on jokin todellinen ilmiö (kirkosta vieraantuminen, irrallisuus), jota tarkastellaan kokonaisuutena. Toisin kuin perinteinen analyysi, se ei pyri jakamaan tutkittavaa kohdetta osiin, vaan pyrkii ymmärtämään, miten ilmiön eri osat vaikuttavat kokonaisuuteen. Ilmiöitä tarkastellaan siis kokonaisuuksina ja niiden todellisissa konteksteissa siten, että voidaan oivaltaa ilmiöiden kokonaisuuksien merkitys- ja vuorovaikutussuhteita.

⁷¹ Jumalanpalvelusohje, Noponen, LIITE 5

Ilmiöajattelu on yhteisöllistä ja tutkivaa oppimista. Samalla se on ymmärtämisen apuväline. Monimutkaisten ilmiöiden (eli systeemisten kokonaisuuksien) vaikutussuhteita ei ratkaista yhdessä hetkessä vaan siihen tarvitaan aikaa ja tilaa. Turvallisessa ja kannustavassa ilmapiirissä käyty dialogi mahdollistaa tiedostamisen, joka on edellytys muutokselle.⁷²

Leppävaaran seurakunta edusti työskentelyssä kaupunkiseurakuntaa metropolialueella, jossa Jäsen 360 -segmentoinnin mukaisesti irrallisia on huomattava määrä. Tämä on ilmiö, jonka taustalla on monia tekijöitä, joista on olemassa tutkittua tietoa. (yhtenäiskulttuurin murros, individualismin nousu, materiaallinen maailmankuva, moniarvoisuus jne.) Mutta ilmiön takana olevien tekijöiden vaikutussuhteista meillä on vain vähän ymmärrystä. Ehkä siksi, ettei kirkollamme ole omaa ajatushautomoa.⁷³

Tulevaisuushautomon fasilitoijina toimineet ajatushautomoihin perehtynyt tuomiokapitulin asiantuntija Anssi Almgren sekä Suomen Lähetysseurassa työskentelevä systeemiajattelun pioneeri Lars Pajuniemi uskoivat, että yhdessä valitun, moniammatillisen työntekijäjoukon kanssa voidaan tehdä oivalluksia, koska usein työyhteisön jäsenillä on intuitiivista ymmärrystä tulevaisuuden kannalta merkittävistä mikro-ilmiöistä. Merkityssuhteiden ja mikroilmiöiden tutkimisesta voi olla hyötyä koko kirkon tulevaisuudelle. Työskentelyllä nähtiin olevan myös vahva missionaarinen perusta ja olemus, koska sen kautta syvennyimme pohdintaan työn olemuksesta, merkityksestä ja tavoitteista.

Työskentely koostui 3x3 tunnin mittaisista ajattelun aamupäivästä, jotka pyrittiin toteuttamaan intensiivisenä työskentelynä. Yhteentulojen tavoitteet olivat seuraavat.

Ensimmäinen aivoriihi:

- oman olemisen pohdinta,
- käsitteiden selventäminen,
- ilmiön suhteiden määrittäminen ja
- yhdessä ajattelu.

Toinen aivoriihi:

- tutun ja tavanomaisen ajattelutavan häiritseminen.
- Parhaimmillaan altistuminen ajattelun törmäyttämiseksi ja mielen kaaokselle.
- Innovatiivisuus ja luovuus. ”Tämänhän voi ajatella näinkin”

Kolmas aivoriihi:

- uuden ja yllättävän polun aavistelu.

⁷² Ilmiölähtöisen tulevaisuushautomon kuvaus on lainattu meille tulevaisuushautomoon osallistuneille lähetetystä sähköpostista. Kuvauksen ovat laatineet tulevaisuushautomoa seurakunnassamme pilotoineet Anssi Almgren, Espoon hiippakunnan tuomiokapitulista sekä Lars Pajuniemi, Suomen Lähetysseurasta.

⁷³ Ilmiölähtöisen tulevaisuushautomon.

- Toisenlaisten ajattelumallien tutkiminen.
- Konkreettisten ratkaisujen esittäminen.
- Voimaantuminen.

Työskentelyt olivat mielenkiintoisia ja ajatuksia herättäviä, mutta konkretian tasolle niissä ei varsinaisesti päästy. Olennainen oivallus kuitenkin oli, että yhteiselle ajattelulle tulee varata tilaa ja aikaa – se on uutta luovan ja rohkean ajattelun edellytys. Tulevaisuushautomon tarkoituksena oli herätellä uudenlaista ajattelua ja ymmärtää toimintaympäristössä vaikuttavia ilmiöitä. Ilmiöistä pysyvin tuntuu olevan jatkuva muutos. Leppävaaran seurakunnan jumalanpalveluselämän näkökulmasta näin ainakin on ollut, sillä vuonna 2019 Leppävaaran kirkko oli remontissa ja pääjumalanpalveluksemme vietettiin kappelilla ja heti tästä päästyä iski korona. Kuvaan näitä vaiheita seuraavissa alaluvuissa.

7.2. Leppävaaran kirkon remontti – messut evakossa

Koska Missiointiin toiminnan ydin on vahvasti jumalanpalveluselämässä, oli seurakunnan pääkirkon remontilla merkittävä vaikutus tiimimme toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen. Remontin aikataulun epävarmuus teki suunnittelusta haastavaa ja pakotti suunnittelemaan monet tilanteet joko-tai-mallin mukaisesti. Jouduimme siis miettimään tilanteet sekä siitä näkökulmasta, jos kirkko on käytössä, että siitä näkökulmasta, jos toimimme väistötiloissa. Lopulta johtoryhmässä tehtiin ratkaisu, että toiminnot siirtyvät väistötiloihin ennakoiden. Näin päästiin osasta epävarmuustekijöitä eroon ja saatiin työrauhaa ja levollisuutta suunnitteluun.

Leppävaaran kirkon remontin aikana seurakuntamme pääjumalanpalvelusta vietettiin toukokuun alusta marraskuun loppuun Karakappelilla joka sunnuntai klo 13 ja tämän lisäksi Perkkään kappelilla joka toinen sunnuntai klo 11. Remontin alkamisen myöhästymisen vuoksi rippikoulujemme konfirmaatiot toteutettiin elo-syyskuussa 2019 myös väistötiloissa: Pakilan Hyvän Paimenen kirkossa, Olarin kirkossa, Tapiolan kirkossa sekä Espoon tuomiokirkossa.

Kirkon remontti valmistui 1. adventtisunnuntaiksi, jolloin seurakuntamme alueella järjestimme kanttori Outi Noposen koordinoimana Hoosianna-festarit yhteistyössä muiden työalojen ja alueen muiden toimijoiden kanssa. Hoosianna-festarit tarjosivat sekä Espoon hiippakunnan uuden piispan Kaisamari Hintikan johdolla vietetyn kirkon käyttöönottomessun, lasten Hoosianna kirkon, kauneimmat joululaulut ja hoosianna Kauppakeskus Sellon lavalla sekä perhetapahtuman alpakoineen ja kahviloineen Perkkään kappelilla. Tapahtuma sai paljon hyvää palautetta. Yhteenvetona totesimme, että 1. adventtisunnuntai on pyhä, joka herättää ihmisissä kiinnostusta ja saa heidät liikkeelle.

Kirkon remontin aikataulujen epävarmuus aiheutti kuormitusta moninkertaisen suunnittelun vuoksi. Emme kuitenkaan tuolloin voineet aavistaakaan, mitä seuraava vuosi toisi tullessaan ja millaisia mullituksia toimintaympäristössämme tapahtuisi. Siihen oli kuitenkin reagoitava ja sitä kuvaan seuraavassa.

7.3. Äkillisesti muuttuvaan toimintaympäristöön reagoiminen - korona

Vuosi 2020 oli käynnistymässä Leppävaaran kirkon remontin valmistuttua loppujen kalustehankintojen jälkeen siten, että pääsisimme aloittamaan toimintaa Kirkon käyttöönotto -työryhmän valmistelemien suunnitelmien pohjalta. Mutta sitten kävikin toisin. Maailmalta alkoi kantautua huolestuttavia uutisia Covid-19 viruksesta, joka pandemian lailla levisi ympäri maailmaa.

Ensin reagoimme tilanteeseen minimoimalla kosketuspintojen kontaktit ja siirtymällä kaikilta mahdollisilta osin etätyöskentelyyn. Hyvin nopeasti tuli kuitenkin voimaan poikkeuslaki, jonka johdosta jumalanpalveluksiin ja muuhunkaan toimintaan ei voinut tulla ihmisiä paikalle.

Ensimmäinen reaktio oli perua kaikki kokoava toiminta. Samalla olimme kuitenkin myös uuden edessä, kun viikon varoitusajalla meidän oli valmistauduttava striimaamaan, eli suoratoistamaan jumalanpalvelukset Leppävaaran kirkolta. Seurasi valtaisa digiloikka, jossa eri tahot pyrkivät oman osaamisensa rajoissa ja omaa osaamistaan kartuttaen tarttumaan haasteeseen.

Leppävaaran seurakunnan suoratoistettujen jumalanpalvelusten toteuttamisesta ja kehittämisestä kantoi ansiokkaasti päävastuun pastori Arto Vallivirta, joka oman osaamisensa sekä sinnikkään perehtymisen ansiosta onnistui toteuttamaan ja myös kehittämään laadukkaasti suoratoistettuja jumalanpalveluksia Leppävaaran kirkolta. Keväällä maaliskuu-toukokuussa suoratoistetut jumalanpalvelukset olivat tyyliltään Nojatuolikirkkoja: keskustelevia ja musiikillisia kirkkohetkiä, joissa liturgia oli karsittu suppeaksi.

Kesäkuun alusta rajoituksia purettiin ja jumalanpalveluksiin suunniteltiin rakenne, jossa ehtoollista voitiin jälleen viettää turvallisuusnäkökohdat huomioiden. Kirkkosaliin voitiin ottaa vain rajoitettu määrä ihmisiä ja tämän varmistamiseksi ovella oli työntekijä vastaanottamassa ihmisiä ja muistuttamassa turvallisuusohjeista. Vastaanottajan rooli osoittautui hyödylliseksi myös kohtaamisten näkökulmasta ja tämä käytäntö jäänee voimaan myös tulevaisuudessa.

Leppävaaran seurakunnan YouTube-kanavalle sekä Facebookiin lähetetyt suoratoistetut jumalanpalvelukset olivat kevään 2020 aikana tavoittaneet osin eri joukkoa, kuin mikä osallistuu jumalanpalveluksiimme kirkolla. Tästä syystä päätimme jatkaa verkkoon tuotettavan hartausmateriaalin tuottamista tekemällä viikoittain julkaistavan Verkkokirkon. Rajatusta väkimäärästä johtuen konfirmaatiojumalanpalvelukset elo-syyskuussa 2020 suoratoistettiin, jotta läsnä olevia laajempi joukko sai osallistua nuorten juhlaan.

Marraskuun lopussa uudelleen alkaneiden kokoontumisrajoitusten vuoksi jumalanpalvelukset toimitettiin jälleen suoratoistettuina siten, että seurakunta sai osallistua niihin vain etänä. Tällä kertaa muotona oli sanajumalanpalvelus. Verkkokirkkojen julkaisemista jatkettiin myös. Näillä keinoilla toteutettiin myös virtuaalinen jouluku 2020.

Toimitusten (vihkimiset, kasteet) perumisia ja siirtämisistä oli paljon. Hautajaiset pidettiin, niitä ei voinut siirtää. Toimituskeskustelut käytiin monin osin puhelimesta tai sähköisesti. Toimituksissa oli kokoontumisrajoitusten takia vain vähän ihmisiä. Toimitusperheet kuitenkin hyödynsivät myös sähköisen etäosallistumisen mahdollisuuksia.

Kun kokoontumiset sisätiloissa eivät olleet mahdollisia, lähdettiin rohkeasti ulos. Kymmenen parvekejoululaulukeikkaa toteutettiin joulun alla Karakallion, Kilon, Perkkaan ja Mäkkylän alueilla. Nämä saivat hyvin myönteisen vastaanoton. Hoivakotien ja palvelutalojen pihilla käytiin kesä- ja elokuussa 2020 laulamassa ja laulattamassa. Joulukuussa 2020 joululaulujen tiimoilta tehtiin vastaava kiertue.

Korona-aika haastoi työtämme monin tavoin. Se laittoi myös meidät Leppävaaran seurakunnan työntekijät pohtimaan sitä, mikä on toimintamme ydin. Se opetti meitä ottamaan haltuun sähköisiä välineitä ja laittoi meidät entistä aktiivisemmin toimimaan myös sosiaalisen median kanavissa, mutta se

sai meidät myös kaipaamaan kohtaamisia. Tyhjä kirkko vailla seurakuntalaisia avasi silmät ja korvat: kirkko ei ole rakennus vaan muodostuu meistä, ihmisistä yhdessä. Ajatukset olivat korona-aikana usein seurakuntalaisten luona.⁷⁴

7.4. Yhteisellä tiellä

Jo aiemmin tämän kehittämistehtävän sivuilla kuvasin sitä tavoitetta, että jumalanpalvelus olisi jatkossa kaikkien seurakunnan työntekijöiden yhteistä työtä. Konkreettisia askeleita tämän suuntaan otettiin keväällä 2021, kun kaikkia seurakuntamme työntekijöitä osallistettiin Jumalanpalveluselämään liittyvään ajattelutehtävään. Tehtävä oli seuraavanlainen:

Alla on listattuna viisi sanaa/ ajatusta. Nämä sanat tiivistyivät syksyllä 2018, kun Missiotiimi vietti päivän Hvittorpissa. Vierailevana työskentelyn vetäjänä toimi jp-elämän asiantuntija Terhi Paananen Kirkkohallituksesta. Haimme päivän aikana Missiotiimin yhteistä näkyä sille, mitä toivoisimme Leppävaaran kirkon messun (mutta toki kaiken seurakuntamme jumalanpalveluselämämme) olevan.

Täydellisessä maailmassa tällainen työskentely olisi tehty koko työyhteisön ja seurakuntalaisten voimin (tässä on vahva strateginen näkökulma). Mutta koska historia jp-elämän ratkaisuihin on kovin pappi-kanttorikeskeinen, niin eteneminen tapahtuu pienin askelin ja hitaasti siihen suuntaan, että jumalanpalveluselämän suuntia yhdessä haettaisiin. Tämä ajatustehtävä olkoon yksi sellainen pieni askel.

TAVOITTEEMME SEURAKUNNAN TYÖNTEKIJÖINÄ JA MESSUA VALMISTELEVINÄ JA TOTEUTTAVINA ON, ETTÄ SEURAAVAT VIISI SANAA/ AJATUSTA TOTEUTUVAT JUMALANPALVELUSELÄMÄSSÄMME:

ILO

TURVALLISUUS

KAIKENIKÄISET

LEVOLLISUUS

KRISTUKSEN JALKOJEN JUURESSA KUUNNELLEN JA LEVÄTEN

Tehtävä tiimeille:

1. Jakautukaa pareihin (Teamsissa käy helpoiten soittamalla kahdenkeskinen videopuhelu "Keskustelu"-valikossa.) Käykää pareittain yllä olevat viisi kohtaa yksi kerrallaan läpi ja pohtikaa seuraavia kysymyksiä. Kirjatkaa pohdinnoistanne nousevat havaintonne jokaisesta viidestä sanasta/ ajatuksesta erikseen alla olevan linkin kautta muistiin. Keskittykää pohdinnoissanne sellaiseen aikaan (menneeseen ja tulevaan), kun kirkkosaliin voidaan yhdessä seurakunnan kanssa kokoontua.

⁷⁴ Tätä kirjoittaessa toukokuussa 2021 korona-rajoitukset jatkuvat edelleen. Kesäkuun alusta 2021 Jumalanpalvelukset toteutetaan Leppävaaran kirkon sisäpihalla satoi tai paistoi, sillä ulkona saa kokoontua 50hlöä, sisätiloissa vain 10hlöä.

a) Mitkä asiat vaikuttavat siihen, että tämä tavoite toteutuu (ainakin silloin tällöin) jo Leppävaaran kirkon messussa sunnuntaisin klo 11? Milloin, miten tai miksi tämä onnistuu jo?

b) Mitkä asiat ovat esteenä, että tämä ei (vielä) toteudu Leppävaaran kirkon messussa sunnuntaisin klo 11? Mitkä asiat ja muutokset tekisivät sen mahdolliseksi?

2. Käykää läpi syksy 2021 jumalanpalveluselämän kalenteroinnin näkökulmasta. Onko sinulla tai tiimillänne tiedossa jotain erityisiä teemoja, yhteistyökuvioita, tapahtumia (valtakunnallisia tai paikallisia), leirikuvioita tms. huomioitavia asioita, jotka mahdollisia ja hyvä linkittää jumalanpalveluselämän kokonaissuunnitteluun (ja huomioida myös työjärjestelyissä kalenteroinnin muodossa). Tämän kysymyksen kohdalla miettikää seurakuntamme kaikkea jp-elämää ja myös kaikkia kappeleita. Linkki vastausten antamiseen: <https://bit.ly/2MXwhuf>

Toivottavasti ehtisitte tehdä tämän su 21.3.2021 mennessä. Jos mahdoton ehtiä ennen sitä, niin viimeistään pe 9.4.2021 olisi huippu juttu.

Tämän tehtävän vastaamiseen ajatuksen kanssa tarvitsee varata jonkin verran aikaa. Jos koko tiimin yhteisen kokouksen aika ei tähän tällä aikataululla repeä (tai kokousta ei ehdi ollenkaan edes olla), niin voitte myös jakautua pareihin ja sopia pareittain erillisen noin 30 min Teams-työskentelyn, jossa tätä tematiikkaa hetken pyörittelette. Tarvittaessa esihenkilö voinee jakaa tiimensä pareiksi tätä varten valmiiksi, niin hoituu ketterämmin.

Kiitos panoksestanne!

Muilta tiimiläisiltä saatuja vastauksia kävimme Missiotiimin jumalanpalveluselämän kausisuunnittelupalaverissa läpi pyrkien kuulemaan, mitä ajatuksia nämä tavoitteet olivat herättäneet. Tähän olen tehnyt muutamia poimintoja:

ILO:

- Kohtaaminen on tärkeää, ovella tervehtiminen.*
- Musiikki tuottaa iloa, ehkä musiikki jo kirkkoon sisään tullessa voisi rakentaa tunnelmaa.*
- Jos työntekijä on henkisesti poissaoleva, jos kukaan ei huomaa minua, jos en tule kohdatuksi, se estää iloa.*
- Ilo ja yhteys käsi kädessä.*

TURVALLISUUS:

- Turvallisuutta tuovat jo nyt järjestys, rauhallisuus, suvaitsevaisuus, moniarvoisuus ja hyväksyvä ilmapiiri.*
- Joku kokee muuttumattomuuden tutuna ja turvallisena.*
- Osalle turvallisuus ja yhteisöllisyys ovat käsi kädessä.*

- *Jos voi kokea kuuluvansa joukkoon, kokee myös turvallisuutta.*
- *Joku voi kokea turvattomana tietyn varovaisuuden ja maltillisuuden, ja kaivata vielä lämpimämpää hengellistä yhteisöllistä syliä ja sitä, että tulee huomioon otetuksi yksilönä.*

KAIKENIKÄISET:

- *Erityisesti perhemessuun kaikenikäiset ovat tervetulleita. Ja muulloinkin, ikärajaa ei ole.*
- *Lapsiperheille tulemista voi helpottaa esim. lounaalla tai lastenhoidolla tmv.*
- *Nuoret ja nuoret aikuiset ovat vähemmistössä. Ehkä he eivät koe jumista omakseen.*

LEVOLLISUUS:

- *Työntekijän tunnelma tarttuu, työntekijän levollisuus ja vastaanottava hymy tärkeä.*
- *Myös työntekijän levottomuus tarttuu, sitä täytyy välttää.*
- *Jumalanpalvelijan asenne, ilo, palvelualttius ja asettuminen tilanteeseen sen ehdoilla vahvistaa levollisuutta.*
- *Valmistautuminen, että kaikki, mihin voi varautua, on ajateltu loppuun asti, luo levollisuutta.*

KRISTUKSEN JALKOJEN JUURESSA KUUNNELLEN JA LEVÄTEN: KUUNNELLEN JA LEVÄTEN:

- *Toteutuu silloin, kun joku elementti jumalanpalveluksessa koskettaa ihmistä henkilökohtaisesti.*
- *Uskomme siihen, että messulla on vaikutusta ihmiseen. Uskomme omaan sanomaamme.*
- *Messussa kokemukset perustuvat pitkälti kuulemiseen. Pitäisi tuoda muutakin aistillisuutta. Voisiko virtuaalitodellisuutta hyödyntää visuaalisuudessa?*
- *Keskustelussa huomioitua: "lepo" sana tässä ei mielestämme toimi. Käyttäisimme sanaa "voimaantuminen". Lepo ohjaa ajatukset passiiviseen olemiseen, voimaantuminen tarkoittaa samaa, mutta konnotaatio on eri.*

Jumalanpalveluselämän kehittämisryhmän kanssa iloitsimme siitä, että työtoverimme kaikilta työaloilta käyttivät aikaansa tähän tehtävään vastaamiseen. Saimme paljon ajatuksen aihetta ja toivottavasti työskentely antoi ajateltavaa myös messua kanssamme yhdessä toteuttaville työtovereillemme.

Kuvasin aiemmin sitä, että jumalanpalveluselämän kausisuunnittelua on tehty yhdessä Missiotiimin, kirkkoherran ja ylivahtimestarin kanssa. Jotta pappi-kanttorikeskeisyydestä vielä enemmän päästään siihen, että jumalanpalvelus on yhteistä työtä, on tarkoituksenamme avata jumalanpalveluksen kausisuunnitteluvetäytymiset myös muille halukkaille työyhteisössämme. Näin uskomme saavamme uusia tuoreita ajatuksia jumalanpalvelussuunnitteluun ja näin vahvistuu myös yhdessä tekemisen kulttuuri yli työalarajojen. Tätä kokeilemme ensimmäisen kerran syksyllä 2021.

8. Mitä nyt? Mitä vielä? Mitä sitten? – Kehittämishankkeen arviointi ja johtopäätökset

Leppävaaran seurakunnassa on tehty jumalanpalveluselämän kehittämistä pitkäjänteisesti. Yksi seurakuntamme papeista sanoikin juuri, että hän suoritti aikanaan noin kymmenen vuotta sitten Syvemmälle messuun -koulutuksen ja nyt, noin 10 vuotta myöhemmin, hän huomaa, että pienin askelin kehittämistä ja kehittymistä on tapahtunut. Monella tavalla seurakuntamme jumalanpalveluselämän ympärillä on ollut ennen korona-aikaa positiivista liikehdintää. Tämä näkyi yhdessä tekemisen ilossa ja kuului myös seurakuntalaisilta tulevassa palautteessa. Tämä ei kuitenkaan ole vielä todellisuutta jokaisen sunnuntain päämessun kohdalla – ihan jokaisena pyhänä emme vielä yllä sille tasolle, jonka toisinaan tavoitamme. Siksi jumalanpalveluselämän suunnitelmalliselle kehittämiselle on edelleen tilausta. Tarvitaan toimivat puitteet, jolloin toimivan messun toteuttaminen/toteutuminen ei enää ole niinkään kiinni siitä, ketkä messua ovat tekemässä. Hyvin suunniteltu, valmisteltu ja yhdessä seurakuntalaisten kanssa toteutettu messu antaa tilan pysähtyä Jumalan kasvojen eteen ja antaa tilaa Pyhän Hengen työlle. Toki ajattelen niinkin, että Jeesus on kanssamme silloinkin, kun emme yllä priimaan, mutta yhtä lailla hän iloitsee kanssamme silloinkin, kun siinä onnistumme.

Jumalanpalveluselämämme kehittäminen ei suinkaan vielä ole valmis, vaan olemme yhteisellä matkalla. Tilastollisesti kävijämäärät ovat hienoisessa kasvussa. Tulevaisuuden palautteen keräämisen yhteydessä saanemme lisätietoja kehittämistemme suunnasta ja onnistumisesta. Yhteismitallisia palautekanavia tarvitaan lisää: tarvitaan vertailtavissa olevia mittareita, joista saadun tiedon avulla voidaan oikeasti arvioida toimintaa ja sen vaikuttavuutta. Hengellisen työn arviointia haastaa sen tuonpuoleinen olemus, mutta se ei saa tulla esteeksi sille, etteikö mitattavissa olevia tavoitteita edes asetettaisi. Tämä ei poista tilaa Pyhän Hengen työltä.

Moninaiset jumalanpalveluksen kehittämiseen liittyvät hankkeemme palvelevat varmasti seurakuntamme ja missioteemillemme asetettua perustehtävää:

”Espoon seurakuntien toiminta-ajatus on: Espoon seurakuntien toiminnan perustana on Jumalan Kristuksessa osoittama rakkaus. Toimintamme tarkoituksena on kutsua ihmisiä Jumalan yhteyteen ja mahdollistaa kristillisen uskon ja lähimmäisenrakkauden toteutuminen. Toimintaa ohjaavina arvoina ovat armo, oikeudenmukaisuus ja osallisuus.”⁷⁵

Koen, että tulevaisuudessakin tarvitsemme avointa keskustelua jumalanpalveluksen kehittämiseen liittyen. Tarvitsemme yhteistä tekemistä ja säännöllistä kouluttautumista jumalanpalveluselämän äärellä. Tarvitsemme myös kykyä osata pysähtyä Pyhän Jumalan kasvojen eteen ja huokaisten rukoilla: ”Anna kaiken, mitä teemme kirkastaa Sinua.” Tarvitsemme myös luottamusta toinen toisiimme siinä, että asiat voi tehdä monella tavalla ja että mikään tapa ei välttämättä suoraan ole toista tapaa parempi tai huonompi. Tärkeintä on, että teemme yhdessä.

Seurakuntatyötä Leppävaarassa haastaa se, että ihmiset ovat entistä löyhemmin sitoutuneita seurakuntaan ja sitä kautta mm. kasteen merkityksellisyys ihmisten elämässä on ohentunut. Tästä seuraa se, etteivät kaikki seurakunnan jäsenet tuo lapsiaan kastettavaksi. Tämä yhdistettynä ”megatrendiin”, jossa seurakunnan jäsenkehitys on muutoinkin vähenevä, aiheuttaa sen, että seurakuntalaisten määrän vähentyessä myös käytettävissä olevat taloudelliset resurssit niukkenevat.

⁷⁵ Leppävaaran seurakunnan tulevaisuusasiakirja 2017-2021.

Nykyajalle on myös ominaista, että ihmiset ovat hyvin tietoisia siitä, millaista palvelua toivovat ja he ovat usein myös hyvin kriittisiä. Tämä haastaa seurakunnat työssään entistä enemmän kysymään sitä, mitä meiltä toivotaan ja miten voimme kohdata ihmiset heidän tarpeensa huomioiden.

Lisäksi kirkollinen kieli koetaan monesti vieraaksi ja etäännyttäväksi - sellaiseksi, ettei se puhuttele tai ole ymmärrettävää. Ratkaisun avaimia voimme etsiä tunnustamalla ja tunnistamalla sen, ettemme seurakuntana (kirkkona) voi toimia enää "enemmistö kirkon edustajina". Meidän on nöyryyttävä ja hyväksyttävä se, että olemme samalla viivalla muiden toimijoiden kanssa ja kysellä, mitä me yhdessä teidän kanssanne voisimme tehdä. On haettava yhteistyömuotoja ja laajennettava toimintaa verkostoihin. On vietävä toiminta sinne, missä ihmiset luontaisesti liikkuvat ja viettävät aikaa - tunnistettava nämä paikat ja ymmärrettävä, että ne voivat olla myös verkossa. On kysyttävä, mitä ihmiset meiltä tarvitsevat ja yritettävä löytää toimintamalleja ja rakenteita, joiden kautta otamme todesta sekä yksilöllisyyttä painottavan kulttuurin kuin kirkon työhön perustavanlaatuisesti kuuluvan yhteisöllisen luonteen.

Lathrop kirjoittaa kirjassaan Holy People siitä, että kristillisen jumalanpalveluksen ydin on kokoon tullut seurakunta, yhteisö, jossa keskeistä on avoimuus, helposti saavutettavuus ja vastaanottavuus kohti ympäröivää maailmaa. Lathrop jatkaa, että ajan hengen vastaisesti kristityt edelleen kokoontuvat yhteen ja tällä yhteen kokoontuvalla seurakunnalla on edelleen symbolista voimaa.

Kun alkukirkon kristityille yhteen tuleminen oli itsestään selvä osa uskontoa, täytyy sen merkitystä korostaa nykykristityille, joille uskonto henkilökohtaisena valintana ja harjoitteena on alkanut vaikuttaa ensisijaiselta muodolta uskonnon harjoittamisen välineiden ollessa jokaisen ulottuvilla mihin vuorokauden aikaan tahansa. Lathrop korostaa, että vaikka veisaamme virren tai rukoilemme yksin, siihen sisältyy aina kaiku kokoon tulleesta seurakunnasta – niin olennainen osa yhteen tuleminen / jumalanpalvelus on.

Lathrop kuitenkin tunnistaa, että kristittyjen tavat viettää jumalanpalvelusta / kokoontua yhteen, nousevat kulttuurisista tavoista esim. ovat konsertin kaltaisia, koska ajatellaan, että sellaiseen kristillisyydelle vieraan on helpompi tulla mukaan. Lathrop toteaa, että tapamme kokoontua eivät automaattisesti ole kristillisiä ja hän kysyykin, miksi yhteen kokoontuminen on niin perustavanlaatuinen symboli kristilliselle jumalanpalvelukselle. Lathrop perustaa vastauksensa esittämäänsä kysymyksen Raamatulle ja sieltä nousevalle kristittyjen yhteen kokoontumisen historialle. Hän toteaa, että kirkko on ”kokous”, ihmisten yhteen tuleminen tiettyyn paikkaan, jossa ihmiset yhdessä konkreettisin keinoin ottavat osaa Kristuksen mysteeriin ja näin muodostavat pyhän ”kokouksen”.⁷⁶

Verkon kautta kokoontuva seurakunta haastaakin meidät seurakunnan työntekijät kysymään, onko kyseessä silloin yhteen tullut kristittyjen joukko. Voiko Lathropin mainitsema tietty kokoontumisen paikka olla verkkoympäristössä? Tähän suuntaan sosiaalisen median ja verkon ymmärtäminen luontaisena toimintaympäristönämme fyysisten tilojen rinnalla meitä ohjaa. Tämän todellisuuden kautta olemme myös olleet sekä halukkaita että myös pakotettuja toimimaan koronan estäessä fyysiset kokoontumiset.

Tämän kehittämishankkeen toteuttamisen aikaa kuvaava uusin kirkon nelivuotiskertomus kertoo omaa kieltään siitä, miten millenniaalien sukupolvi (20-40-vuotiaat) ovat etääntymässä kirkosta. Nämä

⁷⁶ Lathrop, s. 21-47.

nuoret ja nuoret aikuiset ovat jääneet myös Leppävaaran seurakunnassa vähemmälle huomiolle toiminnan helposti painottuessa varhaiskasvatukseen, rippikouluun sekä ikäihmisiin. Espoon seurakuntien Hengellisen elämän kehittäminen -hanke vuonna 2021 etsii vastauksia millenniaalien tavoittamiseen.

Tämä joukko on kuitenkin niin laaja ja heterogeeninen, että ei millään voi olla jotain "yhtä tarjottavaa juttua", joka palvelisi heitä kaikkia. Siksi, vaikka jumalanpalvelus onkin seurakuntaelämän keskus ja sen kehittämiseen on panostettu paljon hyvin tuloksin, on seurakunnan tehtävä muutakin työtä, jos se haluaa ottaa tosissaan tehtävänsä mennä ja tehdä kaikki kansat Jeesuksen opetuslapsiksi. Tämä haastaa pohtimaan sitä, miten resursseja seurakuntatyössä jatkossa ohjataan. Kuinka paljon panostamme Jumalanpalveluselämään ja miten paljon muuhun toimintaan? On myös tehtävä konkreettisia ratkaisuja siitä, mitä entistä jätetään pois silloin, kun linjataan, että jatkossa työtä tehdään entistä enemmän verkkoympäristössä koronan jälkeenkin.

Lisäksi meidän tulee myös sanoittaa jumalanpalvelusta ymmärrettävällä tavalla: Lathorp kehottaa kirjassaan Holy things – puhumaan asioista yksinkertaisin, ihmisille tutuin termein: ateria vs. ehtoollinen, peseytyminen vs. kaste, puhe vs. saarna, kokous/yhteen tuleminen vs. jumalanpalvelus jne.⁷⁷ Ehkäpä näissä sanoituksissa voi olla joitakin langan päitä myös siihen, että jumalanpalvelus jatkossakin pitää pintansa seurakuntaelämän keskuksena. Carl-Erik Sahlberg totesikin, että yksi kasvavalle kristilliselle yhteisölle ominainen piirre on Kristus-keskeisyys: Jeesukseen on helppo samastua. Ihmiset haluavat kuulla hänestä, joten Jeesuksen häivyttäminen julistuksesta on kirkolle kohtalokasta. Pyhä Henki on siellä, missä julistetaan Jeesusta. Eli Jeesusta ei tule häivyttää, mutta on etsittävä sanat ja keinot elää uskoa yhdessä todeksi tässä ajassa.

Minkä pitää muuttua, jotta kehittämisen tavoitteet jatkossakin voivat toteutua?

Toimintakulttuurissa syvällä olevia työalarajoja ja työntekijävetoisuutta täytyy edelleen murtaa. Lisäksi toimintakulttuuriin täytyy kyetä istuttamaan luottamuksen siemen siihen, että vapaaehtoiset voivat entistä enemmän rohkeasti toimia omalla paikallaan ilman, että joku seurakunnasta valvoo heidän tekemisiään. Rakenteet ja myös asenteet täytyy siis saada tukemaan mahdollistamista. Tehdään vapaaehtoisista oikeasti avaimenhaltijoita.

Lisäksi tarvitaan entistä enemmän aikaa ja tilaa uuden kokeilemiselle ja aidosti lupaa myös epäonnistua ja oppia yrityksistä. Jotta tämä voi toteutua, tarvitaan taitoa, kykyä, viisautta ja rohkeutta vanhasta luopumiseen – jostain sellaisestakin vanhasta, joka ehkä toimii. Tarvitaan myös toimintakulttuurin kehittymistä suuntaan, jossa epäonnistuminen, yrittäminen ja erehtyminen ovat sallittuja.

Lisäksi tarvittaisiin timanttisia tekijöitä: niin työntekijöissä kuin vapaaehtoisissa. Haasteena on, miten saada olemassa olevat resurssit vastaamaan muuttuneen toimintaympäristön tarpeisiin.

Jatkossa myös seurakuntamme Missiotiimin (jumalanpalveluselämä, musiikki, lähetys, kansainvälinentyö ja vapaaehtoistyön koordinointi) työn tavoitteita on syytä kirkastaa, vaikka yhteiskunnan muutospaineet eivät tälle kehittämiselle kasvatustyöstä tuttuja niin selkeitä raameja annakaan. Tarve suuntaviivoille ja askelmerkeille on suuri. Espoon seurakunnissa on meneillään tiedolla johtamisen hanke ja toiveissa on, että sen kautta saamme myös aineksia ja tietoa työmme

⁷⁷ Lathorp, G.W., s. 10-11.

kehittämiseen – tästä syystä myös jumalanpalveluselämän kehittäminen ei ole päättävä tai valmiiksi tuleva prosessi vaan jatkuvaa työtä.

Seurakuntamme julistus, sen perinteisessä mielessä Jumalan sanan saarnana, kohtaa jumalanpalveluksissa kävijät, kirkollisiin toimituksiin osallistuvat, Raamattu- ja lähetyspiirien jäsenet, seura-kävijät, rippikoululaiset, nuorten toimintaan osallistuvat, isokset, päiväkerholaiset, kouluikäiset kerholaiset, perhekerholaiset vanhemmat ja lapset, eläkekerholaiset, koululaiset jne. Julistus sellaisessa muodossaan, jossa Jumalan sana muuntuu lähimmäisen rakkauden teoiksi ja välittäviksi kohtaamisiksi, puolestaan kohtaa kaikkia heitä, joita kohtaamme diakonisen auttamistyön, kahvikärrytoiminnan, diakonialouneiden, leirien jne. puitteissa sekä heitä, joita kohtaamme pistemäisemmin seurakuntamme jalkautuvissa työalarajat ylittävissä tapahtumissa muiden muassa Sellon kauppakeskuksessa. Sosiaalisen median kanavissa tapahtuva työmme on enenevässä määrin sanomaa välittävää kuin tapahtumamarkkinointia ja näin myös sitä kautta julistus tavoittaa ihmisiä.

Työelämäänsä aloitteleva nuori perheetön aikuinen, jonka lähipiirissä ei ole esimerkiksi perhetapahtumia kirkollisten toimitusten merkeissä tai sellainen nuori / aikuinen, joka on vahvan ja pitkittyneen päihteiden käytön vuoksi pudonnut monien turvaverkkojen ulottumattomiin on todennäköisesti sellainen, jota julistuksemme kohtaa kaikkein vähiten. Näin käy, koska edellistä toiminnan tarjonta ei tavoita ja näin sanoma jää kuulematta ja jälkimmäinen voi olla tilanteessa, ettei hän jaksakaan edes hakea apua. Perheettömien nuorten aikuisten tavoittamiselle olisi siis etsittävä uusia väyliä. Myös alueelle muuttavien kontaktoimiseen voisimme panostaa enemmän kuin heille lähtevän kirjeen verran – usein henkilökohtainen kutsu kasvokkain toimii paremmin kuin kirje.

Seurakuntamme tulevaisuusasiakirjaan oli kirjattu, että menemme seurakuntana sinne, missä ihmiset luonnostaan liikkuvat. Tulevaisuuden toiveissamme oli suunnitelma, että seurakuntamme keskittää toimintaansa Sellon kauppakeskuksen yhteyteen rakennettavaan tilaan. Tämä näyttää kuitenkin tulevaisuuden resurssit huomioiden olevan utopiaa. Pelkkä tila ei myöskään tee seurakuntaa näkyväksi, vaan meidän on aidosti suostuttava vuorovaikutukseen ja kysymään, mihin meitä tarvitaan ja myös suostuttava siihen, että itseymmärryksemme voi joutua ristiriitaan suhteessa meihin kohdistuviin odotuksiin nähden. Kun omasta kuplastaan astuu ulos, astuu myös pelikentälle, jossa kaikki eivät pelaa samoilla säännöillä. Kauppakeskustilan odottelun sijaan olemmekin nyt suunnanneet ajatuksiamme ja voimavarojamme toiminnan kehittämiseen ja keskittämiseen Leppävaaran kirkolle ja näin pyrimme rakentamaan sinne välittävän, kohtaavan ja turvallisen yhteisön. Yhteisön, jossa Jumalan rakkaus tulee käsinkosketeltavan lähelle jokaista.

Kotila kirjoittaa kirjassaan Liturgian lähteillä jumalanpalveluksen kriisistä. Jumalanpalveluksen kriisi on läheisesti yhteydessä maallistumiseen eli sekularisaatioon. Käsitettä ”maallistuminen” käytetään eri merkityksissä. Toisaalta sitä pelätään ja toisaalta toivotaan. Maallistumisen kautta kristillinen usko menettää paikkaansa, mahdollisuutensa, asemaansa ja vaikutusvaltaansa maailmassa. Toisaalta voidaan kuitenkin ajatella, että maallistuminen on myönteinen ilmiö, joka merkitsee inhimillisen kulttuurin vapautumista uskonnollisten valtarakennelmien valvonnasta. Kirkon liturgisen elämän kannalta tämä merkitsee sitä, että liturgisten ilmaisutapojen ja uskonnollisen kielen tulee uudistua jatkuvasti.⁷⁸

⁷⁸ Kotila s. 47.

Korona-ajan konkreettinen toimintaympäristön muutos on entistä vahvemmin tehnyt todelliseksi sen, että kirkko on kriisin keskellä. Kriisissä elävä kirkko joutuu kysymään, mikä on sen muuttumattoman olemuksen ja muuttuvan hahmon suhde toisiinsa. Tämä koskee myös kirkon jumalanpalveluselämää. Millainen rakenne tai hahmo jumalanpalveluksille tulee antaa tänä päivänä niin, että se parhaiten puhuttelee ihmistä ja on samalla uskollinen jumalanpalveluksen muuttumattomana sisällöille. Kristillinen kirkko on ankkuroitunut lujasti historialliseen todellisuuteen. Kirkon historiallisuuden vakavasti ottaminen on sen tunnustamista, että kirkko on aina ollut avoin maailmaan päin ja että se on omaksunut jatkuvasti vaikutteita sitä ympäröivästä kulttuurista.⁷⁹

Jumalanpalvelukseen kokoontuva seurakunta edustaa koko maailmaa Jumalan edessä. Seurakunta tuo jumalanpalvelukseen kokemuksensa maailmasta: tuskan, epätietoisuuden, uupumuksen ja pelon. Tämä jumalanpalveluksen yhteiskunnallinen ja globaali konteksti käy päivä päivältä tärkeämmäksi. Se muodostaa vastakohtan sekularisaatiolle. Samalla, kun kirkko on menettänyt asemaansa ja vaikutusvaltaansa yhteiskunnassa, se on yhä syvemmin tiedostanut sekä synnin laajuuden että oman tehtävänsä esirukoilijana koko maailman elämän puolesta. Heprealaiskirjeen mukaan ”Kristus ei mennyt ihmiskäsin tehtyyn pyhäkköön, joka on vain todellisen pyhän kuva vaan itse taivaaseen ollakseen nyt Jumalan edessä puhumassa meidän puolestamme.” (Hepr. 9:24). Tähän tehtävään messua viettävä seurakunta osallistuu.⁸⁰ Tähän tehtävään myös me Leppävaaran seurakunnassa sitoudumme.

Jos nyt aloittaisin, tekisinkö jotain toisin?

Jos nyt aloittaisin Leppävaaran seurakunnan jumalanpalveluselämän kehittämisen uudelleen, aloittaisin entistä selkeämmin työskentelyn yhteisellä visioinnilla – sillä, että yhteisesti ääneen sanoittaisimme sitä, mitä kohti olemme menossa. Kirjaisin askelmerkit auki, aikatauluttaisin muutosta tarkemmin ja tekisin selkeämpää vastuujakoa. Auttaisin jokaista oivaltamaan oman merkityksellisen tehtävänsä jumalanpalveluksen kehittämisessä. Lisäksi pyytäisin myös kirkkoherraa entistä selkeämmin sanoittamaan sitä, mikä on se ydin ja tärkein, mitä hän haluaa johtamansa Leppävaaran seurakunnan jumalanpalveluselämän edistävän. Ja olenhan minä kysynyt: Menkää ja tehkää... Siitä kaikki alkoi, ja siihen se kiteytyy jatkossakin.

⁷⁹ Kotila s. 48.

⁸⁰ Kotila s. 51.

9. Kirjallisuus ja lähteet

9.1. Kirjallisuus

Aejmelaeus, Lars: Kristinuskon synty, Kirjapaja, Helsinki, 2000

Alahuhta, Matti: Johtajuus – Kirkas suunta ja ihmisten voima, Dodendo (E-kirja), Suomi, 2016.

Borg, Marcus J., Heart of Christianity, HarperAudio (äänikirja), 2011

Borg, Marcus J., Kristinuskon sydän – Uudelleen löydetty usko, Tallinna Raamatutrükikoda, 2016

Erkkilä, Lasse; Tuovinen, Ulla; Tuppurainen, Erkki: Kirkkomusiikin käsikirja, Kirjapaja, 2003

Yhteisölliset työmenetelmät laitosympäristössä - Helsingin Diakonissalaitoksen yhteisötyön sovelluksia Windhoekin slummeista Helsingin lähiöihin (Cable), toim. Elenius, Kirstiina, Helsingin diakonissalaitos,

Hagman, Patrik: Vastarintausko, Kirjapaja, Helsinki, 2016

Hulmi, Sini: Pyhän säikeitä: Näkökulmia jumalanpalveluksen teologiaan, Kirjapaja, Helsinki, 2019

Jyvämmälle messuun; Ahtiainen, Anita; Paananen, Terhi; Tirola, Kaija; Tirola, Kari; Lastenkeskus, 2016

Jämsén, Jukka: Pelkkänä korvana, 2018

Kirkkojärjestys: [Kirkkojärjestys 1055/1993 - Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX®](#) (30.5.2021 muodossaan)

Kirkkokäsikirja [Kirkkokäsikirja | Suomen ev.lut. kirkko \(kirkkokasikirja.fi\)](#) (30.5.2021 muodossaan)

Kirkkolaki: [Kirkkolaki 1054/1993 - Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX®](#) (30.5.2021 muodossaan)

Kotila, Heikki: Liturgian lähteillä – Johdatus jumalanpalveluksen historiaan ja teologiaan, Kirjapaja, Helsinki, 2004.

Lathrop, Gordon W.: Holy Things – A Liturgical Theology, Fortress Press, Minneapolis, 1998

Lathrop, Gordon W.: Holy People – A Liturgical Ecclesiology, Fortress Press, Minneapolis, 1999

Modéus, Fredrik: Osallisuuteen kutsutut, Jumalanpalvelusyhteisö muutoksessa, Kirjapaja, Helsinki, 2014

Paananen, Terhi: TUNTEET MESSUSSA - hiljaisia signaaleja jumalanpalveluselämän kehittämiseen, Tutkielma ylempää pastoraalitutkintoa varten, 2018

Polkuja yhteiskuntatieteisiin, toimittajat: Moisio, Olli-Pekka; Silvasti, Tiina; Kauppinen, Ilkka; Jyväskylän yliopisto, 2015

Sahlberg, Carl-Erik: Kasvava seurakunta, 2014

Sahlberg, Carl-Erik: Sankta Claran ihme, Vapaa Evankeliumisäätiö, Salo, 2016

Senn, Frank C.: New Creation – A Liturgical Worldview, Fortress Press, Minneapolis, 2000

Sosiologian klassikot, toim. Gronow, Jukka; Noro, Arto; Töttö, Petri, Gaudeamus, Tampere 1996

Suurmiehistä rahvaannaisiin, Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 229. Helsinki, 2014.

Schwarz, Christian A.: Seurakunnan luontainen kehitys – Terveen seurakunnan kahdeksan avaintekijää, Päiväosakeyhtiö, Hämeenlinna, 2003

Theissen, Gerd: Die Religion der ersten Christen – Eine Theorie des Urchristentums, Gütersloh, 2000

Tönnies, Ferdinand: Gemeinschaft und Gesellschaft, Karl Curtius, Berlin, 1926 (alkuperäispainos 1887)

Wimbush, Vincent L.: The Ecclesiastical Context of the New Testament (The New Interpreter's Bible – A commentary in twelve volumes, volume VIII), Abingdon press, Nashville, 1994

9.2. Lähteet

Espoon seurakuntien strategia 2017-2021 <https://youtu.be/goBNvMKNdQI>

Ilmiölähtöisen tulevaisuushautomon kuvaus, Anssi Almgrenin sähköposti 26.1.2018. Kuvauksen ovat laatineet tulevaisuushautomoa Leppävaaran seurakunnassa pilotoineet Anssi Almgren, Espoon hiippakunnan tuomiokapitulista sekä Lars Pajuniemi, Suomen Lähetysseurasta.

Jämsén, Jukka: sähköposti Kaisa Yletyiselle 24.10.2019

Jäsen360-data (segmenttityöryhmän löydökset, Kaisa Yletyisen omat muistiinpanot)

Kastemateriaalit, Tapiolan seurakunta (kasvatus&viestintä)

Komulainen, Jyri, luento ylemmän pastoraalitutkinnon koulutusjaksolla Yksilö, yhteisö ja kohtaaminen, kevät 2019, Kulttuurikeskus Sofia.

Leppävaaran seurakunnan tulevaisuusasiakirja 2017-2021 [44b7fcc7-df4c-211a-0318-556d94aed857](https://www.44b7fcc7-df4c-211a-0318-556d94aed857@espoonseurakunnat.fi) ([espoonseurakunnat.fi](https://www.44b7fcc7-df4c-211a-0318-556d94aed857@espoonseurakunnat.fi))

Malo, Terttu: Kaisa Yletyisen luentomuistiinpanot Kirkon organisaatiokonsulttivalmennus 2020-2021

Noponen, Outi: Jumalanpalvelusohje Leppävaaran kirkon messuun, LIITE 5, 10.2.2020

Perustoimintakuvaus (Missiotiimi, Leppävaaran seurakunnan arkisto)

Suomen ev.lut. kirkon strategia: Kohtaamisen kirkko [Kohtaamisen kirkko - evl.fi](https://www.kohtaamisenkirkko.fi) (30.5.2021 muodossaan)

Suuri ihme – rippikoulusuunnitelma 2017 [758d0926-f7b9-3e63-bc2b-93ffaab30f90](https://www.758d0926-f7b9-3e63-bc2b-93ffaab30f90@evl.fi) ([evl.fi](https://www.758d0926-f7b9-3e63-bc2b-93ffaab30f90@evl.fi))

Warren, Max, sitaatti:

<https://www.christiantoday.com/article/why.we.should.dare.to.visit.the.holy.ground.of.other.cultures/116342.htm> (tarkastettu Jyri Komulaisen käyttämä lainaus 26.8.2021)

Wikipedia: [Yhteisö – Wikipedia](https://fi.wikipedia.org/wiki/Yhteis%C3%B6) (lainattu 3.4.2021), [Yhteisöllisyys – Wikipedia](https://fi.wikipedia.org/wiki/Yhteis%C3%B6llisyys) (lainattu 3.4.2021)

Yletyinen, Kaisa: Tutustuminen yhteisölähtöiseen työskentelyyn: Hyvän toivon kappeli, Jätkäsaari (Kirkko eriarvoistuvassa suomalaisessa yhteiskunnassa -kurssitehtävä)

10. Liitteet

LIITE 1

Messu Leppävaaran kirkossa

Tervetuloa Leppävaaran kirkon messuun

Tämä on messun **käsiohjelma**. **Messu** tarkoittaa jumalanpalvelusta, jossa kokoonnumme yhdessä ehtoolliselle. Messua vietämme Leppävaaran kirkossa joka sunnuntai klo 11.

Virsi numerot ovat kirkkosalin seinällä alttarin molemmilla puolilla. Laula virsissä ja muissa lauluissa rohkeasti mukana. Messun tärkeimmissä kohdissa seurakunta seisoo. Seisominen on merkki kunnioituksesta ja keskittymistä siihen, mitä tapahtuu. Jos seisominen tai seisomaan nouseminen tuntuu raskaalta, voit hyvin istua koko messun ajan.

Käsiohjelmassa L = liturgi (messua johtava pappi), E = esilaulaja ja S = seurakunta.

Kaikki ovat tervetulleita **ehtoolliselle**. Myös lapset voivat nauttia ehtoollista. Jos et tahdo leipää ja viiniä, tule siunattavaksi alttarille. Pyydä siunausta ehtoollisen jakajalta. Kun olet nauttinut ehtoollisleivän ja ehtoollisviinin, voit nousta ja antaa tilaa seuraavalle. Myös gluteenitonta ehtoollisleipää ja alkoholitonta ehtoollisviiniä on tarjolla. Kerro ehtoollisen jakajalle, jos tarvitset niitä. Jos alttarille liikkuminen ja siellä seisominen on sinulle hankalaa, ehtoollinen voidaan jakaa sinulle omalle paikalle.

Kirkkosalin etuosassa oikealla on **lasten tila**, joka kutsuu leikkimään. Pehmolelut, kirjat, puuhatehtävät ja piirtäminen ovat pieniä messuvieraita varten.

Rippikoululainen, messu on tärkeä osa rippikoulua. Osallistu rohkeasti rukouksiin ja lauluun. Olet tervetullut myös ehtoollispöytään. Messussa moni asia saattaa aluksi tuntua oudolta ja vieraaltakin. Kysele ja ihmettele.

Haluaisitko sinä olla **mukana toteuttamassa messua**? Monenlaisia tehtäviä löytyy kaikenikäisille - esimerkiksi kynttilöiden sytyttämistä, tekstinlukua, rukousta, kolehdin

keräämistä, ehtoollisavustajana toimimista ja vahtimestareiden auttamista. Tule juttelemaan työntekijälle. Tehdään messua yhdessä!

Alkumusiikki ja **alkuvirsi**

Siunaus ja vuorotervehdys (Invocation and greeting)

L: Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen

S Aa - men, aa - men, aa - men.

L: Herra olkoon teidän kanssanne.

S Niin myös si - nun hen - ke - si kans - sa.

Johdantosanat

Kyrie-litania

E: Herra Jumala, taivaallinen Isämme. Sinä olet meidät luonut ja sinun me olemme.
Kuule lastesi rukous.

S Her - ra, Her - ra, ar - mah - da mei - tä.

E: Herramme Jeesus Kristus, syntiemme sovittaja. Sinä olet kuolleista noussut. ole meidän keskellämme.

S: Herra, Herra, armahda meitä.

E: Lohduttaja Pyhä Henki, sinä ilon oikea lähde. Avaa sydämemme kiittämään sinua.

S: Herra, Herra, armahda meitä.

Kunnia (Gloria) seisten

E: Kunnia Jumalalle korkeuksissa,

Kiitosvirsi (Laudamus) *seisten*

Päivän rukous

Raamatun lukua ja musiikkia (Reading)

Päivän virsi (Hymn of the day)

Evankeliumi *seisten*

Saarna

Synnintunnustus (Confession) *yhteen ääneen*

Laupias Jumala, rakas taivaallinen Isä.

Me tunnustamme sinulle syntimme,
joilla olemme ansainneet vihasi ja rangaistuksesi.

Katso armollisesti meihin

ja anna meille syntimme anteeksi

rakkaan Poikasi,

Vapahtajamme Jeesuksen Kristuksen tähden.

Taivaallinen Isä.

Sain kasteen sinun lapseksesi.
Sinä siirsit minut pimeydestä valoon,
kadotuksen alta taivaan perilliseksi.
En ole kuitenkaan elänyt niin kuin lapsellesi sopii.
En ole kuunnellut ääntäsi enkä totellut tahtoasi.
Jumala, armahda minua Poikasi Jeesuksen Kristuksen tähden.
Pese minut puhtaaksi ja anna kaikki syntini anteeksi.

Herra, meidän Jumalamme,
kaiken hyvyyden ja armon lähde.
Sinun edessäsi tunnustamme kaiken sen väärän,
mitä olemme tehneet,
epäoikeudenmukaisuuden, jossa olemme olleet mukana,
ja kaiken sen,
millä olemme halventaneet armosi ja totuutesi.
Käännä mielemme ottamaan vastaan rakkaus,
jota osoitit meille Vapahtajamme sovitusyössä,
ja puhdistä meidät armollasi
Jeesuksen Kristuksen, Herramme kautta.

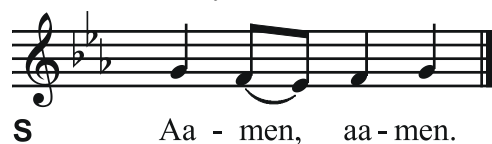
Herra.
Sinä olet valo, mutta en ole katsonut sinua.
Sinä olet tie, mutta en ole seurannut sinua.
Sinä olet totuus, mutta en ole pysynyt sinussa.
Sinä olet elämä, mutta en ole tunnustanut sitä.
Sinä olet opastajani, mutta en ole totellut sinua.
Ja kuitenkin, Herra,
kun teen väärin ja turmelen elämäni,
olen onneton ja syytän sinua.
Herra, anna minulle anteeksi.
Tätä pyydän Jeesuksen Kristuksen,
Vapahtajani tähden.

Synninpäästö

Uskontunnustus (Creed) *seisten*

Esirukous (Prayer of intercession)

Uhrivirsi (Offertory) *Virren aikana kerätään kolehti*

Ehtoollisrukous (Eucharistic prayer)

L: Herra olkoon teidän kanssanne

L: Ylentäkää sydämenne

L: Kiittäkäämme Herraa, Jumalaamme

Prefaattiorukous (Preface)

Pyhä (Sanctus) *seisten ehtoollisen vieton alkamiseen asti*

Ehtoollisrukous ja asetussanat

Päätösylistys

Isä meidän -rukous (Lord's prayer) yhteen ääneen

L: Herran rauha olkoon teidän kanssanne.

Jumalan Karitsa (Agnus Dei)

Ehtoollisen vietto (Communion)

Ehtoollisen aikana musiikkia ja yhdessä laulettuja virsiä ja lauluja.

Päätössanat

S: Aamen

Kiitosrukous

Ylistysvirsi seisten

Herran siunaus (Benediction) *seisten*

Päätösmusiikki ja lähettäminen

Leppävaaran seurakunta

KIRKKO ESPOOSSA
Leppävaaran seurakunta

Karakallion kaiken väen messu

Alkumusiikki

Alkusiunaus ja vuorotervehdys lausuttuna

L Isän ja + Pojan ja Pyhän Hengen nimeen.

S Aamen.

L Herra olkoon teidän kanssanne.

S Niin myös sinun henkesi kanssa.

Virsi tai laulu

L: Päivän rukous

Raamatunluku ja saarna

Synnintunnustusrukous yhteen ääneen

S:Herra.

Sinä olet valo, mutta en ole katsonut sinua.

Sinä olet tie, mutta en ole seurannut sinua.

Sinä olet totuus, mutta en ole pysynyt sinussa.

Sinä olet elämä, mutta en ole tunnustanut sitä.

Sinä olet opastajani, mutta en ole totellut sinua.

Ja kuitenkin, Herra,

kun teen väärin ja turmelen elämäni,

olen onneton ja syytän sinua.

Herra, anna minulle anteeksi.
Tätä pyydän Jeesuksen Kristuksen,
Vapahtajani tähden.

L: Synninpäästö

S: *Uskontunnustus

L: Yhteinen esirukous

Kolehtivirsi tai -laulu

L: Ehtoollisrukous ja asetussanat

S: Isä meidän -rukous

Herran rauha

L: Herran Rauha olkoon teidän kanssanne

S: Niin myös sinun henkesi kanssa

*Jumalan Karitsa

Ehtoollisen vietto

Päätössanat

S: Aamen.

*Kiitosvirsi 449

1. Monin kielin keskeltämme
nousee kiitos Kristuksen.

Yhteen Herraan uskallamme,
määränpää on yhteinen.

Luokoon keskellemme hän
ykseyden näkyvän.

2. Herra, kaikki mitä teemme,
kirkastakoon sinua,
että Isän rakkautta
saisi maistaa maailma.

Anna loistaa meissäkin
Isän kuvan kirkkaammin.

3. Uudeksi luo kaikki, Herra,
kylvä toivo pelkääviin.

Saimme näyn ja kutsumuksen
Ylösnousseen askeliin.

Todistamme palvelen
seuraajina Kristuksen.

L: *Herran siunaus

Loppumusiikki ja lähettäminen

 Leppävaaran seurakunta
Leppävaaran seurakunnan
lapset ja perheet

 nuortensiipi

KIRKKO ESPOOSSA⁺
Leppävaaran seurakunta

Perkkaa. viikkomessu, kesä 2019

Papin kansio

Virsi/-laulu

Johdanto

Kaikkeuden Luoja, ikuisuuden ja ajan Luoja,
ole kanssamme nyt.

Maailman pelastaja ja kansojen parantaja,
ole kanssamme täällä.

Kaiken elävän ja kaikkien ihmisten Henki,
hengitä meidän elämässämme.

Luoja, Poika ja Henki, Pyhä Jumala tässä ja nyt,
**ole läsnä rukouksessamme niin,
että löydämme uusia tapoja olla läsnä
sinun maailmassasi.**

Teksti (psalmi/vt/ut/evankeliumi)

Virsi/laulu

Teksti (psalmi/vt/ut/evankeliumi)

Hiljaisuus (noin 3-5min)

Esirukous

Tuomme eteesi heidät, jotka tapasimme
tai joita muistimme tänään
ja joiden puolesta haluamme rukoilla.

Tuomme eteesi heidät,
joita on satutettu ja jotka tarvitsevat apuasi.
Tuomme eteesi maailmamme vaikeat tilanteet.
Tuomme eteesi heidät,
joille meidän on vaikea antaa anteeksi

ja joihin meidän on vaikea luottaa.

Tuomme eteesi itsemme.

Anna meidän kasvaa hengen jaloudessa,
mielen selkeydessä ja rakkauden lämmössä.

Me tuomme Jumalan eteen kaikki heidät,
joiden puolesta on pyydetty esirukousta. (tarvittaessa tarkemmin mutta lyhyesti
esirukousaiheita, joka tapauksessa aina tuo Me tuomme Jumalan eteen...)

Kristuksen syvä rauha olkoon heidän kanssaan.

(lyhyt hiljaisuus)

Pyhä Jumala, kaiken Luoja

Armahda meitä

Jeesus Kristus köyhien palvelija

Armahda meitä

Pyhä Henki, elämän henki

Armahda meitä

Tunnustamme hiljaisessa rukouksessa vikamme ja virheemme. (hiljaisuus 1-2 min)

**Jumalan edessä ja hänen seuraajiensa kanssa tunnustamme rikkinäisyytemme,
kaiken sen, millä olemme tuhonneet omaa, toisten ja koko luomakunnan elämää.**

Antakoon Jumala teille anteeksi, uudistakoon Kristus teidät ja auttakoon Pyhä Henki
teitä kasvamaan rakkaudessa.

Aamen.

Uskontunnustus (seisten)

Minä uskon Jumalaan,

Isään, Kaikkivaltiaaseen,

taivaan ja maan Luojaan,

ja Jeesukseen Kristukseen,

Jumalan ainoaan Poikaan, meidän Herraamme,

joka sikisi Pyhästä Hengestä,

syntyi neitsyt Mariasta,

kärsi Pontius Pilatuksen aikana,

ristiinnaulittiin, kuoli ja haudattiin,

astui alas tuonelaan,

nousi kolmantena päivänä kuolleista,
astui ylös taivaasiin,
istuu Jumalan, Isän, Kaikkivaltiaan, oikealla puolella
ja on sieltä tuleva tuomitsemaan eläviä ja kuolleita,
ja Pyhään Henkeen,
pyhän yhteisen seurakunnan,
pyhain yhteyden,
syntien anteeksiantamisen,
ruumiin ylösnousemisen
ja iankaikkisen elämän.

Virsi/laulu

Ehtoollisrukous

Rakastava Jumala, sinun hyvyytesi kautta me saamme jaettavaksemme tämän leivän ja viinin, jotka maa on antanut ja ihminen tehnyt.

Anna meidän tuntea läsnäolosi, kun jaamme tämän leivän niin, että ymmärrämme vaikutuksesi kaikessa leivässä.

Me ylistämme elämää, jonka Jeesus on jakanut kirkossaan kautta vuosisatojen ja jakaa meidän kanssamme nyt. Olemme yhtä Kristuksessa ja toinen toisissamme ja annamme nämä lahjat ja niiden kautta itsemme yhdeksi, pyhäksi ja eläväksi uhriksi.

*Herramme Jeesus Kristus, sinä yönä, jona hänet kavallettiin,
otti leivän, siunasi (+), mursi ja antoi sen opetuslapsilleen sanoen:
Ottakaa ja syökää, tämä on minun ruumiini,
joka annetaan teidän puolestanne.
Tehkää se minun muistokseni.*

*Samoin hän otti maljan, kiitti (+) ja sanoi:
Ottakaa ja juokaa tästä, te kaikki.
Tämä malja on uusi liitto minun veressäni,
joka vuodatetaan teidän puolestanne
syntien anteeksiantamiseksi.
Niin usein kuin te siitä juotte,
tehkää se minun muistokseni.*

Lähetä Pyhä Henkesi meidän keskellemme ja ole läsnä tässä ateriasa.

Aamen.

Isä meidän

Isä meidän, joka olet taivaissa.
Pyhitetty olkoon sinun nimesi.
Tulkoon sinun valtakuntasi.
Tapahtukoon sinun tahtosi,
myös maan päällä niin kuin taivaassa.
Anna meille tänä päivänä meidän jokapäiväinen leipämme.
Ja anna meille meidän syntimme anteeksi,
niin kuin mekin anteeksi annamme niille,
jotka ovat meitä vastaan rikkoneet.
Äläkä saata meitä kiusaukseen,
vaan päästä meidät pahasta.
Sillä sinun on valtakunta ja voima ja kunnia iankaikkisesti.
Aamen.

Pyhä ja puhdas Vapahtaja (seisten)

1.

Pyhä ja puhdas Vapahtaja,
Kristus, Jumalan Karitsa.
Itsesi annoit maailmalle,
saavuit leiväksi nälkäämme.

2.

Pyhä ja puhdas Vapahtaja,
Kristus, Jumalan Karitsa.
Itsesi annoit maailmalle,
saavuit juomaksi janoomme.

3.

Pyhä ja puhdas Vapahtaja,
Kristus, Jumalan Karitsa.
Itsesi annoit maailmalle,
maksoit, viaton, velkamme.

Kutsu ehtoolliselle:

Leivän ja viinin pöytä on nyt valmistettu.

Tämä pöytä on Jeesuksen yhteyden pöytä
kaikille, jotka rakastavat Häntä.
Tämä pöytä on jaettu kaikkien
maailman köyhien kanssa,
joihin Jeesus liitti itsensä.
Tämä on yhteyden pöytä
tämän maailman kanssa,
johon Jeesus itse syntyi.
Tulkaa pöytään,
te, joilla on paljon uskoa ja
te, jotka toivoisitte sitä enemmän;
te, jotka olette olleet tässä pöydässä usein ja
te, jotka ette ole olleet pitkään aikaan;
te, jotka olette yrittäneet seurata Jeesusta ja
te, jotka olette siinä epäonnistuneet; tulkaa.
Kristus itse kutsuu meitä luokseen.

Ehtoollinen (jonka aika lähtökohtaisesti ei tarvitse olla mitään musiikkia,
ensisijaisesti kannustamme hiljaisuuteen tai sitten jotain rauhallista kuunneltavaa
musiikkia)

Kiitosrukous

Kiittäkää Jumalaa Hänen hyvydestään.

Jumalan rakkaus kestää ikuisesti.

Antelias ja uskollinen Jumala,
olet ruokkinut meidät pöydässäsi.
Auttakoon nauttimamme ravinto
rikastuttamaan toisten elämää,
minne täältä lähdemmekin.
Onpa tulevaisuus pimeä tai valoisa,
tie mutkaton tai kivinen,
taakkamme kevyt tai painava,
laulumme vahva tai heikko,
pidä sydämemme lämpimänä,

kätemme avoimina, elämämme täynnä sinun rakkauttasi.

Aamen.

Herran siunaus me-muodossa yhteen ääneen

Herra siunatkoon meitä

ja varjelkoon meitä.

Herra kirkastakoon kasvonsa meille

ja olkoon meille armollinen.

Herra kääntäköön kasvonsa meidän puoleemme

ja antakoon meille rauhan.

Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen. Aamen.

Iltavirsi/ -laulu

Lähetäminen omin sanoin

HUOM! Kolehti kerätään viikkomessun loppuksi ovilla. Kohde: Oman seurakunnan lähetystyön tukeminen.

LIITE 4

Leppävaaran seurakunta

Jumalanpalveluselämä

Suunnittelukello

TAMMIKUU

- jp-työryhmä tuo missiotiimin kokoukseen kesän lopullisen suunnitelman
- missiotiimissä arvioidaan menneen syksyn jp-elämä sisältäen joulun
- kuun loppuun mennessä tiimit miettivät tulevan syksyn jumalanpalveluselämää oman tiimin näkökulmasta ja lähettävät konkreettiset toiveet, tarpeet ja ehdotukset jp-työryhmälle

HELMIKUU

- kuun alkupuoliskolla jp-työryhmä kokoaa saamansa tiedot taulukkoon huomioiden lisäksi edellisen syksyn palautteen/arvioinnin ja toimittaa taulukon missiotiimin esimiehelle, joka liittää sen kokouskutsuun
- ennen hiihtolomaa missiotiimissä syksyn jp-elämän suunnittelukokous

MAALISKUU

HUHTIKUU

- jp-elämän työryhmän tarkistaa että syksyn jp-suunnitelma on kunnossa

TOUKOKUU

- muistutus tiimeissä että sopivat ja selvittävät seuraavan vuoden kevään messukumppaneiden (ulkopuoliset kuorot, pienryhmät, lähetit, leirit yms) kanssa aikatauluista syyskuun alkuun mennessä
- missiotiimissä arvioidaan kuluvan kevään jp-elämä sisältäen pääsiäisen

KESÄKUU

HEINÄKUU

ELOKUU

- elo-syyskuun vaihteessa tiimit miettivät kevään jumalanpalveluselämää oman tiimin näkökulmasta ja lähettävät konkreettiset toiveet, tarpeet ja ehdotukset jp-työryhmälle
- elo-syyskuun vaihteessa missiotiimi arvioi kesän jp-elämän

SYYSKUU

- kuun alkupuoliskolla jp-työryhmä kokoaa saamansa tiedot taulukkoon huomioiden lisäksi edellisen kevään palautteen/arvioinnin ja toimittaa sen missiotiimin esimiehelle, joka liittää sen kokouskutsuun
- puolenvälin jälkeen missiotiimin kokous, jossa suunnitelma käydään läpi ja työstetään loppuun

LOKAKUU

- kuun lopussa jp-työryhmä kysyy tiimien kesäsuunnitelmat ja valmistelee jp-kesäsuunnitelman edellisen kesän palautteen pohjalta

MARRASKUU

- kuun lopulla jp-työryhmä varmistaa että kevät on kunnossa
- kesän suunnittelukokous missiotiimissä marraskuun aikana
- jp-työryhmä muistuttaa tiimejä että tammikuun lopussa on syksyn tietojen dl

JOULUKUU

Liitteet 1 ja 2 on laatinut jumalanpalveluksen kehittämisryhmä yhteistyössä Missiotiimin kanssa.
Kehittämisryhmän jäsenet: Aija Pöyri, Inkeri Juvela ja Outi Noponen

Jumalanpalvelusohje

Leppävaaran kirkon messuun (päämessu)

10.2.2020 (korvaa vuodelle 2010 päivätyn ohjeen)

1. Tavoitteet - Mitä kaikkea haluamme Leppävaaran kirkon messun olevan

Leppävaaran kirkossa vietetään messua eli ehtoollisjumalanpalvelusta joka sunnuntai klo 11.

Jokainen messu on avoin kaikille.

Missiotiimi vietti syyskuussa 2018 päivän Hvittorpin leirikeskuksessa ja työskenteli pohtien Leppävaaran seurakunnan jumalanpalveluselämää. Siellä tiivistyivät alla olevat viisi tavoitetta ja avainsanaa. Kursiivilla näiden tavoitteiden alla on koottuna nostoja tiimin jäsenten ajatuksista, jotka ovat olleet näiden avainsanojen takana.

Tavoitteemme seurakunnan työntekijöinä ja messua valmistelemina ja toteuttavina on, että seuraavat viisi sanaa toteutuvat jumalanpalveluselämässämme:

1. Ilo
2. Turvallisuus
3. Kaikenikäiset
4. Levollisuus
5. Kristuksen jalkojen juuressa kuunnellen ja leväten

”Että messussa on tilaa erilaisten tunteiden kokemiselle ja niiden ilmaisemiselle. Tekemisen ilo näkyy. Kokemus siitä, että olen hyväksytty. Evankeliumin ilo.”

”Käytettävä kaava ja samoina toistuvat rakenteet ja

käytänteet luovat turvallisuutta. Että ei tarvitse hävetä. Uusi ja vanha kohtaa. Esteetön monin eri tavoin. Messu on syrjinnästä vapaa. Suorituksesta vapaa. Että on selkeät ohjeet.”

”Kaikenikäiset ovat sekä läsnä penkissä että eri tehtävissä. Lapset ja vanhukset. Koko seurakunnan juttu.”

”Messu on tunnelmaltaan keskittynyt. Sisäinen olo. Kaava luo rauhaa. Hyvä suunnittelu. Läsnäolo. Meditatiivisuus. Selkeä työnjako. Messu on mietitty ja suunniteltu ja että se kohtaa läsnä olevat ihmiset, sen seurakunnan, joka on koolla.”

”Seurakuntalaisten kokemus tärkeä. Saarna. Marttana valmistelee, Mariana osallistuu. Hengellisyys, avoimuus. Hiljaisuuden merkitys. Ei liikaa selitystä. Kuuleminen.”

Seurakunnassamme on tehty se linjaus, että erityismessuista on ainakin toistaiseksi pääsääntöisesti luovuttu ja pyrkimys on tehdä sunnuntain päämessua ja kappelimessuja monipuolisesti ja hyvin. **Keskitämme käytettävissä olevan työaikamme ja voimavaramme hyvin valmisteltuun, mietittyyn, elävään ja monipuolisesti toteutettuun sunnuntain messuelämään ja kehitämme sitä yhdessä seurakuntalaisten kanssa.** Päämessussa on tilaa moninaisuudelle ja mahdollisuuksia vaikka mihin.

Sunnuntain pääjumalanpalvelus on aina messu. Kirkkovuoden juhlapyhinä vietetään myös messua. Poikkeuksen tästä tekevät uudenvuodenpäivä, juhannusaatto, itsenäisyyspäivä ja joulupäivä, jolloin vietetään sanajumalanpalvelusta, paitsi silloin, jos ko. pyhät osuvat sunnuntaille.

2. Messun suunnittelu

Jumalanpalveluselämän kausi- ja kokonaissuunnittelu tehdään missiotiimeissä muita tiimejä etukäteen kuunnellen puolivuositait (syyskuussa kevätkausi, marraskuussa kesäkuukaudet, helmikuussa syyskausi ja jouluku).

Liturgin tehtävä on sopia ja pitää huolta siitä, että yksittäinen messu tulee suunniteltua ajoissa ja hyvin. Jokainen messu on erityinen ja ansaitsee hyvän suunnittelun. Liturgi on aloitteellinen ja sopii ajoissa messupalaverin ajankohdan, joka on **vähintään 1kk ennen**

kyseistä messupäivää. Tämä aikataulu nousee erityisesti tiedotuksen tarpeista, mutta myös esimerkiksi kanttorin ja vierailevien muusikoiden ja kuorojen kannalta riittävän aikainen suunnittelu antaa reagointiaikaa ja mahdollistaa toimivien kokonaisuuksien valmistelun ja toteuttamisen.

Messupalaveri pidetään lähtökohtaisesti aina kirkolla, jotta jonkun vahtimestareista on mahdollista olla mukana palaverissa, edes osan ajasta. (Palaverissa mukana oleva vahtimestari voi siis olla kuka tahansa vahtimestareista eli hän, joka sattuu palaveriaikaan olemaan kirkolla töissä.) Näin varmistetaan tiedonkulku ja toimivampi yhteistyö.

Juhlapyhien ja muiden erityisten messujen osalta (esimerkiksi perhemessu, saavu-messu) suunnittelu on syytä tehdä tätäkin aikaisemmin (vähintään 2kk ennen).

Varmista, että mahdollisimman moni messua toteuttamassa oleva pääsee suunnittelupalaveriin ja -prosessiin mukaan ja paikalle, edes tavalla tai toisella. Huomioi palaveriaikaa miettiessä myös messuun mukaan tulevat muiden työalojen työntekijät, vapaaehtoiset sekä mahdolliset ulkopuoliset muusikot.

Messupalaverin rakenne:

1. **Konteksti.** Messun aika ja paikka. Mikä on kirkkovuoden pyhä? Liittyykö päivään joihin muuta erityistä, tapahtumaa tms. huomioitavaa?

2. **Raamatunkohdat.** Luetaan ääneen päivän lukukappaleet. Keskustellaan yhdessä pyhän keskeisestä sisällöstä. Sanoitetaan näkökulmia ja etsitään messun teemallista ”punaista lankaa”.

3. **Keskeisin sisältö.** Mietitään ja valitaan jumalanpalveluksen kärki/ työnimi/ suunnitteluotsikko (joka on eri kuin käsikirjan otsikko!). Mikä on se ajatus ja viesti, jota koko jumalanpalvelus välittää ja sanoittaa? Mikä voisi olla saarnan ydinviesti?

4. **Liturgia.** Millaisilla keinoilla perusviestiä voidaan tuoda näkyviin? Saarnan ja esirukouksen hahmottelua. Miten messun draaman kaari muodostuu? Mitä muuta liturgiassa voidaan tehdä (esim. tilan käyttö, kulkueet, jne.)?

5. **Messun musiikki.** Millainen musiikillinen kokonaisuus messussa voisi olla? Mikä tukisi messun sisältöä? Tuleeko kuoroa, soittajia yms.?

6. **Virret.** Valitaan messun virret ja laulut. Liturgi kirjaa ne primeen.

7. **Avustajat.** Keitä messuun kutsutaan mukaan toteuttajiksi ja millaisiin tehtäviin? Tavoite on, että avustajina on eri-ikäisiä ja -taustaisia seurakuntalaisia, jotta messu on yhdessä toteutettu ja kaikenikäiset ovat läsnä yhteisessä jumalanpalveluksessa.

Onko tiedossa, että messuun on tulossa esim. varkkaleiriä, isosia, pienryhmää tms, jotka voisivat luontevasti olla mukana ja toimia mukana messun toteutuksessa? Voisiko messu integroitua seurakunnan muuhun toimintaan kutsumalla jokin srkssa ja alueella toimiva ryhmä mukaan tehtäviin? Voisiko eri työalojen kautta löytyä toteuttajajoukkoon monipuolisuutta? Kontakteja kannattaa miettiä ja olla aktiivinen. Jaetaan messun eri tehtäviä luovasti ja rohkeasti. (Tähän on olemassa erillinen työkalu erilaisten tehtävien hahmottamisen, ideoinnin ja työnjaosta sopimisen avuksi.)

8. **Viestintä.** Miten ja missä kaikkialla messusta viestitään? Mitä kirjoitetaan primeen nettisivuille ja lehteen meneviin tietoihin? Sovitaan, miten ja millainen kuva laitetaan tapahtumakalenteriin. Pohditaan Facebookin messupostauksen sisältöä. Muistetaan myös instagram some-kanavana ja käytetään sitä. Messupostauksesta ollaan yhteydessä somevastaavaan. Kirjoitetaan vahtimestareille riittävästi (mieluummin liikaa) tarvittavaa tietoa tästä messusta primeen ja tarvittaessa soittaen sovitaan ja tarkistetaan asioita ja toteutuksia vahtimestareiden kanssa. Onko muita sisäiseen ja ulkoiseen viestintään liittyviä näkökohtia, erityisryhmiä tms?

9. **Tarkistus.** Onko kaikki selvää ja sovittu? Keskinäisen työnjaon tsekkaus. Toteutusaikataulun kertaaminen. Kuka tekee, mitä ja milloin.

Messupalaverin jälkeen työntekijän on muistettava informoida sovituista asioista ajoissa kaikkia niitä, joita asiat koskevat. Muista myös vapaaehtoiset sekä kirkonpalveluskunta. Mieti, infoa ja sovi myös äänentoisto-, datatykki ja muut erityistarpeet. Primen Tarkemmat tiedot -kohtaan kirjoitetaan mieluummin runsaasti tietoa kuin liian vähän.

3. Messusta tiedottaminen ja viestintä

Tavoitteemme ei ole enempää eikä vähempää kuin tehdä Espoon seurakunnista parasta messuviestintää. Messutiedotuksen tulee olla jotain paljon enemmän kuin työntekijöiden sukunimet Kirkko&kaupunki -lehden riveillä.

Messuviestinnällä kerromme, millaisia messumme ovat. Kutsumme mukaan messuun.

Viestinnässä on hyvä olla myös hengellistä sisältöä ja tunnetta. Silloin messuviestintä on myös tapa osallistua seurakuntamme messuelämään tulematta paikalle (aina ja kaikille se ei ole mahdollista). Hyvä messuviestintä elää myös kirkkovuotta ja välittää kirkkovuoden kiertoa, erityisesti somessa. Kirkkovuosi kiinnostavaksi! Lisäksi myös jälkipostaus someen messun jälkeen on suositeltavaa. Millaista meillä oli!

Mikäli jumalanpalvelus suoratoistetaan verkkoon, on tärkeää huolehtia somemoderoinnista ja läsnäolosta verkkojumalanpalveluksen aikana.

Primessä "Ilmoituksen tiedot" -välilehdelle niin sanottuun "lukkarilaatikkoon" (eli seurakunnan nettisivuille tapahtumakalenterissa näkyvään viestintään ja lehteen poimittavaksi) mahtuu paljonkin tietoa messusta. **Otsikkona** on aina "Messu ja kirkkokahvit".

Vain isompien pyhien ja esimerkiksi erityismessujen kohdalla otsikkoon laitetaan jotain tarkempaa, kuten jouluyön messu, perhemessu tai Afrikkalainen gospelmessu. **Ingressiin** laitetaan lyhyt napakka, mielenkiinnon herättävä mainos-/ sisältölause. Älä käytä kirkkokäsikirjan pyhäpäivien otsikoita! Varsinaiseen **tekstilaatikkoon** kirjoitetaan kokonaisilla lauseilla tarkempaa ja laajempaa kuvausta. Tekstin määrää sinne ei ole rajattu, joten tila kannattaa ehdottomasti käyttää hyväksi ja kirjoittaa runsaasti ja elävästi siitä, mitä erityistä kyseisessä messussa on luvassa, mitä aihetta käsitellään, mitä pohditaan, onko jotain erityistä jännää jne. Lisäksi kerrotaan, ketkä kaikki messua ovat toteuttamassa. Ensimmäisenä mainitaan mahdolliset vapaaehtoiset muusikot, kuoro, vierailevat lähetit, mukana oleva yhdistyksen tai järjestön vierailija tms (ei kuitenkaan siis kaikkien vapaaehtoisten nimiä), sen jälkeen vasta työntekijät (ei kuitenkaan vahtimestareiden nimiä). Nimet kirjoitetaan niin, että mainittuna on sekä työntekijän rooli (liturgi, avustava pappi, kanttori) sekä etu- ja sukunimi. Nettisivutekstin lopussa jokaisen messun kohdalla tulee olla perustieto *”Tervetuloa Leppävaaran kirkon messuun. Messu kestää noin tunnin. Kirkkosalissa on lastenpaikka ja kirkkopussukoita pienemmille messuvieraille. Messun jälkeen voit halutessasi jäädä kirkkokahveille ja -mehuille. Välittömästi messun jälkeen on myös mahdollisuus lyhyeen sielunhoidolliseen keskusteluun ja rukoukseen seurakunnan työntekijän kanssa.”* Tämä lausekokonaisuus on tallennettuna jokaisen messun kohdalle valmiiksi perustietona. Nettisivuille on mahdollista ja hyvä laittaa aina myös jokin kuva. Näitä kuvia koordinoi viestintä yhdessä someviestinnästä vastaavan papin kanssa.

Messun tiedot ja toimittajat Kirkko&Kaupunki -lehteä varten tulee olla kunnossa primessä lukkarilaatikossa kuukautta ennen messupäivää. Näin ne ehtivät lehden ja viestinnän tiedotusaikataulun puitteissa mukaan. Yhtymän tiedotus poimii lukkarilaatikosta tarvittavat tiedot julkaistavaan lehteen.

Isojen juhlapyhien tiedotusaikataulut ovat varhaisempia ja tiedottaja kertoo ne aina erikseen. Messuista viestitään myös **sosiaalisessa mediassa**. Leppävaaran seurakunnan omalle fb-sivulle tulee joka perjantai klo 18 aikoihin messupostaus. Some-viestinnästä vastaava pappi hoitaa sen, ellei toisin sovita. Some-viestintää varten primessä lukkarilaatikossa tulee olla riittävästi materiaalia ja tekstiä postauksen pohjaksi. Myös muita sosiaalisen median kanavia ja esimerkiksi kaupunginosien tai muiden verkostojen fb-ryhmiä kannattaa myös harkinnan mukaan käyttää.

Mikäli kyseessä on jokin erityinen messu, kuten musiikkimessu, saavu-messu tms., kannattaa viestintä tiedottajan ja some-viestinnästä vastaavan papin kanssa miettiä ja suunnitella etukäteen tätä laajemmin, jotta on useampi tiedotuskanava käytössä ja viestinnällinen ilme ja sisältö yhtenäinen. Tällaisista messuista on perusteltua tehdä mahdollisesti myös erillinen juliste ja hyödyntää seurakunnan screenejä.

Messuista kannattaa rohkeasti viestiä myös reaaliajassa ja messun jälkeen ja some-viestinnän keinoin kertoa ulospäin, mitä kirkolla tapahtuu juuri nyt tai tapahtui tänään - niille, jotka eivät syystä tai toisesta päässeet paikalle. Näin viesti elävästä messuelämästä ja elämästä kirkolla leviää.

4. Messun virret ja musiikki

Musiikilla - yhdessä laulettuna, yhdessä soitettuna ja kuunnelluna - on tärkeä rooli ja tehtävä messussa. Kanttorit yhdessä eri-ikäisten seurakuntalaisten, vapaaehtoisten ja ammattimuusikoiden kanssa toteuttavat messun musiikkia ja liturgiaa monipuolisesti.

Musiikki kulkee läpi messun seuraavasti:

- Alkumusiikki (Messu voi alkaa myös suoraan alkuvirrellä ilman erillistä alkumusiikkia)
- Alkuvirsi
 - Johdattelee ja herättelee messun tunnelmaan ja aihepiiriin. Ensimmäisen virren valinnassa on hyvä ottaa huomioon melodisesti helppo laulettavuus, kun lauluääni ei ehkä vielä ihan aamusta kylmiltään kulje. Lisäksi on hyvä miettiä, halutaanko messun aluksi ruokkia sävyltään enempi iloa vai esimerkiksi hiljaisuutta. Virren tuttuus messun alussa luo myös turvallisuutta ja osaamisen ja mukana olon kokemuksen.
- Psalmi (vaihtoehtoinen)
- Kiitosvirsi Pyhälle kolminaisuudelle
 - Tämä virsi on aina sisällöllisesti kolminaisuusvirsi
- Vastaus (voi olla myös hiljaisuutta)
 - Lukukappaleiden välissä olevan vastauksen voi toteuttaa monin eri tavoin musiikkina. Musiikin tehtävä tässä on nivoa päivän tekstejä yhteen ja antaa aikaa pohtia kuulemaansa ja orientoitua tulevaan. Vastausmusiikki ei saisi tuntua esitykseltä. Lukukappaleiden toteuttaminen lukemisen sijaan musiikin keinoin (kuoro, yksinlaulu...) on myös mahdollista.
- Päivän virsi
 - Tämä virsi on vahvasti sisällöllisesti kiinni messun Raamatun teksteistä nousseessa perusviestissä ja teemassa. Johdattaa ajatuksia sisällöllisesti tulevaan saarnaan.
- Evankeliumiteksti on mahdollista toteuttaa lukemisen sijaan myös musiikin keinoin (kuoro, yksinlaulu...)
- Musiikki saarnan jälkeen ennen rippiä (vaihtoehtoinen)
 - Siirtymäkohdassa saarnasta rippiin voi olla eri tavoin toteutettua musiikkia – joko enempi kommenttina saarnaan tai johdattamassa synnintunnustusrukoukseen
- Musiikki hautaan siunatuille (voi olla myös hiljaisuutta)
 - Lyhyt soitettu tai laulettu musiikki, joka on osa esirukousta. Tässäkään kohtaa musiikki ei saisi tuntua esitykseltä, vaan sen tulisi nivoutua osaksi rukouksen kieltä.
- Uhrivirsi

- Sisällöllisesti uhrivirsi johdattaa ajatuksia pian vietettävään ehtoolliseen, Kristuksen kärsimiseen, kuolemaan ja ylösnousemiseen. Virressä voi olla myös diakoninen, lähimmäisen rakkauden ja jakamisen näkökulma.
- Ehtoollisvirret ja ehtoollismusiikki
 - Ehtoollisen aikana musiikissa ja yhdessä lauletuissa virsissä ja lauluissa kirkkovuoden ajankohdasta ja pyhän aiheesta ja sävystä riippuen korostuu joko meditatiivisuus, mysteeri, kiitos tai ylistys.
- Ylistysvirsi
 - Tekstisisällöltään selkeästi kiittävä ja ylistävä.
- Loppumusiikki
 - Loppumusiikki on yleensä seurakunnan paikoiltaan kuuntelema (ellei ole prosessiota) kanttorin eri tavoin yksin tai yhdessä muusikoiden tai seurakunnan kanssa toteuttama (esimerkiksi kuoron laulama) musiikki. Loppumusiikki kokoaa messun ja lähettää eteenpäin sanoin ja sävelin. Loppumusiikkina voi olla myös yhdessä seurakunnan kanssa laulettu ja toteutettu virsi tai laulu.

Messusävelmistä Leppävaaran seurakunnan jumalanpalveluksissa käytetään **3.**

sävelmäsarjaa. Liturgin ja seurakunnan osuudet pääsääntöisesti lauletaan, mutta esim aamenet voidaan myös lausua, jos tilanne on toimivampi niin. Jos liturgi lausuu oman osuutensa, seurakunta vastaa laulaen tai lausuen tilanteesta riippuen. Kirkkosalista löytyy virsikirjat (sisältävät myös lisävihkon virret) ja Lasten virsi -kirjat. Messuissa pääsääntöisesti käytetään virsikirjoja, mutta myös muiden laulukirjojen käyttö virsikirjan rinnalla messuissa on mahdollista (esimerkiksi Nuoren seurakunnan veisukirja). Kirkkosalin datatykillä laulun sanoja voi heijastaa seurakunnalle tarvittaessa. Messun musiikkia on mahdollista toteuttaa seurakuntalaisia osallistavasti ja runsaasti vapaaehtoisia käyttäen. Tästä kuorot ovat hyvä esimerkki. Musiikin toteuttaminen monipuolisesti yhdessä eri-ikäisten seurakuntalaisten kanssa lisää messun vuorovaikutteisuutta, tekee yhteisöä eläväksi ja lisää vuoropuhelua. Monipuolisesti ja yhdessä toteutettu musiikki lisää myös messuelämään linkittyvien verkostojen ja ihmisten määrää. Ihmiset liikuttavat toinen toisiaan ja saavat aikaan elämää. Äänentoiston käyttö virsien esilaulussa lisää esteettömyyttä. Esteettömyysnäkökulmasta myös virsinumeroiden sanominen ääneen messun kuluessa jokaista yhdessä laulettavaa virttä ennen on usein perusteltua.

5. Seurakuntalaisten osallistaminen

Osallistaminen tarkoittaa sitä, että annamme työntekijöinä tilaa eri-ikäisille seurakuntalaisille olla mukana suunnittelemassa ja toteuttamassa messua erilaisissa tehtävissä. Osallistaminen on myös dialogia ja reagointia, niin ennen messua kuin messun aikana. Osallistaminen viestii ja

lisää kokemusta siitä, että messu on seurakunnan yhteinen jumalanpalvelus. Messu ei ole vain seurakunnan työntekijöiden läpiviemä käsikirjoitus ja suoritus.

Tavoiteltava tilanne on se, että messussa eri tehtävissä näkyisi ja kuuluisi paljon ihmisiä, joilla ei ole albat päällä - kirkon ympärillä olevan kaupungin ja sen moninaisten ihmisten näkyminen ja läsnäolo messussa. Viestimme sitä, että seurakuntamme messuyhteisö on avoin, elävä ja rakentuva.

Seurakuntalaisille mahdollisia ja sopivia tehtäviä on paljon. Seurakuntalaisten osallistaminen vaatii meiltä työntekijöiltä vaivannäköä, asennetta ja aktiivisuutta.

Tehtävämme työntekijöinä on löytää jumalanpalveluksista sopivat paikat ja tehtävät ja kutsua ihmisiä (henkilökohtaisesti) mukaan näihin eri paikkoihin ja tehtäviin. Työntekijän rooli tulisi olla enemmän mahdollistaja ja ohjaaja kuin toteuttaja.

Vapaaehtoiset tarvitsevat tehtäviinsä riittävän **ohjeistuksen**. On tärkeää, että heitä valmennetaan riittävästi ja heitä sparrataan ja tuetaan tehtävään valmistautumisessa.

Vapaaehtoisten turva on myös se, että työntekijät toimivat sovittujen käytäntöjen mukaan.

Tällöin vapaaehtoinen tietää työntekijästä riippumatta, miten messussa mikäkin asia lähtökohtaisesti tapahtuu, eikä suuria yllättäviä muutoksia tule eri työntekijöiden tavoista johtuen. Ja kun messu on ohi, on tärkeää huolehtia tehtävässä toimineen seurakuntalaisen mahdollisuudesta antaa ja saada palautetta.

Vapaaehtoisten määrän lisääntyminen vaatii työntekijältä aiempaa suurempaa valmistautumista, jota on tehtävä aikaisemmin ja tarkemmin kuin ennen. Se lisää myös ajallisesti työmäärää, koska vapaaehtoisia tulee ohjata ja valmentaa tehtäviinsä. Messupäivänä on varattava enemmän aikaa valmistaututukseen ja messun purkuun. Seurakuntalaisten osallisuuden lisääminen vaatii työntekijältä myös kykyä reagoida yllätyksiin ja nopeisiin tilanteisiin. Asiat tapahtuvat spontaanimminkin. Yksi konkreettinen huomioitava asia on se, että messupäivänä liturgi on itse ajoissa (=ensimmäisenä) paikalla.

Tehtävien runsas ja rohkea jako antaa seurakuntalaisille tilaa loistaa. Alla on lista tehtävistä, joissa seurakuntalaiset voivat toimia. Jos jokaisessa tehtävässä on eri henkilö, on messu jo melkoinen ihmisten kohtaamisen verkosto. Jos vaikka puolessakin tehtävissä on seurakuntalaiset osallisina, on sekin jo askel hyvään suuntaan. Pienin askel on se, että tekstinlukijoina toimivat muut henkilöt kuin papit ja ehtoollisavustajat.

Esimerkiksi seuraavissa tehtävissä seurakuntalaiset voivat toimia:

- kirkkosalin ja ehtoollispöydän valmistelu yhdessä vahtimestarin kanssa
- kirkonkellojen soitto
- virsikirjojen ja käsiohjelmien jako kirkkosalin ovella, tervehtiminen (useampi henkilö)
- kulkueristin ja -kynttilöiden kantajat
- tervetulosanat
- triangelin soitto tai kellon soitto messun alun merkiksi
- kyrie-litanian esilaulajan, -lukijan osuudet (useampi henkilö)
- kunnia
- päivän tekstit lapsen/ nuoren sanoin

- tekstinlukijat (useampi henkilö)
- esirukouksen kokoaminen ja toteutus (useampi henkilö)
- kastepuuavustaja esirukouksessa
- kynttilöiden sytyttäminen hautaan siunatuille esirukouksessa
- kolehdin kerääminen (useampi henkilö)
- ehtoollispöydän kattaminen (yhdessä papin tai diakonin kanssa)
- ehtoollisen jakaminen (ehtoollisavustaja)
- kutsu kirkkokahveille ja lähettäminen
- kuorolaisena/ esilaulajana/ soittajana/ muusikkona toimiminen
- kirkkokahveilla avustaminen tai niiden valmistaminen
- kirkkosalin ja alttarin siistiminen messun jälkeen yhdessä vahtimestarin kanssa
- messuviestintään osallistuminen, messun reaaliaikainen somettaminen, jälkipostaukset someen

6. Messun esteettömyys

Esteettömyys on käytännössä sitä, että messu on mahdollisimman monelle mahdollinen aidosti osallistua ja olla mukana alusta loppuun. Se tarkoittaa sitä, että otamme huomioon erilaisuuden. Esteettömyys pitää sisällään myös kokemuksen turvallisesta tilasta - että saan olla sitä mitä olen.

Vahtimestareiden tehtävä on osaltaan huolehtia siitä, että **kirkkoon saapuminen turvallisesti** on mahdollista (liukkaus, hiekoitus, rampit, pyörätuolihissi sisälle jne) ja että **kirkkotilassa liikkuminen** on mahdollista esimerkiksi pyörätuolilla (riittävät rivivälit, tarpeeksi tilavat kulkureitit kirkkosalin seinien ja takarivien välissä jne.). Esteettömyys on myös yhteinen asiamme eli jätämme kirkkosalin käytön jälkeen aina niin, että siellä ei ole edellä mainitun kaltaisia ahtauksia ja esteitä jäljiltämme.

Messussa on käytössä **käsiohjelma**, josta on varsinkin vähemmän messussa käyneille (esimerkiksi rippikoululaisille) apua. Ei oleteta ikinä, että asiat ovat kaikille tuttuja. Muistetaan sanoittaa asioita niin, että ensikertalaisellakin on mahdollisuus pysyä mukana. Se, että emme oleta vaan huomioimme, viestii siitä, että messuyhteisö on avoin ja toivottaa myös uudet ja harvemmin käyvät mukaan osaksi läsnäolevaa seurakuntaa. Rohkaistaan seurakuntaa osallistumaan ja tutustumaan syvemmälle messuun sitä kautta.

Messun kulkuun liittyviä **ohjeita annetaan mieluummin aina messun kuluessa kyseisessä kohdassa**. Näin kaikkea informaatiota ei tarvitse seurakuntalaisena ottaa vastaan ja painaa mieleen messun alussa. **Virsinumerot** on myös hyvä ilmoittaa aina virren kohdalla erikseen. Virsitaulu Leppävaaran kirkossa ei ole väritykseltään ja näkyvyydeltään selkein mahdollinen. Messun toteuttajien on syytä sopia etukäteen työnjaosta, kenen toimesta missäkin kohtaa messua virsien numerot seurakunnalle ääneen sanotaan.

Kirkkosalista löytyvää datatykkiä voi myös monipuolisesti käyttää messun kulkua elävöittämään ja osallistumista helpottamaan.

Kirkolta löytyy **pistekirjoitukselliset virsikirjat**. Myös **tekstivirsikirjoja** (ilman nuottikuvaa) löytyy muutamia. Näistä molemmista on hyvä seurakuntaa informoida, jotta sellaisista hyötyvät ne käyttöönsä löytävät.

Puheäänentoiston käyttö en ehdotonta. Äänentoisto mahdollistaa kuulolaitteisen ja huonokuuloisen seurakuntalaisen osallistumisen ja koska emme voi tietää, milloin paikalla on huonokuuloisia henkilöitä ja milloin ei, on syytä äänentoistoa käyttää aina. Isossa kirkkosalissa puhutun äänen ja tekstin kuuluvuus selkeänä ilman mikrofoneja on tervekorvaisellekin haastavaa. Äänentoiston käytössä isossa tilassa ei ole kyse myöskään isosta tai pienestä väkimäärästä, ellei pieni joukko ole ihan tiiviisti yhdessä kohtaa kirkkosalia. Äänentoisto mahdollistaa puheen eri sävyt, mikä on viestinnällisesti tärkeää. Ilman mikrofoneja puhetta ja ääntä on tuotettava paineisesti ja huutaen ja se ei ole sävyllisesti eikä äänenterveydellisesti hyvä eikä miellyttävä. Se voi olla jopa pelottavaa. Edellä mainituista syistä myös virsien esilaulussa on hyvä käyttää mikrofontia.

Kaikkien messuun osallistuvien äidinkieli ei ole suomi. Välttämättä mitään yhteistä kieltä ei ole eli edes osittainen englanninkielen käyttö ei auta ymmärtämistä. Siksi **messun liturgiaan liittyvät eleet ja liikkeet** (ristinmerkit, elevaatio, ison ehtoollisleivän käyttö, kumarrukset, käsien nostamiset, katseen kohotukset jne.) auttavat vieraskielistä messukävijää seuraamaan messun kulkua ja siksi niitä on suositeltavaa käyttää. Liturgiset eleet ja liikkeet ovat kansainvälisesti käytettyjä ja siksi auttavat hahmottamaan messun kulkua.

Lisäksi seurakunnassamme on sovittu, että kansainvälisen työn pappi toimittaa kirkolle messuaamuun mennessä tulostettuna **päivän Raamatun tekstit alueellamme eniten käytössä olevilla kielillä** (suomeksi, venäjäksi, kiinaksi, arabiaksi ja englanniksi) ja ne tulee olla jaossa ja saatavilla virsikirjojen luona messun alkaessa. Tekstit löytyvät tarvittaessa myös polusta *P:\Leppavaara\Missiotiimi\Messukansio\x. vuosikerran evankeliumit eri kielillä*.

Kirkkosalista löytyy Raamattuja eri kielillä. Niistä on hyvä seurakuntalaisia myös informoida säännöllisesti. Joissain tilanteissa on myös perusteltua käyttää messun teksteistä ja rukouksista **selkomukautettuja versioita** (löytyvät evl.fi). Niiden käyttöön perustellussa tilanteessa on meillä kirkkoherran lupa.

Kaiken kaikkiaan messussa käytettävään kieleen ja puhetapaan on syytä kiinnittää huomiota. **Puheiden ja käytettyjen sanojen tulisi olla ymmärrettäviä ja lauserakenteiden selkeitä.** Mieti, mitä ja miten sanot.

Messun keston on syytä kiinnittää huomiota. Messun kestolla on merkitystä lapsiperheen, nuoren, rippikoululaisen, monien aikuisten ja huonokuntoisen vanhuksenkin näkökulmasta. Eri syistä pitkään kestävät tilanteet voivat olla hankalia olla. Messutiedotuksessa verkkosivuilla messun päättymisajaksi olemme ilmoittaneet klo 12.15. On hyvä messua suunnitellessa hieman kellottaa, mitä eri osiot kestävät ja mitä se tarkoittaa vielä suunnittelutyön alla olevien messun osien suhteen.

Turvallinen messu on toteutustavaltaan ja käytetyltä kieleltään inklusiivinen. Se ei syrji ketään, ei sulje ulkopuolelle eikä katso ketään ylhäältä alaspäin.

Lisäksi on tärkeää, että vahtimestari on koko messun ajan näkö- ja kuuloetäisyydellä läsnä kirkkosalissa. Jos jotain yllättävää tapahtuu, on vahtimestarin apu ja reagointi, erityisesti liturgin näkökulmasta, tärkeää.

7. Lapset, nuoret ja rippikoululaiset messussa

Leppävaaran kirkossa on **lastenpaikka ja kirkkopussukoita** pienemmille messuvieraille. Lastenpaikalla voi messun aikana olla, leikkiä, piirrellä ja tehdä tehtäviä. Lastenpaikasta ja kirkkopussukoista on hyvä joka messussa tervetulosanoissa sanoa, oli messussa sitten lapsia paikalla tai ei. Tällä viestimme, että messu on tarkoitettu kaikenikäisille ja lapset ovat äänineen tervetulleita Leppävaaran seurakunnan ja kirkon messuun. Siksi myös messuviestinnässä tämä on hyvä joka kerta olla mainittuna. *Lastenkirkko.fi* -sivustolta löytyy joka pyhälle tehtäviä. **Avustavan papin** tehtävä on printata ja toimittaa lastenpaikalle muutama kopio tehtävistä messuaamuun mennessä. Muutoin lastenpaikan siisteydestä huolehtivat viikoittain vahtimestarit ja lastenpaikan kunnosta ja riittävästä, toimivasta varustuksesta (ehjät lelut, riittävästi paperia ja toimivia kyniä jne) varhaiskasvatuksen työntekijä(t).

Lasten ja nuorten kannalta messun etenemistapa ja kokemus kestosta on varsin oleellinen. Seurakunnassamme on toki erikseen perhemessuja ja taaperokirkkoja, mutta tavoiteltava ajatus on se, että jokainen sunnuntain messu kirkolla on mahdollinen myös koko perheellä tulla ja että kaikenikäiset, myös jo itsekseen liikkuvat nuoret, ovat läsnä ja huomioitu. Jokaisessa messussa olisi aina hyvä olla vähintään yksi virsi, joka on lasten ja nuorten näkökulmasta tuttu. Rippikoululaisten näkökulmasta on hyvä, jos liturgi muistaa välillä kertoa, missä kohtaa käsiohjelmassa ollaan menossa.

Ehtoolliselle ovat tervetulleita myös lapset ja tämäkin on viestinä hyvä joka messussa sanoittaa ääneen, oli messussa juuri silloin lapsia tai ei. **Rippikoululaiset voivat osallistua ehtoolliselle oman ryhmänsä ohjaajien kanssa** jo ennen konfirmaatiota osana ehtoollisopetusta (RKS 2017).

Pienelle lapselle ehtoollista jakaessa on hyvä laskeutua lapsen tasolle eli ihan konkreettisesti mennä kyykkyy. Tarjoa lapselle/ lapsen kanssa mukana oleville aikuiselle aina ensin mahdollisuutta ehtoolliseen ja vasta sen jälkeen siunausta. Lapsen ehtoollisenvietto voi olla myös pelkkä pieni leipäpala ilman viiniäkin.

Lapsi voi olla avustamassa ehtoollisen jaossa pitämällä leipälautasta leipää jakavan aikuisen vierellä. Lapsi puetaan albaan tätä tehtävää varten. Tavoitellaan sitä, että lapsia olisi enenevässä määrin tässä tehtävässä alttarilla.

Lapsia ja nuoria kannattaa erityisesti kysellä messuun eri tehtäviin. Nuoren kynnys tulla messuun madaltuu oleellisesti, jos hän näkee siellä myös omanikäisiään ihmisiä mukana toteuttamassa. Rippikoulun jälkeen seurakunnan toiminnassa mukana olevilla nuorilla on myös intoa ja kutsua toimia ehtoollisavustajina. Kysytään heitä siis rohkeasti näihin tehtäviin ja annetaan tilaa ja mahdollisuuksia. Näin ehtoollinen ja messu tulee edes pienelle joukolle heistä tutummaksi, toivottavasti sitä kautta myös tärkeäksi ja yhteys säilyy vuosienkin jälkeen.

8. Messupäivän aamun valmistelut

Messupäivänä vastuissa olevat työntekijät tulevat paikalle viimeistään klo 9.45.

Vahtimestarit tulevat jo aiemmin. Ollaan ajoissa paikalla! Näin kaikki ehtivät rauhassa valmistautua omiin tehtäviinsä (varmistaa äänentoiston toimivuuden, virittää mahdollinen datatykki, tarkistaa vahtimestareiden kanssa, että kaikki selvää, opastaa vapaaehtoisen palvelutehtäviinsä, jokainen valmistautua omalta osaltaan messuun...) Mitä enemmän messun toteutuksessa on mukana vapaaehtoisia, sitä enemmän tarvitsee varata aikaa yhteiseen valmistautumiseen ja sparraukseen. Tällä myös arvostamme toistemme työtä, kun varaamme aikaa reagointiin.

- Kirkkosali on varattuna kanttorille klo 9.45 alkaen ellei kanttorin kanssa toisin sovita. Jos messussa on mukana soittajia, bändi tms. kokoonpano, tarvitaan aikaa myös mahdollisen äänentoiston ja soitinten kasaamiseen, jolloin kirkkosalia tarvitaan musiikin pystyttämistä varten jo klo 9 alkaen.
- **Avustava pappi huolehtii ajoissa ennen kello kymmentä messuaamuna, että hänen itsensä tai jonkun muun toimesta kastepuun lehtiin on kirjoitettu kyseisessä messussa luettavien kastettujen nimet. Tyhjiä lehtiä, kynä ja lehtien kuljettamista varten oleva tarjotin löytyy sakastista.**
- Kirkkosali rauhoitetaan harjoittelulta klo 10.30 mennessä messun viime hetken valmisteluja ja messuun rauhoittumista varten. Tässä kohtaa viimeistään on vapaaehtoisten kanssa hyvä katsoa lukutehtävien mikrofonit yms. käytännön asiat.
- Pidetään huolta, että sakasti on rauhallinen tila ennen ja jälkeen messun.
- Jumalanpalveluksen eri tehtäviin osallistuvat ovat kirkolla paikalla viimeistään klo 10.15 ja valmistautuvat yhdessä tehtäviinsä. Liturgi on paikalla ottamassa vastaan muita messun toimittajia. Liturgi huolehtii siitä, että jokainen messun toimija tietää oman tehtävänsä. Hyvä ennakkosuunnittelu tekee sen, että tässä kohtaa epäselvyyksiä ei juurikaan pitäisi enää olla.
- Vahtimestari tuo klo 10.30 esirukouslaatikkoon tulleet rukousaiheet avustavalle papille, joka huolehtii siitä, että mahdolliset rukousaiheet tulevat osaksi esirukousta.
- Klo 10.30 messun toimittajat pukeutuvat vahtimestarin avustuksella sakastissa ja viimeistään 10.40 liturgi johtaa sakaristorukouksen. Rukoukseen osallistuvat kaikki, jotka toimivat messussa: papi, kanttori, avustajat ja vahtimestari.
- Viimeistään klo 10.45 lähdetään sakastista pois. Kohtaamme seurakuntalaisia jo ennen messua kirkon aulassa. Toivotamme heitä tervetulleeksi ja olemme läsnä ja kohtaamassa.

- Mikäli on ristikulkue, kulkue järjestäytyy kirkon aulaan sakastirukouksen jälkeen.
- Kirkkosalin ovella seurakuntalaisille jaetaan virsikirja ja käsiohjelma ja toivotetaan tervetulleiksi. Tässä tehtävässä voi hyvin toimia eri-ikäiset seurakuntalaiset. Huolehditään, että joka messussa on kaksi henkilöä kirkkosalin ovella tässä tehtävässä ja he ovat saaneet tähän tehtävään riittävän ohjeistuksen.
- Ehtoollisvälineet ovat valmiina alttarilla. Evankeliumikirja on valmiina lukupulpetista ja avoimena kirkkovuoden pyhän tekstien kohdalta.
- Oleellista on, että asiat tulevat hoidettua rauhallisesti, ajallaan ja asiallisesti. Viimetingan juttuja tulee aina joskus, mutta on yhteisen työrauhan arvostamista, että ennakkoinnilla ne ovat enemmän poikkeus kuin toistuva sääntö.
- Tervetulotoivotus ja info sanotaan klo 10.57 lukupulpetista tai kapulamikkiin alttarin edestä. Tämän voi hyvin tehdä myös joku vapaaehtoisista seurakuntalaisista joko yksin tai yhdessä työntekijän kanssa. Tunnelman rakentaminen lähtee kaikesta siitä, mitä tapahtuu myös ennen varsinaista messun alkua.

Tervetulosanoissa toivotetaan jokainen tervetulleeksi messuun ja kerrotaan pääpiirteissään

- millainen messu tänään on luvassa
- ketkä työntekijät ja vapaaehtoiset tehtävissä (etunimet usein riittävät)
- mukana olevat muusikot tai kuoro jne.
- ohjeistetaan ja informoidaan rohkaisten mahdollisia kastetun läheisiä kastepuu-käytännöstä esirukouksessa: **"Mikäli olette tulleet laittamaan kastetun läheisenne nimilehteä kastepuuhun, kannattaa istua puun lähistöllä. Kun on esirukouksen aika ja aika laittaa lehti, kutsumme teidät kastepuun luokse. Luoksenne tulee avustaja lehtien kanssa ja laitate lehden puuhun, kun kuulette kastetun nimen. Kerromme selkeästi milloin tämä kohta messussa on, ei hätää!"**
- kerrotaan seurakunnalle aina, että kirkkosalissa on lastenpaikka ja kirkkopussukoita piirtelyä ja pientä puuhailua varten, osoitetaan lastenpaikan sijainti ja rohkaistaan sen käyttöön.
- kerrotaan, että ehtoollinen on tarkoitettu kaikille ja että myös lasten kanssa voi tulla ehtoolliselle.

Espoo on sen kokoinen kaupunki, että emme voi olettaa, että kaikki tuntevat ja tietävät yksittäisen seurakunnan kuviot. On ensikertalaisia, rippikoululaisia, hautaan siunattujen omaisia, kasteperheitä. On kohteliasta esittäytyä ja tehdä tutummaksi. Ja jos on jotain erityistä huomioitavaa messun kulussa, niin siihenkin on hyvä tässä kohtaa seurakuntaa orientoida etukäteen. Kyse on turvallisuudesta ja

esteettömyydestä. Tarkempia messun kulkuun ja siellä olemiseen liittyviä ohjeita annetaan kuitenkin mieluummin aina kyseisessä kohtaa messua kuin antamalla kaikki ohjeet kerralla ennen messua (esteettömyys).

- Mikäli on prosessio, se järjestäytyy kirkon aulassa. Kirkkosalissa kulkueristi ja kynttilät viedään omaan telineeseensä alttarin vasemmalle puolelle. Kun ristin- ja kynttiläkantajat ovat päässet paikoilleen, liturgi antaa seurakunnalle merkin istuutua.
- Kun prosessiota ei ole messun toimittajat siirtyvät tervetulosanojen yhteydessä kirkkosaliin,-pysähtyvät kuorissa, kumartavat kevyesti alttariin päin ja siirtyvät istumaan paikoilleen.
- Toimittajat istuvat pääsääntöisesti eturivissä lukupulpetin puolella, mutta yksi tai useampi messun toimittaja voi istua myös toisessa kohtaa kirkkosalia, jos esimerkiksi rippikouluryhmä tai jokin muu syy sen vaatii ja messun toteutusta helpottaa.

9. Messun kulku (eteneminen ja tehtävienjako)

Johdanto

- Liturgi siirtyy alkuvirren aikana paikalle, josta hän toimittaa johdannon. Liturgi toimittaa messun johdannon alttarikaiteen edestä.
- Alkusiunaus ja vuorotervehdys (liturgi)
- Johdantosanat (liturgi)
- Päivän psalmia voidaan halutessa käyttää, vaikka sitä ei käsiohjelmassa ole erikseen mainittu.
- Kyrie toteutetaan vaihtoehto A:n mukaisesti eli kyrie-litaniana. Esilaulajan osuudet voi laulaa tai lausua. Esilaulajana toimii kanttori, avustava pappi tai seurakuntalainen (kuoro/ kuorolainen, isonen, lapsi...)
- Kunnian laulaa kanttori tai kanttori voi sopia tehtävästä seurakuntalaisen, esimerkiksi kuorolaisen tai isosen, kanssa.
- Kiitosvirsi Pyhälle Kolminaisuudelle.
- Päivän rukous (liturgi) kuorista

Sana

- Ennen ensimmäistä lukukappaletta voi olla lapsen tai nuoren lukemana lyhyt 2-3 lauseen mittainen ”Päivän tekstit lapsen sanoin”, jonka liturgi, avustava pappi tai muu työntekijä on (mahdollisesti yhdessä lapsen tai nuoren

kanssa) laatinut. Lauseet tiivistävät kohta luettavat päivän Raamatun tekstit selkeään, ymmärrettävään muotoon ja ajatukseen (esteettömyys).

- Lukukappaleet luetaan lukupulpetista Evankeliumikirjasta. Tekstinlukijoina toimii seurakuntalaiset, jotka ovat eri henkilöt kuin ehtoollisavustajat (osallistaminen).
 - Tekstinlukija ilmoittaa raamatunkohdan (kirja/kirje ja luku)
 - Vastauksena lukukappaleiden välissä on musiikkia tai hiljaisuus.
 - Vastauksena ei käytetä tekstin lukemisen yhteydessä.
- Päivän virsi
- Evankeliumi luetaan saarnatuolista tai kuorista. Evankeliumin voi lukea joku muukin kuin liturgi. Evankeliumin (niin kuin minkä tahansa messun Raamatun tekstin lukemisen) voi toteuttaa myös luovasti - vuoropuheluna, vuorolukuna tms. Evankeliumin lukijan kehoitettua seurakuntaa nousemaan kuulemaan päivän evankeliumi laulaa seurakunta ennen evankeliumia ja evankeliumin luvun jälkeen hallelujan. Ennen evankeliumin lukua voi olla laulettua hallelujan lisäksi käsikirjasta löytyvä halleluja-säe laulettuna (esim kanttori/ kuoro/ kuorolainen). Vastauksena evankeliumin lukemisen yhteydessä ei käytetä.
- Saarna (pääasiassa liturgi) toteutetaan saarnatuolista tai alttarikaaren edestä. Saarna on mahdollista toteuttaa luovasti monella tavalla.
- Saarnan loputtua liturgi palaa paikalleen ja avustava pappi siirtyy lukupulpettiin tai alttarikaaren eteen.

Rippi

- Ennen rippiä voi olla musiikkia tai yhdessä laulettu virsi tai laulu
- Ripin toimittaa avustava pappi joko lukupulpetista tai alttarikaaren edestä. Synnintunnustus toteutetaan pääasiassa seurakunnan yhteen ääneen lausumana. Synnintunnustusvaihtoehdot löytyvät käsiohjelmasta. Toimiva sanamuoto seurakunnan kannalta on *”Tunnustamme syntimme yhteen ääneen käyttäen käsiohjelmasta löytyvää synnintunnustusrukousta, joka alkaa sanoilla xxxx”* (Alkusanat on käsiohjelman vaihtoehdoissa vahvennettuina). Myös synnintunnustusvirttä voidaan käyttää.
- Uskontunnustus (liturgi/ saarnaaja tai avustava pappi johtaa alttariin päin kääntyneenä). Toimiva sanamuoto tähän siirtymään on esimerkiksi *”Uskontunnustuksessa kiitämme ja ylistämme Jumalaa kaikesta siitä hyvästä, mitä Hän on meille lahjoittanut. Nousemme tunnustamaan yhteisen kristillisen uskomme.”* tai *”Uskontunnustus kertoo siitä, että... Nousemme tunnustamaan yhteisen kristillisen uskomme.”*
 - Apostolinen ja Nikean uskontunnustus (onko tarpeen määritellä, milloin kumpakin käytetään?)

- Yhteinen esirukous (avustava pappi, diakoni, messuavustaja, lapsi, nuori....). Avustavan papin vastuulla on huolehtia esirukouksen kokonaisuudesta. Esirukouksen kokoaminen ja toteutus tapahtuu yhdessä vapaaehtoisten seurakuntalaisten ja messussa mukana olevien muiden työntekijöiden kanssa. Esirukous voidaan toteuttaa luovasti monella tavalla.
 - Uskontunnustuksen jälkeen, ennen esirukouksen alkua, kastepuuavustaja menee kastepuun luokse ja joku esirukouksessa äänessä oleva sanoo **”Pian tulee se kohta, jossa kastepuun lehtiä laitetaan. Tulkaa nyt kastepuun luokse te, jotka olette tulleet messuun liittämään kastetun nimilehden kastepuuhun.”**
 - Kastettujen, avioliittoon aikovien ja haudaan siunattujen nimet **osana esirukousta** lukee esirukousta johtava pappi tai diakoni. **Kastettujen nimien kohdalla kastepuuavustaja ojentaa lehtitarjotinta niin että jokainen kastetun läheinen (tai kastettu itse) saa oikean lehden. Nimien kohdalla läheinen (tai lehtiavustaja, mikäli läheisiä/ kastettua ei ole paikalla) laittaa lehden puuhun. Kun kaikki nimet ja lehdet on laitettu puuhun, asianomaiset siirtyvät takaisin omille paikoilleen. Lehtiavustaja odottaa kastepuun luona esirukouksen loppuun asti ja siirtyy vasta rukouksen jälkeen omalle paikalleen.**
- Haudaan siunatuille sytytetään jokaiselle oma kynttilä esirukouksen yhteydessä. Haudaan siunattujen nimien jälkeen on lyhyt musiikki tai hetki hiljaisuutta.
- Kirkon aulassa on esirukouslaatikko, johon tulleet rukouspyynnöt sisällytetään esirukoukseen. Espoon seurakuntien nettisivuilla on esirukouspyyntömahdollisuus. Esirukoukseen sisällytetään näitä rukouspyyntöjä koskeva yhteinen lause silloin, kun on seurakuntamme vuoro huolehtia netin kautta tulleet esirukouspyynnöt eteenpäin (tähän on erillinen vuosikierto).
 - Seurakuntamme kaikkien nimikkolähettiläiden puolesta rukoilemme sunnuntaisin yhteisesti, mutta nimeltä mainiten vain yksi nimikkolähettilä (-lähetit) kerrallaan. Tätä varten on laadittu rukouskierto. Tämä rukouskiertosuunnitelma löytyy Teamsista sekä Primén tarkemmista tiedoista kyseisen messun kohdalta.
 - Esirukouksen päättyttyä joku esirukouksen toteutuksessa mukana olleista kertoo tietoa kolehtikohteesta ja ilmoittaa virren, jonka aikana kolehti kerätään.

Ehtoollinen

- Uhrivirsi, jonka aikana kerätään kolehti ja katetaan ehtoollispöytä.
- Kolehdin keräämisessä on hyvä vahtimestarin lisäksi olla apuna riittävästi seurakuntalaisia ja muita työntekijöitä.

- Ehtoollispöydän kattaa liturgi, avustava pappi, diakoni tai joku muu jumalanpalveluksessa avustavista. Pöytää voi olla hyvin kattamassa kaksikin ja kattamisesta löytyy sopivia avustustehtäviä myös lapsille ja nuorille. Tavoitellaan sitä, että ehtoollispöydän kattaisi enenevässä määrin joku muu kuin pappi.
- Uhrivirren alkaessa ehtoollispöytää kattavat siirtyvät alttarille ja polvistuvat. Pöydän kattaminen tapahtuu seuraavasti:
- Korporaaliliina avataan keskelle alttaria.
- Leivät laitetaan pateeneille ja viini kalkkiin korporaaliliinan ulkopuolella (siisteys). Iso ehtoollisleipä laitetaan suoraan korporaaliliinalle. Tämän jälkeen leivät ja viini nostetaan korporaaliliinan päälle. Lisäksi korporaaliliinalle laitetaan pieni pateeni, jossa gluteenittomia leipiä (2-3 kpl) ja pieni kalkki, jossa alkoholiton viini
- Liturgi asettuu korporaaliliinan kohdalle eli keskelle. Käsikirja tai kansio laitetaan alttarille korporaaliliinan vasemmalle tai oikealle puolelle.
 - Liturgi tai avustava pappi siunaa kolehdin. Kolehti jätetään seurakunnan näkyviin kirkon kuoriin. Muut ehtoollisen jakajat tulevat kolehdin siunaamisen aikana alttarille jakopareittain järjestyen ja polvistuvat.
- Ehtoollisrukous (liturgi)
- Ehtoollisvuorolaulussa suositellaan käytettävän läntisen liturgisen perinteen mukaisia liturgisia eleitä. Yhtenäiset eleet silloittavat messuun osallistumista muista kulttuureista tuleville ja ovat visuaalisena elementtinä osaltaan rakentamassa messun esteettömyyttä.
- ”Herra olkoon teidän kanssanne”, liturgi kohottaa kätensä siunaavaan eleeseen.
- ”Ylentäkää sydämenne.”, liturgi kohottaa kätensä rukouseleeseen
- ”Kiittäkäämme Herraa, Jumalaamme.”, kädet yhdessä.
- Prefaatio on mahdollista lausua tai laulaa.
- Pyhä-hymni lauletaan seisten, jonka jälkeen seurakunta jää seisomaan ehtoollisen viettoon asti. Messun kaikista tärkeimmissä kohdissa seistään ja näin korostetaan tilanteen erityisyyttä, kunnioitetaan pyhää. Samalla seisominen auttaa keskittymään, tilanne on levollisempi ja intensiivisempi. Samalla myös messun draaman kaari rakentuu selkeämmin ja vahvemmin. Messuun osallistuminen kokonaisvaltaisesti tekee messusta myös ymmärrettävämmän - ei olla kiinni vain kuullussa puheessa.
- Rukous ja asetussanat on mahdollista lausua tai laulaa. Liturgi tekee ristinmerkin asetussanojen kohdalla vain yksien jakoastioiden päällä. Elevaatio seuraa kummankin aineen omia asetussanoja. Elevaation jälkeen pateeni ja kalkki lasketaan liinalle omille paikoilleen.
- Isä meidän -rukous.

- Rukoukseen ei normaalisti kehoteta, mutta erityistilanteissa on mahdollista kehottaa lyhyesti rukoukseen
- Isä meidän -rukous voidaan myös laulaa (VK 805a)
- Herran rauha (Liturgi)
- Erillistä rauhantervehdystä ei pääsääntöisesti käytetä.
- Jumalan Karitsa
- Jumalan karitsa -hymnin aikana liturgi murtaa ison ehtoollisleivän ja lausua hiljaa:
 - *Leipä, jonka me murramme, on osallisuus Kristuksen ruumiiseen. Leipä on yksi, ja niin mekin olemme yksi ruumis, sillä me kaikki tulemme osallisiksi tästä yhdestä leivästä. (1.Kor. 10: 17)*
 - Tämän korinttilaiskirjeen kohdan voi lausua ja murtaa ison leivän myös Jumalan karitsa - hymnin jälkeen eleiden kanssa.
- Jumalan Karitsa –hymnin jälkeen ehtoollisen jakajat ottavat omat jakoastiansa käteensä.
- Ehtoollisen jakoon liittyvät ohjeet (gluteenittoman leivän ja alkoholittoman viinin saatavuus, ehtoollisen sijaan siunaaminen, lapset ehtoollisella, siunaaminen ehtoollisen sijaan) annetaan tässä kohtaa.
- Mikäli ehtoollista jaetaan myös muualla kuin alttarilla, sinne siirrytään Jumalan karitsa -hymnin ja ohjeiden jälkeen. Jos messuun tiedetään tulevan paljon väkeä, on tähän hyvä varautua hyvissä ajoin niin, että ehtoollisen vietto ei tarpeettomasti venytä messun kestoa. Väliseinän ollessa kiinni, intinktiopaikka on kirkkosalin pääoven läheisyydessä. Jos väliseinä on auki, intinktio voi olla myös seurakuntasalin puolella krusifiksin luona.
- Liturgi lausuu kutsun ehtoolliselle valitsemillaan kutsusanoilla. Kun kutsu on esitetty, ei enää elevaatiota eli ei kohoteta ehtoollisvälineitä.
- Ehtoollisen vietto
- Liturgin vastuulla on päättää käytettävät jakosanat: ”Herramme Jeesuksen Kristuksen ruumis/ veri...” tai ”Kristuksen ruumis/ veri...”.
- Lapsi voi olla avustamassa ehtoollisen jaossa pitämällä leipälautasta leipää jakavan aikuisen vierellä. Lapsi puetaan albaan tätä tehtävää varten.
- Jos leipää tai viiniä on haettava lisää, pateenille lisätään leipiä alttarilla olevasta siunattujen leipien rasiasta. Mikäli leivät loppuvat kokonaan, liturgi konsektroi tarvittavan määrän käyttäen leivän konsekrointisanoja. Viiniä lisättäessä konsekrointisanoja ei tarvitse lausua, mikäli kalkissa on vielä viiniä. Viiniä tulee lisätä vain sen verran, minkä jakaja katsoo riittävän seurakunnalle.
- Ehtoollisen vieton lopuksi liturgi menee ehtoolliselle ja sen jälkeen hän jakaa ehtoollisen avustajille, jotka tämän jälkeen siirtyvät takaisin paikoilleen.

- Jos leipiä jää muutama yli, nauttivat jakajat ne saadessaan ehtoollista alttarilla (muutama leipä päällekkäin). Ensisijaisesti leipä ja viini nautitaan loppuun alttarilla tai sakastissa. Toissijaisesti, jos viiniä jää paljon, kaadetaan viini kirkon kivijalkaan ja jos leipiä jää paljon yli, ne talletetaan siunattujen leipien rasiaan seuraavaa messua varten.
- Koko ehtoollisenajan ajan on tärkeää, että yksi vahtimestareista on kirkkosalissa alttarin läheisyydessä valmiina reagoimaan ja toimimaan, mikäli tarve tulee eteen.
- Ehtoollisen vietto päättyy liturgin lausumiin päätössanoihin. Tämän jälkeen liturgi yhdessä heidän kanssaan, jotka ovat olleet kattamassa ehtoollispöytää, korjaavat ehtoollisvälineet pois ja paikoilleen.
- Kiitosrukous (liturgi) toimitetaan alttarilta.

Päätös

- Ylistyksenä käytetään ylistysvirttä. Liturgi kehottaa seurakuntaa nousemaan seisomaan ylistysvirren laulamiseen sanoen myös virren numeron ja säkeistöt (esteettömyys). Ylistysvirren aikana liturgi siirtyy alttarilta kuoriin.
- Herran siunaus (liturgi) lausutaan kuorista. Siunaus on mahdollista myös laulaa.
- Loppumusiikki kuunnellaan kirkkosalissa paikallaan istuen ellei ole prosessiota, jolloin kulkue liikkuu loppumusiikin aikana. Loppumusiikkina voi olla myös virsi.
- Loppumusiikin jälkeen/ ennen prosessiota liturgi kutsuu seurakunnan kirkkokahveille, kertoo mahdollisuudesta lyhyeen sielunhoidolliseen keskusteluun ja rukoukseen seurakunnan työntekijän kanssa, kertoo vinkin mahdollisesta verkkokirkosta youtubessa ja lausuu lähettämissanat. Jos messun alussa on ollut prosessio, sillä myös päätetään messu. Lähettämissanat lausutaan tällöin heti, kun ristinkantaja ja kynttiläkantajat ovat valmiina kulkueeseen kuorissa.

10. Messun jälkeen

Liturgi, avustava pappi tai diakoni on käytettävissä **lyhyen sielunhoidolliseen keskusteluun ja rukoukseen** välittömästi messun jälkeen.

Sakastissa on pieni alttari, jonka äärellä messun toimittajat voivat syödä ja juoda siunatut ylijääneet leivät ja viinit arvokkaasti, mikäli niitä on ehtoollisen vietosta jäänyt paljon eikä niiden loppuun nauttiminen ei ole tuntunut luonteelta ja mahdolliselta kirkkosalissa alttarilla.

Kirkkokahvit ovat osa messukokonaisuutta. On tärkeää, että työntekijät ovat kiireettömästi läsnä messun jälkeen kirkkokahveilla juttelemassa ja kohtaamassa seurakuntalaisia. Kirkkokahvien yhteydessä voi olla ohjelmaa (lähettien terveiset tms.), mutta pääpainon tulee olla mahdollisuudessa vapaamuotoisesti jutella, seurustella ja hengähtää. Tähän täytyy kirkkokahvien aluksi olla riittävästi aikaa ja mahdollisuutta (noin 15min).

Työntekijänä ja toimijana huolehdi omalta osaltasi **loppusiivouksesta** ja siitä, että tilat jäävät järjestykseen ja kuntoon. Ei oletta suoraan, että joku muu siivoaa mahdolliset sotkuni. Kuulostele messun jälkeen myös **palautteita**. Ole herkällä korvalla kuulemassa myös seurakuntalaisten kokemuksia messusta – näin opimme ja voimme kehittyä.

Messun ja kirkkokahvien jälkeen jompikumpi messua toimittamassa olleista papeista **laskee kolehdin** yhdessä vahtimestarin kanssa.

Kirkkokahvien hiljennyttyä messun toteutuksessa mukana olleet työntekijät (muistetaan myös vahtimestarit) pitävät **lyhyen keskinäisen palautepalaverin** (max 10 min), jotta teemme havaintoja onnistumisista ja epäonnistumisista ja opimme. Messun toteutuksessa mukana olleiden vapaaehtoisten palaute ja kokemukset ovat myös tärkeitä. On tärkeää luoda myös heille mahdollisuus ja tila antaa välitön palaute kokemuksesta palvelutehtävässä olemisesta.

11. Tämän ohjeen tausta

Tämän jumalanpalvelusohjeen on koonnut ja kirjoittanut kanttori Outi Noponen Syvemälle messuun -koulutuksen kehittämistehtävänä vuonna 2019. Ohjeeseen on kirjattu ja koottu missiotiimissä kuluneiden vuosien aikana sovittuja asioita ja käytäntöjä jumalanpalveluselämään liittyen. Ohjetta työstetään edelleen ja on työstetty missiotiimin tapaamisissa vuosien 2019 ja 2020 aikana. Tämä on jatkuva prosessi, joka etenee. Ohje on hyväksytty helmikuun 2020 missiotiimin kokouksessa pääpiirteissään ja tätä täydennetään ja päivitetään aina tarvittaessa.

Seurakuntamme edellinen jumalanpalvelusohje oli päivätty vuodelle 2010. Sen olivat koonneet Leppävaaran seurakunnan papeista Kirsti Koskela ja Aija Pöyri osana omaa Syvemälle messuun -kehittämistehtäväänsä. Sitä ennen Leppävaaran seurakunnassa ei varsinaista uloskirjoitettua jumalanpalvelusohjetta (kuorisääntöä) ole ollut olemassa. Vuoden 2010 jälkeen jumalanpalvelusohjeeseen ei oltu koskettu eikä juuri palattu.

Jumalanpalveluselämään liittyen seurakunnissa on kokonaiskirkollisestikin tapahtunut paljon muutosta ja uudistumista tämän kuluneen lähes kymmenen vuoden aikana - niin myös Leppävaaran seurakunnassa. Siksi vuoden 2010 jumalanpalvelusohje kaipasi päivittämistä. Tarve oli myös sille, että kaikki messuelämään liittyvät päätökset ja sovitut käytänteet löytyisivät yhdestä paikasta, jolloin ne olisivat helpommin löydettävissä ja tarvittaessa päivitettävissäkin. Siksi tämä ohje on nyt pelkkää messun toimittamista ja kulkua selkeästi laajempi kokonaisuus kattaen polun yksittäisen messun alkuaskeleista suunnittelupalaverin ja

messuelämän suuntaviivojen kautta siihen hetkeen, kun sunnuntaina messun jälkeen kootaan viimeiset ajatukset yhteen kirkkokahvien jälkeen.

Jos kyseessä perhemessu, Saavu-messu tms. päämessun yhteydessä vietettävä erityinen messu, tätä ohjetta käytetään perustellusti soveltaen. Kappelimessuihin ja mahdollisiin muihin viikkomessuihin laaditaan omat kevyemmät ohjeensa. Konfirmaatiomessun toimittamisesta Leppävaaran seurakunnassa on erilliset ohjeet kirjoitettuna.

Kaava voi tuntua joskus kahleelta, mutta se on myös turva. Sovituista asioista ja käytänteistä kiinni pitäminen on uuden työntekijän, eri-ikäisten vapaaehtoisten ja seurakuntalaisten turva. Kun enenevissä määrin seurakuntalaisia (ja myös muiden työalojen työntekijöitä) osallistetaan messun ja ylipäätään jumalanpalveluselämän suunnitteluun ja toteutukseen, on heidän turvansa, että työntekijästä riippumatta asiat ja hommat tapahtuvat lähtökohtaisesti samalla tavalla. Erityisesti tämä on myös kirkon palveluskunnan turva. He tiiviisti yhteistyössä missiotiimin kanssa ovat messua rakentamassa ja toteuttamassa. Siksi tähän ohjeeseen on hyvä, erityisesti missiotiimin jäsenenä, aina välillä palata ja kerrata, mitä olimmekaan sopineet.

Tämän jumalanpalvelusohjeen tarkoitus on toimia myös **perehdytyksen välineenä** ja tutustumisen työkaluna uudelle työntekijälle, tuli työntekijä seurakuntaamme työhön mihin tiimin tahansa. Seurakunnan messuelämä on koko seurakunnan, työntekijöiden ja seurakuntalaisten, yhteinen juttu. Tämä ohje toivottavasti siksi myös sitouttaa meidät näkemään messu yhteisenä asiana ja orientoi kaikkien työalojen työntekijöitä olemaan mukana messun toteuttamisessa Leppävaaran kirkossa.

Tämän ohjeen on tarkoitus olla elävä. Tämä on prosessi, joka ei ehkä koskaan ole valmis. Nyt ollaan tässä. Jos jokin asia muuttuu tai päätetään toisin, muutamme sen tänne tarvittaessa. Vastuissa olevat työntekijät saattavat vaihtua, jolloin korjaamme tiedot tänne tarvittaessa. Muutos vaatii muistuttamista. Koetetaan toimia niin, että tämä ohje ei unohdu tiedostopilveen, vaan että se voisi kulkea matkassa, kun messuja yhdessä suunnitellaan ja tehdään.

LIITE 6

Messun suunnittelu

1. **Sovi messupalaveri 1 kk ennen messua.** Sovi messupalaveri ajoissa. Varmista, että mahdollisimman moni messua toteuttamassa oleva pääsisi paikalle. Huomioi palaveriaikaa miettiessäsi myös vapaaehtoiset sekä mahdolliset ulkopuoliset muusikot.

Messupalaverin rakenne

1. **Konteksti.** Aika ja paikka. Mikä kirkkovuoden pyhä? Liittyykö päivään jotain muuta tapahtumaa tms. huomioitavaa.
2. **Raamatunkohdat.** Luetaan päivän lukukappaleet. Keskustelu pyhän keskeisestä sisällöstä. Sanoitetaan näkökulmia ja etsitään messun teemallista ”punaista lankaa”.
3. **Keskeisin sisältö.** Mietitään ja valitaan jumalanpalveluksen kärki/ työnimi/ suunnitteluotsikko (joka on eri kuin käsikirjan otsikko!). Mikä on se ajatus ja viesti, jota koko jumalanpalvelus välittää ja sanoittaa? Mikä voisi olla saarnan ydinviesti?
4. **Liturgia.** Millaisilla keinoilla perusviestiä voidaan tuoda näkyviin? Saarnan ja esirukouksen hahmottelua. Miten messun draaman kaari muodostuu? Mitä muuta liturgiassa voidaan tehdä (esim. tilan käyttö, kulkueet, jne.)?
5. **Messun musiikki.** Millainen musiikin kokonaisuus voisi olla? Mikä tukisi liturgista sisältöä? Tuleeko kuoroa, soittajia yms.?
6. **Virret.** Valitaan messun virret ja merkataan ne Primeen.
7. **Avustajat.** Keitä messuun kutsutaan mukaan toteuttajiksi ja millaisiin tehtäviin? Tavoite on, että avustajina on eri-ikäisiä ja -taustaisia seurakuntalaisia, jotta messu on yhdessä toteutettu ja kaikenikäiset ovat läsnä yhteisessä jumalanpalveluksessa.

Onko tiedossa, että messuun on tulossa esim. varkkaleiriä, isosia, pienryhmää tms, jotka voisivat luontevasti olla mukana ja toimia mukana messun toteutuksessa? Voisiko messu integroitua seurakunnan muuhun toimintaan kutsumalla jokin srkssa ja alueella toimiva ryhmä mukaan tehtäviin? Voisiko eri työalojen kautta löytyä toteuttajajoukkoon monipuolisuutta? Kontakteja kannattaa miettiä ja olla aktiivinen. Jaetaan messun eri tehtäviä luovasti ja rohkeasti. (Tähän on olemassa erillinen työkalu erilaisten tehtävien hahmottamisen, ideoinnin ja työnjaosta sopimisen avuksi.)

8. **Viestintä.** Miten ja missä kaikkialla messusta viestitään? Mitä kirjoitetaan primeen nettisivuille ja lehteen meneviin tietoihin? Sovitaan, miten ja millainen kuva laitetaan tapahtumakalenteriin. Pohditaan Facebookin messupostauksen sisältöä. Muistetaan myös Instagram some-kanavana ja käytetään sitä. Messupostauksesta ollaan yhteydessä somevastaavaan. Kirjoitetaan vahtimestareille riittävästi (mieluummin liikaa) tarvittavaa tietoa tästä messusta primeen ja tarvittaessa soittaen sovitaan ja tarkistetaan asioita ja toteutuksia vahtimestareiden kanssa. Onko muita sisäiseen ja ulkoiseen viestintään liittyviä näkökohtia, erityisryhmiä tms?

9. **Tarkistus.** Onko kaikki selvää ja sovittu? Aikataulun kertaaminen. Kuka tekee, mitä ja milloin.

Messupalaverin jälkeen ja messupäivänä

1. **Infoa sovituista asioista kaikille niille, joita ne koskevat.** Muista myös vapaaehtoiset sekä kirkon palveluskunta. Mieti ja infoa myös äänentoisto- ja muut erityistarpeet
2. **Messu päivänä ajoissa paikalle.** Näin ehdit rauhassa varmistaa äänentoiston toimivuuden, opastaa vapaaehtoisen palvelutehtäviinsä, valmistautua omalta osaltasi messuun
3. **Ajoissa pois sakastista ja käytävälle tervehtimään.** Kohtaamme seurakuntalaisia jo ennen messua. Toivotamme heitä tervetulleeksi ja olemme läsnä luomassa lämmintä ensivaikutelmaa.
4. **Loppusiivous ja palautteiden kuulostelu.** Huolehdi osaltasi siitä, että tilat jäävät kuntoon. Älä oletta suoraan, että joku muu siivoaa mahdolliset sotkusi. Ole herkällä korvalla kuulemassa myös seurakuntalaisten kokemuksia messusta – näin opimme ja voimme kehittyä.

Yy... kaa... koo... nee... virsi kansan villitsee!

3.5. työyhteisöpäivässä olemme kaikki virren viettävinä.

Aloitamme Leppävaaran kirkolla klo 9,
jos mielit kahvia, tule paikalle jo klo 8.30.
(Aamiainen kannattaa syödä jo kotona.) ☺

Tarjolla lounas klo 12 ja kahvit klo 14.30. Päivä päättyy klo 16 mennessä.

Päivän aikana työskentelemme kahdessa ryhmässä.

Jako tapahtuu sen mukaan,
soitatko jotain soitinta tai et:

Soittajat kirkkosalissa:

**Lyhyt oppimäärä
komppiin ja grooveen!**

Menossa mukana
Jarkko Maukonen

Soittimetomat takahuoneella:

**Lisävihko on katettu –
osallistu ja innostu!**

Menossa mukana
Anna Marte

Yhteinen päätös päivälle kirkkosalissa!

Ilmoita Kaisalle
12.4.
kokouksessa,
mitä soitinm
soitat ☺

Kehittämispäivän ideoinut ja valmistellut Kaisa Yletyinen yhteistyössä Leppävaaran seurakunnan johtoryhmän ja ulkopuolisten kouluttajien kanssa.